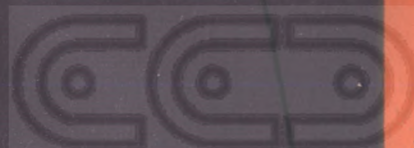
MERIDIANE

LUIGI PIRANDELLO

O LUME DE HÎRTIE

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Meridiane

LUIGI PIRANDELLO

O LUME DE HÎRTIE

În romînește de
FLORIN CHIRIȚESCU

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

Din volumul
LUIGI PIRANDELLO — NOVELLE
a cura di *Arturo Pompeati*
A. Mondadori — Editore — Verona
1942

CUVINT INAINTE

Cele peste două mii de pagini care alcătuiesc volumele de nuvele ale lui Pirandello, în ediția completă recent publicată la Milano (Novelle per un anno, *4 voll. Milano, Mondadori, 1954), înfățișează o lume bogată și variată, zugrăvită cu fantezie sclipitoare, cu inteligență și humor. Culegerea de față, deși restrînsă, reușește să redea această lume în timpurile și întîmplările ei caracteristice, asemenea unei bune antologii a nuvelisticii lui Pirandello.*

Scriitorul s-a bucurat de o faimă excepțională în cei dintîi ani care au urmat primului război mondial. Lansat îndeosebi de presa pariziană, opera lui dramatică a cucerit scenele multor teatre europene; premiul Nobel, decernat lui Pirandello în 1934, încorona o serie de succese obținute în fața unui public cosmopolit atras de multe ori de aspectul superficial, senzațional al personajelor și întîmplărilor prezentate de scriitor. Între alte mode filozofice, științifice sau literare care au circulat în

acei ani, figura și așa numita teorie a dublei și multiplei personalități din teatrul lui Pirandello. Atenția spectatorilor se oprea cu curiozitate asupra acelei lumi de oameni ciudați și bolnavi, părîndu-li-se că găsesc în ei simptomele zguduirilor recente prin care toți trecuseră, socotind că teatrul lui Pirandello oglindește neliniști și obsesii care se nasc în împrejurări excepționale și în care oricine, de oriunde, se poate recunoaște. Rareori se amintea, așadar, cine erau personajele lui Pirandello și în ce lume se născuseră; se uita că scriitorul este sicilian și că opera lui zugrăvea oameni și stări ale Italiei din preajma începutului de secol. Pentru cei mai mulți dintre spectatorii acelui public cosmopolit, opera anterioară a lui Pirandello, de romancier și nuvelist, era necunoscută; pentru ei, așadar, comediile cu subiecte stranii puteau să apară drept efectul căutării de senzațional, în timp ce ele nu făceau decît să reia, pe un plan nou, de fantezie și de vervă, situații și oameni zugrăviți în opera de povestitor realist.

Pirandello aparține în adevăr, prin ceea ce este mai autentic în scrierile lui de narator și dramaturg, verismului meridional. Mai tînăr cu aproape o generație decît Verga, trăind între anii 1867 și 1936, el continuă opera scriitorilor care au zugrăvit viața provinciilor meridionale, de la Luigi Capuana și Verga la Federico De Roberto și Salvatore di Giacomo sau la Matilde Serao și Grazia Deledda. Sînt cuprinse, în această dezvoltare a verismului, două generații de scriitori care sînt mari povestitori. Ei zugrăvesc lumea țăranului din Sud stăpînit de superstiții și asuprit de moșierul feudal, sau lumea colorată, amară și tragică a periferiilor Neapolului. Este vorba, așadar, pe de o parte de o literatură a Sudului rural, ilustrată de Verga și Grazia Deledda care au găsit în viața satului sicilian și a păstorilor din Sardinia sentimente și pasiuni sau moduri de a gîndi care trădează secole de împilări și ignoranță; și este vorba, pe de altă parte, de o literatură a Sudului urban, reprezentată prin romanele lui De Roberto și ale Matildei Serao sau prin teatrul și nuvelele lui Di Giacomo, în care varietatea întîmplărilor și personajelor ca și amestecul frecvent al dialectului în limba literară concurează spre a reda imaginea dominantă a burgheziei italiene la sfîrșitul secolului trecut.

Nuvelele și romanele lui Pirandello își găsesc locul în această literatură a Sudului urban; ele apar în majoritatea lor între anii 1895 și 1915 și preced producția dramatică cea mai caracteristică a scriitorului, care aparține primului deceniu de după cel dintîi război mondial; în ele întîlnim lumea Siciliei și a Calabriei, adică mica burghezie a orășelelor meridionale, formată din avocați și funcționari, profesori și preoți, moșieri și episcopi. Eroii comediilor lui Pirandello vor ieși din aceeași lume reprezentînd ceea ce am putea numi cazurile limită ale situațiilor zugrăvite în opera epică. Nuvelele ne înfățișează tipuri de oameni triști, ratați sau mediocri, iar tonul glumeț și înduioșat al povestirii se frînge brusc, o dată cu întîmplarea tragică ce pune capăt unei vieți sau pecetluiește o figură. Teatrul reia această lume, dar ea nu mai constituie aici decît un fundal abia văzut și

totuşi necesar; acţiunea dramatică este bizară şi extravagantă pentru că personajele au reuşit să se smulgă din angrenajul unor raporturi prestabilite, creîndu-şi raporturi şi situaţii voite de ele, şi din care pot privi, de data aceasta cu zîmbet şi sarcasm, lumea din care vin şi în care erau fiinţe învinse sau revoltaţi pasivi. Fundalul însă există, ceea ce constituie în comediile lui Pirandello amintirea nuvelelor lui, cu mulţimea acelor situaţii triste sau hilare din care se naşte, rezultat al desperării sau al revoltei, lumea neverosimilă şi bizară a teatrului comic.

Luigi Pirandello s-a născut într-o familie înstărită din Agrigent, orăşelul de pe coasta meridională a Siciliei unde se înalţă, nu departe, coloanele impunătoare ale unor străvechi temple greceşti. A studiat la Roma şi s-a specializat în filologie romanică la Bonn unde şi-a susţinut doctoratul cu o teză asupra graiului din oraşul său natal. A revenit apoi la Agrigent, în 1890, unde a lucrat cîtva timp alături de tatăl său care avea în antrepriză mai multe mine de sulf; asta pentru a-i împlini dorinţa, nu din plăcere. Renunţă, în sfîrşit, la această constrîngere şi pleacă la Roma consacrîndu-se, de data aceasta, literaturii. Nuvelele pentru un an *apar, în mare parte, în revista florentină* Marzocco, *organ al intelectualilor înaintaţi. Pirandello publicase pînă la acea dată un volum de poezii în gust clasic,* La Pasqua di Gea *(1891) şi tradusese* Elegiile romane *ale lui Goethe (1896), după ce scrisese el însuşi ciclul* Elegiilor renane *(1895); va publica în 1901 romanul* Exclusa, *în 1904* Răposatul Matei Pascal, *în 1909* Cei bătrîni şi cei tineri. *Primul volum de nuvele,* Iubiri fără iubire *poartă data 1894; urmează, în anii următori, alte culegeri, iar între 1922 şi 1928 ediţia în treisprezece volume a* Nuvelelor pentru un an, *completată cîţiva ani mai tîrziu cu alte două volume.*

Romanele lui Pirandello, din care am amintit mai sus cele mai însemnate, ilustrează a doua manieră a verismului meridional. Ele zugrăvesc lumea oraşului sicilian şi totodată burghezia Romei, politicieni, artişti sau rataţi; sînt oameni ieşiţi şi ei din tîrgurile Sudului şi porniţi spre Continent spre a găsi aici gloria, succesul sau doar altă viaţă, dar care revin de cele mai multe ori în mijlocul celor lăsaţi acasă, învinşi în încercarea lor de evadare sau loviţi cu brutalitate de moravurile corupte ale Metropolei.

În Exclusa, *primul roman al scriitorului, reînvie viaţa de familie, închisă şi înapoiată, a unei Sicilii aproape feudale. Maria, alungată de soţul gelos pentru o bănuială neîntemeiată, respinsă de tatăl său care se teme de judecata lumii, compătimită de mamă şi hulită de buna societate a oraşului, reuşeşte prin muncă să-şi recîştige în faţa ei însăşi demnitatea, dar acceptă să revină la o existenţă de supunere şi dependenţă atunci cînd soţul o recheamă. Figura curajoasă a femeii rămîne umbrită în final, iar victoria pe care o cîştigase asupra celor care o înjosiseră este anulată prin propria ei renunţare. În* Răposatul Matei Pascal, *lumea Siciliei mic burgheze se găseşte reluată în zugrăvirea micii burghezii romane, cu acel plus de corupţie şi promiscuitate care*

sînt proprii marelui oraş; Matei Pascal, care încercase să evadeze dintr-o viaţă strîmtă şi meschină, revine învins în orăşelul sicilian şi-şi reia existenţa modestă şi monotonă. Romanul îşi datorează însă marele succes de public nu zugrăvirii realiste a acestei lumi tipice, ci aventurii extravagante a protagonistului care încearcă să-şi construiască o nouă personalitate şi se găseşte pus în situaţii bizare şi comice; ca atare, romanul anunţă tehnica teatrului caracteristic pirandellian, dar, ca şi acesta, îşi trăgea întreaga valoare din acel nucleu realist pe care-l constituie zugrăvirea numeroaselor situaţii şi personaje mărunte ce alcătuiesc lumea tuturor scrierilor lui Pirandello. Operă de largă amploare, în care nu apare însă nici unul din modurile teatrului pirandellian, este în schimb romanul Cei bătrîni şi cei tineri. *Este o frescă a oraşului sicilian la puţini ani după desăvîrşirea unităţii naţionale a Italiei; ea ne înfăţişează o aristocraţie anacronic fidelă Burbonilor, care se încăpăţînează să existe mai departe, în timp ce se ridică şi triumfă burghezia ambiţioasă şi fără scrupule, care întîmpină cu represiuni sîngeroase primele proteste ale greviştilor din minele de sulf. Sînt astfel înfăţişate, în acest roman masiv de peste cinci sute de pagini, nemulţumirile provinciilor meridionale de curînd anexate monarhiei şi criza care urmează după formarea statului naţional, ceea ce îl semnalează atenţiei noastre ca un document, nu destul de cunoscut şi apreciat, al stărilor Italiei la acea dată.*

Nuvelele lui Pirandello zugrăvesc în linii mari aceeaşi lume pe care o întîlnim în diferitele romane şi pe care o regăsim, în cîteva din tipurile ei caracteristice, şi în culegerea de faţă. Scriitorul care, într-un eseu asupra lui Verga, publicat în revista Studi verghiani *din 1929, îşi exprima adeziunea la realism şi respingea artificiul baroc al romanelor lui D'Annunzio, se dovedeşte a fi, în aceste scurte povestiri, un mare artist al geniului şi un observator inteligent şi de multe ori înduioşat al semenilor lui celor mai apropiaţi.*

Credem că nu greşim încercînd o clasificare a numeroaselor nuvele după categorii sociale şi întîmplări tipice.

Nuvela lui Pirandello conţine uneori o simplă întîmplare hazlie. Iată, în Cei mai buni prieteni, *pe cel care ţi se dă drept prieten din copilărie, pe care-l pofteşti la masă fără a îndrăzni să-l întrebi cum îl cheamă, şi care, bucuros că ţi-a jucat farsa, pleacă fără să-ţi răspundă atunci cînd, în sfîrşit, îndrăzneşti să-l rogi să-ţi spună care îi este numele: întîmplarea este hazlie şi comicul situaţiei lasă în umbră caracterizarea socială a personajelor. Dar* Liliacul, *în care, pe o scenă în aer liber, un liliac se încurcă în părul actriţei şi o face să leşine trezind aplauzele publicului care crede că incidentul aparţine piesei, prezintă o situaţie comică numai aparent lipsită de tipicitate; într-adevăr, Faustino Perres, scriitorul care renunţă la a doua reprezentare a piesei pentru că nu este sigur că liliacul va reveni la aceeaşi oră ca să provoace spaima interpretei principale, iar el însuşi nu poate să introducă incidentul pentru că nu se integrează în structura dramei, nu este victima unei simple întîmplări hazlii şi nesemnificative: dimpotrivă, in-*

cidentul descoperă slăbiciunea propriei opere și ne face să bănuim în el pe viitorul ratat. Astfel întîmplarea măruntă dobîndește tipicitate, și nuvela este mai mult decît relatarea unui caz amuzant.

Intîlnim alteori nuvele care anunță tematica unor opere dramatice ale scriitorului. Iată Cursa, *în care protestează împotriva unei concepții prea idilice despre logica sentimentelor și coerența comportărilor, și arată relativitatea noțiunii de personalitate: aceasta este doar o iluzie pe care ne-o creăm despre noi înșine și care contrastează cu fluxul continuu, „incandescent și nediferențiat" al vieții; iar același relativism psihologic este susținut în* Răspunsul: *căci aventura sentimentală povestită aici vrea să arate că nimeni dintre noi nu este același pentru toți și fiecare este de fapt o multiplicitate de euri. Dar și în aceste nuvele, argumentația scriitorului care caută să justifice comportarea personajului invocînd tocmai relativitatea sentimentelor și explicînd astfel situațiile neprevăzute, se susține prin coordonatele sociale ale întîmplării povestite: domnișoara Anita din* Răspunsul, *care înșală speranțele modestului îndrăgostit și se mărită cu un om bogat, îi oferă scriitorului prilejul de a susține o întreagă teorie despre relativitatea sentimentelor, dar ne este înfățișată în același timp ca exponenta unei anumite pături sociale, a unor împrejurări și situații bine definite; iar cochetăria ei care-l uimește pe îndrăgostit este doar comportarea tipică în aceste situații și pentru acest tip social.*

Ciudată și hazlie este și întîmplarea cu Casa lui Granella. *Dar ciudățenia nu duce la fantastic și întîmplarea cu stafiile este doar latura comică sau manifestarea limită a ignoranței pe de o parte, a avidității de cîștig pe de altă parte. Atît locatarii care vor să facă proces, cît și proprietarul care se apără, ilustrează lumea provinciei siciliene, măruntă, avară și fără orizont. Oamenii ciudați din povestirile lui Pirandello sînt și ei produsul unor condiții și cauze pe care scriitorul nu uită să le indice; și ciudățeniile lor, care frizează nebunia, sînt reacția limită, rezultat al unei îndelungate acumulări de amărăciune și tristeță. Este aproape un nebun, miopul din* O lume de hîrtie, *dar pasiunea care îl duce la infirmitate este revanșa intelectualului sărac și umilit față de o lume meschină și îngustă. Innebunește zidarul Spatolino în nuvela* Tabernacolul *cînd omul care-i comandase un tabernacol pentru o statuie a Fecioarei moare pe neașteptate, iar el nu poate convinge moștenitorii să-i plătească ceea ce i se cuvine, pentru că nimeni nu-l crede că bătrînul Ciancarella, care tuna și fulgera contra bisericii, își făcuse totuși socoteala că nu e rău să dea ceva și Domnului; sfîrșitul trist al zidarului care înnebunește este protestul lui de om naiv și cinstit care se vede înșelat și sărăcit de gustul unui bogătaș.*

In fine, pentru a încheia numărul exemplelor de întîmplări ciudate, iată și predilecția scriitorului pentru cimitire și paznicii acestor locuri. Iată, așadar, Coșciugul pus deoparte *și* Prima noapte. *Dar, în ambele, elementul macabru este, fie o coincidență nesemnificativă, fie cadrul destinat să sublinieze o situație, astfel încît nuvelele sînt semnificative în primul rînd prin personajele și situațiile lor tipice în care regăsim lumea*

micului oraş sicilian: căci Piccarone, bătrînul avar care, după înmormîntare, păstrează pentru el coşciugul scump destinat soţiei şi o îngroapă pe aceasta în lada modestă de zinc, nu este decît un avocat şiret şi necinstit; iar tînăra Marastella, silită de sărăcie să se mărite cu paznicul cimitirului, un văduv bătrîn şi sărman, îşi petrece noaptea nunţii la mormîntul tatălui ei, nu dintr-un gust macabru pentru moarte, dar pentru că mizeria a constrîns-o la o căsătorie fără dragoste.

Întîmplările ciudate şi personajele bizare apar aşadar întotdeauna pe un fond de situaţii şi raporturi sociale bine precizate; metoda realistă se dovedeşte astfel pe deplin aplicată prin exacta localizare a oamenilor şi întîmplărilor.

Sînt numeroşi, în nuvelele lui Pirandello, chiaburii şi negustorii zgîrciţi şi şicanieri. Asemenea lui Lollo din Chiupul, din culegerea de faţă, iată-l în Fumul pe Don Filippino avid de bogăţie şi şiret în mînuirea contractelor, lipsit de scrupul cînd este vorba de interesul şi ambiţia lui. Ca şi pentru ţăranul normand din nuvelele lui Maupassant, şicana judiciară, clauza contractuală, moştenirea sînt, şi pentru micii burghezi sau ţăranii chiaburi ai lui Pirandello, probleme de viaţă şi de moarte. În Mătuşa Michelina sau în Şalul negru, căsătoriile se fac pentru asigurarea unei bucăţi de pămînt rîvnită cu patimă; femeia este astfel victima soţului nătîng şi a socrului lacom de avere.

Alături de negustorul circotaş, este frecventă figura avocatului abil sau a politicianului, şi ea este zugrăvită

în linii mari, fie că apare în orăşelul sicilian sau în Capitala ţării. În amintita nuvelă, Coşciugul pus deoparte, avocatul este deştept şi avar, inventiv şi cinic; în Maiestatea Sa, politicianul şi oratorul găunos ne amintesc, nu puţin, pe eroii similiari ai lui Caragiale. Pirandello ne introduce în mijlocul unei lumi josnice şi pătimaşe, lipsită de grandoare chiar şi în păcatele ei. Goana după avere ia forma şicanelor testamentare, iar actele de vînzare, chestiunile de zestre şi scontarea poliţelor angajează conştiinţa oamenilor şi o înjosesc.

Este o lume fără idealuri şi fără visuri, această lume burgheză a provinciei italiene, iar satira politică subliniază trăsăturile arătate, care reapar în raporturile dintre oameni şi pe celelalte planuri. În Maiestatea Sa, primarul conservator şi adversarul său, aşadar coborîtorul vechii aristocraţii şi omul burgheziei, sînt ambii ridiculi prin egala lor lipsă de inteligenţă şi prin orgoliul lor comun. Caricatura vieţii politice a provinciei meridionale loveşte în proaspăta democraţie parlamentară a Italiei şi, aşa cum am mai observat, ea aminteşte prin similitudinea situaţiilor satira lui Caragiale. Pirandello nu crede nici în republicani şi nici în monarhişti; şi, ca şi Maiestatea Sa, Imbecilul este o schiţă a moravurilor politice din acelaşi tîrg Costanova, care ia în rîs atît pe republicanul Mazzarini cît şi pe monarhistul Cappadone; iar în Tabernacolul, este privit cu milă naivul Spatolino care şi-a pus încrederea în sindicatul catolic şi în dreptatea Bisericii.

Satira moravurilor include la un moment dat şi preoţimea, deoarece aviditatea cămătarului burghez se regă-

şeşte la Monseniorul Landolini din nuvela Norocoşii. *In Don Lagaipa din* Tabernacolul, *care se plînge că socialiştii îi fură „strugurii încă necopţi", susţinînd că „ce-i al tău este al meu"; în Monseniorul Partanna din* Apărarea lui Meola *şi în toate figurile de preoţi din ciclul celor trei nuvele care au drept subtitlu* Popii din Montelusa, *Pirandello a reluat tradiţia satirei anticlericale care numără scriitori iluştri în literatura italiană, negăsind în păcatele şi slăbiciunile prelaţilor din societatea burgheză, viciile pe care Boccaccio şi Machiavelli le semnalau într-o lume de raporturi încă feudale.*

Alături de politicieni îngîmfaţi, de avocaţi abili, de chiaburi şi negustori, există însă lumea celor mărunţi pe care Pirandello îi priveşte cu durere sau cu duioşie şi pentru care ridică uneori un glas de protest. Intre cei nedreptăţiţi este femeia, şi situaţia ei, în lumea înapoiată a Sudului, formează subiectul multor nuvele. Sînt tipice condiţiile în care se mărită femeia, obligată de sărăcie să-l accepte pe văduvul bătrîn, paznic de cimitir (Prima noapte) *sau pe omul bogat pe care nu l-a cunoscut niciodată dar a cărui avere trebuie să restabilească bunăstarea familiei ei* (Rochia lungă). *Sînt apoi nenumărate fetele bătrîne în nuvelele lui Pirandello* (Şalul negru, Fără răutate), *şi scriitorul nu a greşit văzînd în ele o adevărată categorie socială proprie micii burghezii înapoiate a provinciei. In fine, morala burgheză care îi permite soţului să-şi înşele nevasta, dar nu şi acesteia să facă acelaşi lucru* (Fidelitatea cîinelui); *şi nu-l pedepseşte pe tînărul de familie care-şi părăseşte iubita, pe Faffaella Osimo, croitoreasa săracă şi naivă din* La ţintă, *ceea ce prilejuieşte lui Pirandello o privire egal de lucidă asupra unei lumi lipsite de generozitate.*

Atenţia şi înţelegerea scriitorului se îndreaptă de foarte multe ori asupra omului mijlociu, micul funcţionar modest şi timid, celibatar sau văduv, pe care mediocritatea existenţei monotone sau truda conştiincioasă şi nerăsplătită, îl duc prin acumularea lentă a amărăciunii, la sinucidere sau nebunie. Aparţin aceleiaşi categorii şi numeroasele figuri de profesori cărora le este comună amărăciunea vieţii mediocre, a insuccesului, a singurătăţii şi a maniilor care se nasc o dată cu viaţa la care sînt constrînşi. Bătrînul profesor din Erezia catară *este un caz limită pentru soarta intelectualului pe care neînţelegerea celor din jur l-a împins la manie, dar nu i-a distrus candoarea sufletească. De altfel, cazul omului cinstit şi simplu, pentru care spectacolul josniciei celorlalţi este aproape o ofensă faţă de naivitatea lui, este şi el prezent în nuvele, şi apare în* Mătuşa Michelina *şi în* Nasturele, *din prezenta culegere. Cei astfel înşelaţi şi batjocoriţi sau chinuiţi de singurătate şi amărăciune sfîrşesc de multe ori prin sinucidere, şi sînt suficiente nuvelele de acest fel* (Soare şi umbră, Imbecilul, Vîrşa, Rochia lungă *etc.*). *Alteori, oamenii sfîrşesc ca ratați, figuri de asemenea frecvente în lumea lui Pirandello (ex.* Dacă... *etc.). Mila scriitorului se îndreaptă cu atît mai mult spre aceşti oameni trişti cu cît sînt ei înşişi mai puţin vinovaţi de insuccesul şi mediocritatea care-i urmăresc; de aceea sînt mulţi infirmii şi bolnavii în nuvelele lui Pirandello* (Cele trei gînduri ale micii cocoşate *etc.*), *după cum nu lipsesc nici animalele oropsite*

(Pallino şi Mimi) *sau cei atît de obişnuiţi cu sărăcia încît nu mai suferă şi trec prin viaţă cu inconştienţa întristătoare care anulează demnitatea şi inteligenţa omenească* (Micul evantai); *iar Chiarchiaro din* Certificatul, *care-şi face o meserie din faima de piază rea pe care oamenii i-o scorniseră, întregeşte această galerie de oameni pe care mizeria îi împinge la ciudăţenie şi îi face neînţeleşi şi nebuni pentru cel bine hrănit şi mulţumit.*

În fine, înfăţişarea specifică a sărăciei în lumea Sudului italian îl alătură pe Pirandello de ceilalţi scriitori meridionali; nu lipseşte din nuvele imaginea lucrătorului din minele de sulf cu „oasele rupte de oboseală" (Fumul), *nici figurile trudite ale ţăranilor* (Requiem alternam dona eis, domine!) *cu trupurile care miros a bălegar, pentru că trăiesc între vite, pe „cîmpiile îndepărtate, arse de soare şi fără un fir de apă"; şi nici peisajul Siciliei uscate şi sălbatice pe care o întrevedem în* Rochia lungă, *cînd trenul străbate încet pămîntul pustiu, „fără un smoc de iarbă, sub albastrul intens şi întunecat al cerului"; sînt pagini în care Pirandello îl aminteşte pe Verga şi îl anunţă pe Elio Vittorini, autorul impresionantelor pagini din* Conversaţii în Sicilia.

Tehnica nuvelelor, în care scriitorul foloseşte cu predilecţie monologul interior, confesiunea sau pledoaria, răspunde situaţiilor şi personajelor zugrăvite: cuplul de prieteni, celibatari sau văduvi; ratatul care se justifică în faţa lui însuşi sau a primului venit; omul care este în pragul sinuciderii vorbesc cu patimă apărîndu-se şi proclamînd dreptatea cauzei lor. În acest mod indirect se

exprimă crezul scriitorului şi dragostea lui de om; şi chiar atunci cînd apără o cauză a tuturor, cum este toleranţa religioasă şi pacea (Un goi) *o face tot cu un zîmbet uşor, dar nu mai puţin convins, de adevărul pe care-l susţine.*

Nuvelele lui Pirandello, care apăreau în aceiaşi ani cu tragediile şi romanele de răsunător succes ale lui D'Annunzio, dovedeau continuitatea realismului la o dată cînd acesta era socotit drept anacronic şi înfrînt. În ciuda decadentismului, pe planul unei literaturi aparent minore, cum observă Natalino Sapegno într-unul din ultimele capitole ale Manualului *său de istorie a literaturii italiene (Florenţa, 1950), experienţa realismului lui Verga este continuată şi modernizată; astfel, o întîlnim de la Pirandello la Italo Svevo şi pînă la naratorii contemporani, o dată cu care ea triumfă asupra decadentismului şi se impune drept linie majoră a actualei literaturi italiene. Trebuie semnalate totuşi deosebirile care despart în timp pe scriitori. Sudul Italiei zugrăvit de autorul* Nuvelelor *reapare în cartea amintită a lui Elio Vittorini şi în paginile lui Carlo Levi. Pirandello zugrăvise mica burghezie a oraşelor în care moravurile politice, intriga, calomnia, intoleranţa şi prejudecata caracterizau o lume îngustă şi egoistă care se simţea tare şi umilea pe cel sfios şi cinstit, pe micul funcţionar sau pe femeie, pe intelectual şi pe artist. Elio Vittorini priveşte, în aceeaşi Sicilie, pămînturile pustii din interiorul insulei şi feţele arse de soare ale ţăranilor, evocate doar în fugă de predecesorul său; el priveşte aşadar lumea satului înapoiat şi-şi spune uimirea, indignarea*

și mila față de acești oameni ținuți în ignoranță și primitivism. Carlo Levi reia zugrăvirea Siciliei la aproape douăzeci de ani după Vittorini și la mai bine de o jumătate de veac după Pirandello; și recenta lui carte, Cuvintele sînt pietre, *răsună de bucuria de a fi găsit, acolo în Sud, oameni hotărîți în lupta lor, convinși și plini de voință. Lumea lui Pirandello în care se întîlneau ratați, fete bătrîne și sinucigași, și în care triumfa intriga meschină sau înșelăciunea, nu mai interesează întrucît, deși continuă să existe, este o lume a trecutului; meritul scriitorului este acela de a se fi oprit asupra ei cu pătrundere și inteligență, cu duioșie și zîmbet glumeț, și de a o fi dăruit literaturii, la o dată cînd gustul celor pretențioși refuza să recunoască drept artă înfățișarea fidelă a omului și întîmplărilor lui de toate zilele.*

N. FAÇON

CASA LUI GRANELLA

Șoarecii nu bănuiesc vicleșugul cursei. Cum s-ar lăsa oare prinși dacă l-ar bănui? Nici măcar după ce au căzut în ea nu-și dau seama că au fost prinși. Se cațără chițăind pe gratii scoțîndu-și botișorul ascuțit printre ele, aleargă, se învîrtesc încoace și încolo și încearcă să iasă.

Omul, care cere ajutorul legii, știe în schimb cum să stea într-o cursă. Șoarecele se zbate. Omul, știind despre ce-i vorba, stă liniștit. Liniștit doar cu trupul, se înțelege. Pe dinăuntru, adică în ceea ce privește sufletul, o duce tot ca șoarecele, ba poate și mai rău.

Așa se zbăteau în dimineața aceea de august numeroșii clienți care stăteau în sala de așteptare a avocatului Zummo, scăldați de sudoare și mîncați de muște și plictiseală.

Nerăbdarea lor mută și ațîțată de gînduri ascunse devenea în căldura înăbușitoare din ce în

ce mai deznădăjduită. Dar, deși păreau cu toții înțepeniți pe locurile lor, își aruncau din cînd în cînd priviri pline de dușmănie.

Fiecare l-ar fi vrut pe domnul avocat numai pentru sine, numai pentru necazul său, deoarece era clar că, fiind nevoit să-i primească pe toți în dimineața aceea, omul legii nu le va mai putea acorda decît foarte puțin timp și că, plictisit, sleit de oboseală și de căldura de patruzeci de grade, amețit și zăpăcit de atîtea procese, nu va mai izbuti să aibă pentru nici unul acea minte limpede și ageră de care era nevoie.

Copistul care transcria un memoriu în mare grabă — cu gulerul desfăcut și cu o batistă petrecută pe sub bărbie — ridica din cînd în cînd ochii să privească spre pendula din perete; cîțiva dintre clienți suflau greu și mai toate scaunele scîrțîiau. Alți clienți, sfîrșiți de căldură și de lunga așteptare priveau cu tristețe rafturile înalte și pline de praf, încărcate cu dosare: litigii vechi și proceduri — nenorocire și ruină pentru atîtea biete familii! În sfîrșit, restul clienților, crezînd că o să se poată distra în acest fel, se uitau la ferestrele cu storurile verzi lăsate, de unde străbătea vuietul surd al străzii, vocile oamenilor care alergau de colo-colo fericiți și fără griji, în timp ce ei, aici... uff! Și cu un gest furios alungau muștele, care, ascultînd, sărăcuțele de legea lor, se întorceau și mai aprige ca să profite de îmbelșugata sudoare pe

care luna august și chinul pricinuit de neînțelegerile judiciare le storceau de pe frunțile și mîinile oamenilor.

Și totuși în dimineața aceea era cineva și mai supărător decît muștele în sala de așteptare: fiul avocatului, un copil de vreo zece ani, desculț și cu cămașa scoasă din pantaloni, urît și murdar pe ochi, care cu siguranță că se strecurase pe furiș din odaia de lîngă birou, ca să-i înveselească pe clienții lui papà.

— Cum te cheamă pe tine? Vincenzo? Oh, ce nume urît! Și medalionul ăsta e de aur? Se deschide? Cum se deschide? și ce e-năuntru? Ia te uită... o șuviță de păr!... Și de la cine e? și de ce-o ții?

Apoi auzind de după ușa biroului pașii lui papà care conducea un client mai de soi, se băga repede sub măsuță, printre picioarele copistului. Toți cei din sala de așteptare se sculau în picioare și aruncau priviri rugătoare avocatului, care, ridicîndu-și brațele spunea mai înainte de-a intra în birou:

— Puțină răbdare, domnii mei. Intră cîte unul!

Fericitul care venea la rînd îl urma respectuos, închizînd din nou ușa. Pentru ceilalți așteptarea reîncepea și mai chinuitoare, și mai apăsătoare.

II

Numai trei clienţi care păreau soţ, soţie şi fiică nu dădeau nici un semn de nerăbdare.

Bărbatul, cam de vreo şaizeci de ani, aveá un aspect funebru; nu voise să-şi scoată din cap vechiul ţilindru cu boruri tari — ros de tot şi înverzit — poate din dorinţa de a nu ştirbi cumva solemnitatea îmbrăcăminţii sale: o bătrînă redingotă neagră, largă şi grea care răspîndea un puternic miros de naftalină.

Era limpede că se dichisise în felul acesta deoarece socotise că nu putea apărea altfel în faţa domnului avocat cu care venise să vorbească.

Dar nu transpira. Era atît de palid încît părea că nici nu-i curge sînge prin vine; iar în loc de barbă avea un puf vînăt şi rar care-i acoperea obrajii şi bărbia cu un fel de floare de mucegai. Avea ochii saşii şi apoşi, înghesuiţi la rădăcina unui nas enorm în formă de gheată; stătea adus de spate, cu nasul în piept, strivit parcă de o greutate nemaipomenită, iar mîinile — rezemate pe mînerul bastonului — îi erau osoase şi străvezii.

Soţia, care stătea alături de el, avea în schimb o înfăţişare mîndră şi de-o mojicie care-ţi sărea-n ochi. Grasă, pieptoasă şi plesnind de sănătate, avea o faţă mare, congestionată şi umbrită de un început de barbă şi o pereche de ochi negri bulbucaţi, ridicaţi spre tavan.

Prin fată, care stătea de partea cealaltă, se transmitea mai departe paloarea contagioasă a tatălui. Uscată, galbenă la faţă, cu ochii strîmbi şi ea, stătea ca o mică cocoşată. Şi privindu-i, ţi se părea că atît fata cît şi tatăl nu cădeau de pe scaune numai fiindcă între ei şedea acea falnică femeie care-i susţinea în fel şi chip.

Toţi ceilalţi clienţi îi priveau cu multă curiozitate şi chiar cu un fel de consternare duşmănoasă, cu toate că ei, săracii, îşi cedaseră de trei ori rîndul, lăsînd să se înţeleagă că aveau de discutat ceva mai mult cu domnul avocat.

Oare ce nenorocire se abătuse pe capul lor? Cine îi persecuta? Umbra unei crime îngrozitoare care cerea răzbunare? sau mizeria?

Nu, mizeria în nici un caz! Soţia era supraîncărcată cu aur: în urechi îi atîrnau cercei grei; un colier dublu îi înconjura gîtul, o broşă enormă bătută cu pietre preţioase urca şi cobora o dată cu pieptul, care părea nişte foale, un lanţ lung de aur îi ţinea evantaiul şi o sumedenie de inele groase aproape c-o împiedecau să-şi mişte degetele, butucănoase şi roşii.

De la o vreme nimeni nu-i mai ruga să-i cedeze rîndul: se înţelesese că ei doreau să intre la urmă de tot. Şi astfel, aşteptau cu răbdare îngerească, absorbiţi, cufundaţi chiar în adînca şi tainica lor mîhnire. Numai din cînd în cînd, soţia îşi făcea niţel vînt cu evantaiul pe

care-l lăsa apoi să-i cadă din mînă, iar bărbatul se apleca și-i repeta fetei :

— Tinina, să nu uiți de degetar.

Mai toți cei care așteptau încercaseră de nenumărate ori să-l împingă pe îndrăcitul de băiat al avocatului spre cei trei ; dar copilul, speriat de paloarea aceea funebră, se dăduse de fiecare dată îndărăt strîmbînd din nas.

Pendula arăta aproape orele douăsprezece, cînd — după ce toți ceilalți clienți plecaseră, mai mult sau mai puțin satisfăcuți — copistul, văzîndu-i pe cei trei încremeniți tot acolo, ca niște statui, îi întrebă :

— Și dumneavoastră ce așteptați de nu intrați ?

— Ah, tresări bărbatul ridicîndu-se în picioare, cum făcură de altfel și cele două însoțitoare ale sale. Putem intra ?

— Sigur că puteți intra ! pufni copistul. Puteați intra de mult. Și grăbiți-vă pentru că avocatul ia masa la douăsprezece. Care e numele dumneavoastră, mă rog ?

Omul își scoase în sfîrșit țilindrul și, pe neașteptate, descoperindu-și capul chel, dădu la iveală și suferința pe care i-o pricinuise redingota : nenumărate pîrîiașe de sudoare porniră să-i curgă de pe țeasta roză și aburindă inundîndu-i fața ciudată și golită de sînge. Se înclină, suspinîndu-și numele :

— Piccirilli Serafino.

III

Avocatul Zummo tocmai își aranja hîrtiile pe birou ca să plece, crezînd că isprăvise în ziua aceea, cînd se pomeni cu cei trei clienți ciudați și necunoscuți.

— Dumneavoastră ? îi întrebă el nemulțumit.

— Piccirilli Serafino, repetă omul funebru înclinîndu-se și mai adînc, uitîndu-se în același timp cu coada ochiului la fată și la soție ca să vadă cum își făceau reverența.

O făceau bine și instinctiv bărbatul se mai înclină o dată întovărășind cu o nouă plecăciune mișcarea lor de maimuțe dresate.

— Luați loc, luați loc vă rog, spuse avocatul Zummo, surprins de toată pantomima aceea. E tîrziu, trebuie să plec.

Cei trei se așezară numaidecît în fața biroului, cît se poate de încurcați. Surîsul timid care încremenise pe fața de ceară a lui Piccirilli era înspăimîntător : parcă-ți băga un cuțit în inimă. Cine știe de cînd nu mai rîsese bietul om !

— Uite, domnule avocat...

— Am venit... începu în același timp fiica.

Și mama, cu ochii în tavan, gemu :

— Nu-i lucru curat, domnule avocat.

— Bine, dar să vorbească numai unul, spuse Zummo încruntîndu-se. Scurt și limpede. Despre ce este vorba ?

— Uite, domnule avocat, începu din nou Piccirilli înghiţind anevoie. Am primit o citaţie.

— Un criminal, domnule avocat! izbucni din nou soţia.

— Mamă, scînci timid fiica, rugînd-o parcă din ochi să tacă sau să vorbească mai liniştit.

Piccirilli îşi privi soţia şi, cu toată autoritatea pe care i-o mai putea îngădui trupul lui puţintel, adăugă:

— Mararò[1], te rog; vorbesc eu! O citaţie, domnule avocat. A trebuit să părăsim casa în care locuiam, pentru că...

— Am înţeles! Evacuare? întrebă Zummo ca să scurteze povestea.

— Nu, domnule, răspunse cu umilinţă Piccirilli. Dimpotrivă. Am plătit regulat chiria şi chiar dinainte. Am plecat fiindcă am vrut noi, chiar împotriva voinţei proprietarului. Şi acum proprietarul ne obligă să respectăm contractul de închiriere, iar pe deasupra ne mai pretinde să-i plătim şi daune-interese pentru că — spune el — i-am făcut casa de poveste.

— Cum, cum? întrebă Zummo, întunecîndu-se la faţă şi uitîndu-se, de data asta, la soţie. Aţi plecat de bunăvoie, i-aţi făcut casa de poveste şi proprietarul... Nu pricep! Să fim clari, dragii mei. Avocatul e ca şi duhovnicul... Comerţ clandestin?

[1] Prescurtare familiară a numelui Mariarosa.

— Nu, domnule! se grăbi să răspundă Piccirilli, punîndu-şi mîinile pe piept. Ce comerţ? Nu e vorba de nici un comerţ. Noi nu sîntem comercianţi. Numai soţia mea, ştiţi... dă cîteceva aşa... cu împrumut, dar cu o dobîndă...

— Moderată, am înţeles!

— Zău aşa, domnule avocat, lucru consimţit şi de Sfînta noastră Biserică... Dar nu-i vorba de asta. Granella, proprietarul, zice că i-am făcut casa de poveste pentru că, timp de trei luni, am văzut toţi dracii din iad în casa aia blestemată, domnule avocat. Uite, mă trec... mă trec fiorii numai cînd mă gîndesc.

— Oh, Doamne, apără-i şi păzeşte-i pe toţi oamenii de pe pămînt — izbucni soţia cu un suspin nemaipomenit sărind în picioare, ridicînd braţele şi făcîndu-şi apoi cu mîna plină de inele semnul crucii.

Fata, privind în jos, adăugă şi ea cu buzele strînse:

— Sîntem terorizaţi... (Stai jos, mamă.)

— Da, domnule avocat, sîntem terorizaţi! întări tatăl. (Stai jos, Mararò!) Terorizaţi, ăsta e cuvîntul. Timp de trei luni de zile am fost terorizaţi îngrozitor în casa aceea.

— Terorizaţi de cine? strigă Zummo pierzîndu-şi răbdarea.

— Domnule avocat — răspunse cu glas scăzut Piccirilli, aplecîndu-se peste birou şi punîndu-şi o mînă la gură, în timp ce cu cealaltă făcea

soţiei şi fiicei semn să tacă. — Domnule avocat, de spirite!

— De cine?? făcu Zummo crezînd că n-a auzit bine.

— De spirite, domnule, de spirite! întări cu putere şi curaj soţia, agitîndu-şi mîinile prin aer.

Zummo sări în picioare, cuprins de furie:

— Ia fugiţi încolo! Nu mă faceţi să rîd! Auzi vorbă: terorizaţi de spirite!? Trebuie să mă duc la masă, domnii mei!

Atunci cei trei, ridicîndu-se şi ei în picioare, îl înconjurară pe avocat ca să nu le scape şi se porniră să vorbească toţi deodată, cu glas rugător:

— Da, domnule avocat, aşa e! Domnia voastră nu credeţi? Dar ascultaţi-ne... spirite, spirite necurate! Le-am văzut chiar noi, cu ochii noştri. Le-am văzut şi le-am auzit. Ne-au chinuit trei luni în şir.

Zummo începu să fiarbă de mînie:

— Ia slăbiţi-mă cu mofturi din astea! Asta-i nebunie curată! De ce-aţi venit la mine? Să vă fi dus la balamuc, domnilor, la balamuc!

— Bine, dar dacă ne-au trimis citaţie... gemu Piccirilli cu mîinile împreunate.

— Foarte bine-au făcut! îi strigă Zummo în nas. Foarte bine!!

— Va să zică aşa, domnule avocat? se amestecă soţia, dîndu-i pe toţi la o parte. Asta e ajutorul pe care-l daţi dumneavoastră unor bieţi

oameni persecutaţi? Ehe, domnule! Domnia voastră vorbiţi aşa pentru că n-aţi văzut ce-am văzut noi! Cu toate astea ăsta-i adevărul, domnule avocat. Sînt spirite! Şi nu poate să ştie nimeni mai bine decît noi.

— Şi dumneata le-ai văzut? o întrebă Zummo cu un zîmbet batjocoritor.

— Da, domnule avocat, cu proprii mei ochi, spuse repede, neîntrebat, Piccirilli.

— Şi eu, tot cu ochii mei, adăugă fiica, pe acelaşi ton.

— Da, cu aşa ochi, s-ar putea, izbucni fără să vrea avocatul Zummo, împungînd cu degetele spre ochii lor saşii.

— Dar ăştia, ai mei? strigă soţia dîndu-şi un pumn zdravăn în piept şi holbînd ochii. Eu am ochii ca lumea, mulţumesc lui Dumnezeu, şi mari cît cepele, domnule avocat. Şi le-am văzut şi eu, să ştiţi, cum vă văd acum pe dumneavoastră.

— Ce vorbeşti! făcu Zummo. S-au arătat în chip de avocaţi?

— De, domnule avocat — suspină femeia — domnia voastră nu credeţi; dar ştiţi cîţi martori avem? Toţi vecinii ar putea veni să depună pentru noi.

Zummo îşi încruntă sprîncenele.

— Vecini care au văzut?

— Care-au văzut şi-au auzit, domnule avocat!

— Care-au văzut... ce anume? întrebă Zummo ieşindu-şi din fire.

— Bunăoară scaune care se mişcă, fără să le atingă cineva.

— Scaune?

— Da, domnule avocat, scaune!

— Bunăoară, scaunul ăla de-acolo?

— Da, domnule avocat, bunăoară scaunul de-acolo începe să se zbânţuiască dintr-o dată prin cameră, aşa cum fac copiii pe stradă; ş-apoi... ce să vă mai spun? o perniţă de ace bunăoară, umflată ca o portocală, o perniţă pe care a făcut-o fiică-mea Tinina, a sărit din scrin drept în capul soţului meu, săracul, ca şi cînd ar fi aruncat-o... ca şi cînd ar fi aruncat-o o mînă nevăzută; dulapul cu oglindă a trosnit şi s-a pornit să se bîţîie ca apucat de alte alea, iar dinăuntru... dinăuntrul dulapului, domnule avocat — că mi se strînge carnea pe mine numai cînd mă gîndesc — dinăuntrul lui se auzeau rîsete!

— Rîsete! adăugă fata.

— Rîsete! tatăl.

Şi soţia, fără să piardă timp, continuă:

— Toate astea, dragă domnule avocat, le-au văzut şi le-au auzit şi vecinele noastre, care sînt gata, cum v-am mai spus, să depună ca martore. Iar noi am văzut şi am auzit altele şi mai şi!

— Tinina, degetarul, îi sugeră, în clipa aceea, tatăl.

— Ah, da, domnule avocat, începu fiica zguduită de un suspin. Aveam un degetărel de argint, amintire de la bunica, Dumnezeu s-o ierte. Îl păstram ca pe ochii din cap. Într-o zi îl caut în cutia de lucru şi nu-l găsesc; îl caut prin toată casa şi nu-l găsesc. L-am căutat pîn-am ameţit: trei zile-n şir. Degeaba. Cînd, într-o noapte, pe cînd stăteam în pat, sub apărătoarea de ţînţari...

— Pentru că sînt şi ţînţari în casa aia, domnule avocat! întrerupse mama.

— Şi încă ce ţînţari! întări tatăl, închizînd ochii şi clătinînd din cap.

— Simt că pe apărătoarea de ţînţari, sare ceva, continuă fata.

Cînd ajunse aici, tatăl o făcu să tacă cu un gest al mîinii, ca şi cînd în punctul acela începea partea lui solistică din concert.

— Ştiţi cum, domnule avocat? Aşa cum sare o minge de cauciuc cînd o izbeşti de pămînt şi o prinzi apoi în mînă.

— Apoi, urmă fata, ca şi cînd l-ar fi aruncat cineva cu şi mai multă putere, degetarul meu sări de pe apărătoarea de ţînţari, se izbi de tavan şi apoi căzu pe podea sfărîmat.

— Sfărîmat! repetă mama.

Şi tatăl:

— Sfărîmat.

— Mă dau jos din pat, tremurînd toată, şi încerc să-l ridic dar nici nu m-aplec bine că deodată, din pat...

— Rîsete, rîsete, rîsete... sfîrşi mama.

Avocatul Zummo rămase o vreme pe gînduri, cu bărbia în piept şi cu mîinile la spate, apoi îşi înălţă capul, îi privi pe cei trei clienţi drept în ochi, se scărpină c-un deget pe după ureche şi spuse rîzînd nervos:

— Spirite poznaşe, după cum se vede! Dar spuneţi mai departe... mă amuză.

— Poznaşe, spuneţi? Ce poznaşe, domnule avocat! sări femeia. Spirite drăceşti, poate vreţi să spuneţi. Ne trag cearşafurile de pe pat, ni s-aşază noaptea pe pîntece, ne înţeapă în coaste, ne apucă de mîini, sună din clopoţei şi ne zgîlţîie toate mobilele, ca şi cum ar fi, Doamne păzeşte, cutremur şi alta nu! Ş-apoi ne spurcă toate mîncările punînd cenuşe în oale şi-n tigăi... Şi dumneavoastră spuneţi că-s poznaşe? Şi nu le-am putut alunga nici cu preotul, nici cu aghiazmă! Atunci ne-am rugat de Granella să ne anuleze contractul, pentru că nu aveam poftă să murim acolo de frică, terorizaţi... Şi ştiţi ce ne-a răspuns asasinul? „Poveşti! ne-a răspuns. Mîncaţi mai zdravăn şi îngrijiţi-vă nervii!" L-am poftit să se încredinţeze cu ochii lui, să audă cu urechile lui. Degeaba. Nici n-a vrut să ştie; ba ne-a şi ameninţat: „Băgaţi-vă minţile-n cap — ne-a spus — şi ţineţi-vă gura, că dacă nu, vă trăsnesc!" Chiar aşa a zis.

— Şi ne-a trăsnit! încheie soţul, clătinînd din cap cu amărăciune. Acum, domnule avocat, ne încredinţăm soarta noastră în mîinile domniei voastre. Şi n-aveţi teamă: sîntem oameni cu frica lui Dumnezeu şi-om şti să vă fim recunoscători.

Avocatul Zummo se prefăcu, ca de obicei, că nu înţelege cuvintele de la urmă; îşi răsuci pe-ndelete mustăţile apoi se uită la pendulă. Era aproape ora unu. Dincolo, familia îl aştepta cu masa de un ceas.

— Domnii mei — spuse el — trebuie să înţelegeţi că eu nu pot crede în spiritele de care vorbiţi. Astea sînt halucinaţii... poveşti de speriat copiii. Eu privesc însă cazul din punct de vedere juridic. Dumneavoastră spuneţi că aţi văzut... Să nu le spunem spirite, ce naiba! Spuneţi apoi că aveţi martori, şi asta e bine; spuneţi în sfîrşit că sînteţi împiedicaţi să locuiţi în casa pe care aţi închiriat-o din pricina acestui fel de persecuţii... să spunem ciudate..., poftim! Cazul e neobişnuit şi cît se poate de interesant şi, trebuie să vă mărturisesc, mă atrage. Dar va trebui să găsim şi în cod un cît de mic sprijin, înţelegeţi? Un fundament juridic pentru cauza noastră. Dar mai înainte de a mă angaja lăsaţi-mă să chibzuiesc, să studiez. Acum e tîrziu. Veniţi mîine din nou şi cred că am să vă dau răspunsul. Ne-am înţeles?

IV

Gîndul la cazul acela atît de ciudat începu să se învîrtească în capul avocatului Zummo ca o morişcă. La masă nu putu să mănînce; după-masă, trîntit în pat, nu putu să aţipească aşa cum obişnuia în fiecare zi în timpul verii.

„Spiritele!" îşi spunea din cînd în cînd; şi buzele i se desfăceau într-un zîmbet batjocoritor în timp ce dinaintea ochilor îi apăreau comicele figuri ale celor trei clienţi ciudaţi care se jurau cu desperare că le văzuseră.

Auzise de nenumărate ori vorbindu-se despre spirite; şi în copilărie fusese şi el tare înfricoşat de spirite din cauza poveştilor pe care i le spunea servitoarea. Îşi aducea şi acum aminte de spaima care-i strîngea uneori inimioara înfricoşată şi-i pricinuia insomnii groaznice în nopţile acelea de demult.

„Sufletul!" oftă el la un moment dat, întinzînd mîinile spre apărătoarea de ţînţari şi lăsîndu-le apoi să cadă grele, pe pat. „Sufletul nemuritor!... sigur că da! Ca să crezi în spirite trebuie să crezi şi în nemurirea sufletului; dar cu asta n-am spus aproape nimic. Nemurirea sufletului... Cred sau nu cred în ea? Spun şi am spus întotdeauna că nu cred. Ar trebui, acum, să admit cel puţin îndoiala, ceea ce ar fi contrar oricăreia dintre afirmaţiile mele precedente. Ş-atunci ce o să se spună despre mine? Stai să

vedem. De cele mai multe ori ne înşelăm pe noi înşine, aşa cum îi înşelăm şi pe ceilalţi. Ştiu foarte bine acest lucru. Sînt foarte nervos şi uneori, cînd sînt singur, simt că mi-e frică. Frică de ce? Nu ştiu. Dar mi-e frică! Noi... asta-i! noi ne temem să cercetăm propria noastră fiinţă lăuntrică, pentru că o asemenea cercetare ne-ar putea arăta că sîntem altfel decît ne place să ne credem sau să fim crezuţi. Nu m-am gîndit niciodată în mod serios la toate astea. Viaţa ne abate de la asemenea gînduri. Treburi, necazuri, tabieturi, toate grijile mărunte de fiecare zi nu ne mai dau răgaz să ne gîndim la lucrurile acestea care de fapt ar trebui să ne intereseze mai mult decît oricare altele. Moare un prieten? Ne oprim în faţa morţii sale ca nişte vite îndărătnice şi preferăm să mergem îndărăt cu gîndul, la viaţa lui, evocînd cine ştie ce amintire, ca nu care cumva să trecem dincolo cu gîndul, dincolo adică de linia care ne-a arătat unde se sfîrşeşte viaţa prietenului nostru. Şi-apoi, salutare! Aprindem o ţigară ca să alungăm o dată cu fumul tulburarea şi gîndurile negre. Ştiinţa se opreşte şi ea tot acolo, la pragul vieţii, ca şi cînd moartea n-ar exista şi nici n-ar trebui să ne dea de gîndit. Zice: «Voi vă găsiţi deocamdată aici, aşa că trăiţi-vă traiul; avocatul să-şi vadă de avocatura lui, inginerul de inginerie...» Foarte bine! Eu sînt avocat. Îmi văd de avocatură. Şi cînd colo, sufletul nemuritor şi doamnele spirite ce

fac? Vin să ciocănească la ușa biroului meu: «Hei, domnule avocat, mai sîntem și noi pe lumea asta, știți? Vrem să ne băgăm și noi nasul în codul dumneavoastră civil. Dumneavoastră, oamenii de știință, nu vreți să ne băgați în seamă? nu vreți să vă gîndiți la moarte? Atunci, noi venim voioase din împărăția morții ca să batem la ușile celor vii, să rîdem prin dulapuri, să facem scaunele să țopăie sub ochii dumneavoastră ca niște copii îndrăciți, să-i îngrozim pe bieții oameni, iar acum să dăm de furcă unui avocat, care trece drept om luminat, iar mîine unui întreg tribunal, adunat ca să dea în privința noastră o sentință dintre cele mai neobișnuite...»"

Avocatul Zummo se ridică din pat, pradă unei mari tulburări și se duse în birou ca să cerceteze codul civil.

Numai două articole puteau să-i vină oarecum în ajutor: articolul 1575 și articolul 1577.

Primul spunea:

„Proprietarul e obligat prin contractul încheiat, fără o stipulație suplimentară:

1. să încredințeze chiriașului casa închiriată;
2. să o mențină într-o stare care să permită folosirea de către cel care a închiriat-o;
3. să garanteze liniștea chiriașului atîta vreme cît casa este închiriată."

Celălalt articol spunea...

„Chiriașul trebuie să fie pus la adăpost de toate viciile și defectele care ar împiedica folosirea casei închiriate, chiar dacă acestea nu au fost cunoscute de proprietar în momentul încheierii contractului. Dacă aceste vicii sau defecte provoacă anumite daune chiriașului, proprietarul este obligat să plătească despăgubiri, în afară de cazul cînd dovedește că nu a avut cunoștință de ele."

Așa că, în afară de aceste două articole, n-avea altceva de făcut decît să demonstreze existența reală a spiritelor.

Existau faptele și existau mărturiile. Dar în ce măsură erau de crezut? Și ce explicație le putea da știința?

Avocatul Zummo interogă din nou și cu migală pe cei trei membri ai familiei Piccirilli; strînse mărturii de la persoanele indicate de ei și, hotărîndu-se să le apere cauza, începu să lucreze cu pasiune.

Citi mai întîi o scurtă istorie a spiritismului, de la originile sale mitologice pînă în zilele noastre, și cartea lui Jacolliot despre minunile fachirismului. După aceea studie tot ceea ce publicaseră cei mai iluștri și mai pricepuți practicieni, de la Crookes pînă la Wagner și Aksakof; de la Gibier pînă la Zoellner, Janet, Rochas, Richet și Morselli; și-și dădu seama, spre marea lui surprindere, că datorită declarațiilor precise ale celor mai sceptici și mai pozitivi oameni de ști-

ință, așa-zisele fenomene spiritiste nu se mai puteau nega.

— Pe Dumnezeul meu — își zise Zummo, simțind cum se înfierbîntă și cum clocotește — dacă-i așa, atunci totul se schimbă.

Atîta vreme cît fenomenele acelea nu-i fuseseră dezvăluite decît de oameni ca de-alde Piccirilli și vecinii lor, el, om serios și cult, îndopat cu știință pozitivă, rîsese și nici nu voise s-audă de asemenea chestii. Ar fi putut el să le dea crezare? Chiar dacă le-ar fi văzut sau le-ar fi pipăit cu degetele lui, ar fi mărturisit mai degrabă că are și el halucinații, decît că-i adevărat. Dar acum, cînd totul se sprijinea pe declarațiile unor oameni de știință ca Lombroso sau Richet, la naiba, totul se schimbă!

Pentru moment, Zummo uită de necazurile familiei Piccirilli și încet-încet se cufundă cu totul în studiile acestea ciudate, cu interes crescînd și fiind din ce în ce mai convins.

De la o vreme atît exercitarea funcțiunii sale de avocat — care-i dădea totuși oarecare satisfacții și un cîștig destul de frumos — cît și viața fără orizont a orășelului acela de provincie nu-i mai ofereau nici o hrană spirituală, nici o posibilitate de a-și cheltui atîtea energii de prisos pe care le simțea clocotind în sine și a căror intensitate o exagera, exaltîndu-le ca pe niște mărturii ale propriei valori care, uite, se risipeau în zadar în meschinăria acelui tîrgușor. Era indis-

pus de la o vreme și începu să se frămînte, neîncrezător în sine, nemulțumit de sine, de toți și de toate; căuta un reazem, un sprijin moral și intelectual; avea nevoie de ceva în care să poată crede, o hrană pentru sufletul său, un mod de a-și cheltui toată energia aceea. Și uite, acum, citind cărțile acelea... Dumnezeule! Problema morții, înfricoșătoare dilemă *a fi sau a nu fi* a lui Hamlet fusese așadar rezolvată? Putea sufletul unui răposat să se întoarcă pentru o clipă, să se materializeze și să vină să dea mîna cu el? Da, să dea mîna cu el, cu Zummo, neîncrezător și orb pînă mai ieri și să-i spună: „Zummo, fii liniștit; nu te mai frămînta atît pentru necazurile din viața asta măruntă de pe pămînt! Mai există și o altă lume, vezi? O să trăiești cu totul altă viață într-o zi! Curaj! Înainte!"

Da, dar și Serafino Piccirilli venea aproape în fiecare zi, cînd cu fata cînd cu soția, ca să se plîngă și să se roage de el...

— Studiez! studiez, le răspundea Zummo iritat. Nu mă deranjați, ce dracu! Fiți pe pace; mă gîndesc numai la dumneavoastră.

În realitate nu se gîndea la nimeni. Respingea clienții și își amîna toate celelalte procese.

Simțindu-se totuși îndatorat față de bieții Piccirilli, care, fără să-și dea seama, îi deschiseseră înaintea sufletului calea luminii, se hotărî în cele din urmă să cerceteze cu atenție și cazul lor.

Dar din capul locului, un lucru destul de complicat îi apăru în faţă şi-l puse în încurcătură. În toate şedinţele de spiritism, fenomenele se manifestau întotdeauna prin intermediul miraculos al unui *medium*. Cu siguranţă că unul dintre cei trei Piccirilli era *medium* fără să-şi dea seama. Dar în acest caz nu era de vină casa lui Granella ci chiriaşii şi atunci procesul era pierdut; dar dacă unul dintre Piccirilli era *medium* fără să-şi dea seama, fenomenele acestea n-ar fi trebuit să se manifeste şi în noua casă pe care au închiriat-o oamenii aceştia? Uite, însă, că nu s-au manifestat! Cei trei Piccirilli susţineau că în toate casele locuite de ei pînă atunci stătuseră întotdeauna foarte liniştiţi. Şi-atunci de ce oare observaseră acele înfricoşătoare manifestări numai în casa lui Granella? Prin urmare era clar că tot trebuie să fie o picătură de adevăr în credinţele populare despre casele bîntuite de stafii. Ş-apoi mai erau şi faptele. Dar dacă ar fi negat că unul dintre membrii familiei Piccirilli ar fi *medium*, ar fi dovedit că explicaţia biologică pe care nişte grozavi de savanţi încercaseră s-o dea fenomenelor spiritiste era cu totul falsă. Ce să mai umble cu vechea biologie egipteană! Trebuia neapărat să admită ipoteza metafizică. Sau poate că era *medium* chiar el, Zummo? Nu, *medium* nu era! dar cu toate astea vorbea cu măsuţa. Nu făcuse versuri în viaţa lui, totuşi măsuţa îi vorbea în versuri, cu ritm, rimă

şi celelalte. Ce să mai tot dea zor cu biologia egipteană!

În ceea ce priveşte restul — fiindcă pe el mai mult decît cazul Piccirilli îl interesa descoperirea adevărului — avea de gînd să facă unele experienţe în casa clienţilor săi.

Le împărtăşi planul său celor trei Piccirilli; dar ei se împotriviră înspăimîntaţi. Atunci el se supără şi le arătă că experienţele erau necesare, pentru proces, ba chiar indispensabile! Chiar de la primele şedinţe domnişoara Piccirilli, Tinina, se dovedi un *medium* extraordinar. Zummo, impresionat, cu părul vîlvoi, cu inima cît un purice dar fericit, putu să asiste la toate sau aproape la toate manifestările cele mai uimitoare consemnate şi descrise în cărţile pe care le citise cu atîta pasiune. Procesul se cam clătina, e drept; dar el, striga cu aprindere după fiecare şedinţă de spiritism:

— Dar ce-are a face, domnilor? Plătiţi, plătiţi... e un fleac de nimic, o prostie! Pe cînd aici — pe cinstea mea — avem revelaţia sufletului nemuritor!

Puteau oare bieţii Piccirilli să împărtăşească generosul entuziasm al avocatului lor? Bănuiră că e cam ţicnit. Oameni credincioşi, nu avuseseră niciodată o cît de mică îndoială despre nemurirea bietelor lor suflete îndurerate. Experienţele acelea la care se supuneau ca nişte victime, de nevoie, li se păreau curate blestemăţii.

În zadar încerca Zummo să le dea curaj. Crezuseră că fugind din casa lui Granella au scăpat de pacoste ș-acum, din pricina domnului avocat, iată-i din nou în legătură cu demonii în casa cea nouă, pradă acelorași chinuri de la început. Cu voce tînguitoare se rugau, din suflet, de avocat să nu scape cumva vreo vorbă despre ședințele acelea, să nu-i trădeze — pentru numele lui Dumnezeu.

— Ei, bravo! le răspundea Zummo indignat. Drept cine mă luați, mă rog? Drept un copilaș? Fiți liniștiți, domnii mei! Eu fac aici experiențe pentru mine. Și omul legii va ști apoi să-și facă datoria la tribunal, ce naiba! O să descoperim viciul ascuns al casei, fiți pe pace.

V

Și pledă așadar despre viciul acesta ascuns al casei, dar fără nici o convingere — fiind sigur de calitățile de *medium* ale domnișoarei Piccirilli.

În schimb îi uimi pe judecători, pe colegi și pe toți cei care umpluseră pînă la refuz sala tribunalului, cu o neașteptată, uluitoare și înflăcărată profesiune de credință. Vorbi de Allan Kardech[1], ca despre un nou messia; defini spiritismul drept noua religie a omenirii; spuse că știința, cu principiile sale exacte dar reci, falsificase natura; că arborele vieții, pe care știința îl făcea să crească în mod artificial își pierduse seva, devenise neroditor sau dădea fructe care se uscau numaidecît împrăștiind *cenușă și otravă*[1] fiindcă nu le mai cocea căldura nici unei credințe. Dar iată că acum misterul începea să-și deschidă porțile sale tenebroase; în curînd avea să le dea la perete. Dar pînă atunci, prin această mică deschizătură, omenirea speriată de moarte va întrezări umbre încă nesigure și îngrozitoare venite să vestească lumea de dincolo: lumini ciudate, semne ciudate...

Aici, avocatul Zummo, cu o elocvență de un puternic dramatism, începu să vorbească de cele mai uimitoare manifestațiuni spiritiste, atestate, controlate și acceptate de cei mai luminați oameni ai științei: fizicieni, chimiști, psihologi, fiziologi, antropologi, psihiatri; subjugînd și înfiorînd de-a dreptul publicul care asculta cu ochii holbați și cu gura căscată.

Dar din păcate, judecătorii rămaseră neclintiți pe vechea lor poziție, poate numai din dorința de-a tăia aripile prea înflăcăratului avocat al apărării. Cu o aroganță supărătoare, declarară că

[1] Faimos ocultist german.

[1] Aluzie la oda lui Carducci intitulată: *La moartea lui Napoleon Eugeniu.* (Napoleon Eugeniu a fost fiul lui Napoleon al III-lea.)

teoriile, cu totul nesigure, deduse din aşa-zisele fenomene spiritiste, nu erau încă admise şi acceptate de ştiinţa modernă, eminamente pozitivă; că de altfel, cercetînd mai îndeaproape procesul şi ţinînd seama de articolul 1575 prin care proprietarul este obligat să asigure liniştea casei închiriate, chiar dacă apărătorul ar avea dreptate, cum ar fi putut proprietarul să apere casa de spirite care sînt umbre rătăcitoare şi fără trup? cum să alunge umbrele? Şi, mai departe, chiar dacă se ţine seamă de celălalt articol, 1577, puteau oare spiritele să constituie unul din acele vicii ascunse care să împiedice folosirea locuinţei? Să zicem c-ar fi fost supărătoare. Dar şi atunci, ce măsuri ar fi putut lua proprietarul împotriva lor? Aşadar era clar că trebuiau respinse argumentele apărării.

Zguduit şi adînc impresionat de înflăcărata pledoarie a avocatului Zummo, publicul dezaprobă în unanimitate sentinţa care, în stupiditatea ei pretenţioasă, suna ca o bătaie de joc. Zummo atacă tribunalul, izbucnind cu atîta violenţă încît puţin lipsi să nu fie arestat. Scos din fire, atrase simpatia generală de partea celor trei Piccirilli, proclamîndu-i — în mijlocul mulţimii care aplauda — martirii noii religii.

In timpul acesta, Granella, proprietarul casei, se bucura rînjind cu răutate.

Era o namilă de om de vreo cincizeci de ani, roşcovan la faţă şi burduhănos. Cu mîinile în

buzunare, striga cît putea la oricine sta să-l asculte, că el, chiar în seara aceea, avea să se ducă să doarmă în casa cu stafii — singur-singurel! Singur, da, singur, pentru că, datorită uneltirilor familiei Piccirilli, bătrîna servitoare, care stătea de-atîta amar de vreme la el, îl părăsise, spunînd că e gata să-l servească oriunde, chiar şi într-o vizuină, în afară de biata lui casă pe care familia aceea blestemată i-o făcuse de poveste. Şi nu izbutise să găsească în toată regiunea o altă servitoare sau servitor care să aibă curajul să stea cu el.

Aşadar, şarlatanii aceia îi făcuseră bucata! S-a zis cu casa lui; e ca şi cînd s-ar fi dărîmat!

Dar acum va arăta la toată lumea că tribunalul, condamnîndu-i pe dobitocii aceia să plătească cheltuieli de judecată şi despăgubiri, îi făcuse dreptate. Da, se va duce singur! Voia să vadă şi el cum arată la faţă doamnele stafii!

Şi hohotea satisfăcut.

VI

Casa era cocoţată pe vîrful dealului, în cartierul cel mai înalt din oraş.

Acolo sus, oraşul avea o poartă al cărui nume arab — devenit tare ciudat în pronunţia populară: Bibirría — însemna Poarta Vînturilor.

Dincolo de poarta aceasta se întindea un loc viran, unde se ridica, stingheră, casa lui Granella. În faţă avea numai un hambar părăsit a cărui uşă putrezită şi ieşită din balamale nu se mai putea închide bine şi unde doar cîte un căruţaş se mai oprea uneori ca să-şi petreacă noaptea în tovărăşia catîrului şi a căruţei sale.

Prin acel loc pustiu doar un mic felinar de petrol mai licărea ca vai de lume, în nopţile fără lună. Dar, numai la doi paşi dincoace de poartă, cartierul devenea foarte populat, ba chiar se înăbuşea de atîtea locuinţe.

Aşadar singurătatea casei lui Granella nu era chiar atît de deplină şi apărea jalnică (ba în ultima vreme chiar înspăimîntătoare) numai noaptea. Ziua, putea fi chiar rîvnită de toţi vecinii care locuiau în casele acelea îngrămădite şi era rîvnită nu numai singurătatea, ci chiar casa însăşi, atît pentru faptul că avea aer şi lumină cît şi pentru felul cum era construită, pentru confortul şi avantajele pe care le oferea la un preţ mult mai mic decît al celorlalte case, care n-aveau nici una din aceste însuşiri.

După ce plecase familia Piccirilli, Granella o renovase cu totul: pusese tapete noi şi pardoseală nouă din cărămizi de Valenza, zugrăvise din nou tavanele şi vopsise din nou uşile, ferestrele, balcoanele şi obloanele. Dar degeaba. Veniseră o mulţime de vizitatori, o mulţime de curioşi, dar nimeni nu voise s-o închirieze. Privind-o, aşa dichisită cum era, plină de aer şi de lumină şi gîndindu-se la bănişorii cheltuiţi, Granella simţea că-l podidesc lacrimile de ciudă şi de durere.

După ce pusese pe cineva să-i aducă un pat, un dulap, un lavoar şi cîteva scaune pe care le aranjase într-una din numeroasele camere goale şi, după ce dăduse — pe înserate — o raită prin cartier ca să arate tuturor că se ţinea de cuvînt, Granella se duse să se culce singur în biata lui casă făcută de poveste.

Vecinii băgaseră de seamă că se înarmase cu două pistoale.

De ce?

Dacă ar fi fost vorba de hoţi, mai treacă-meargă! armele acelea i-ar fi prins bine şi el ar fi putut spune că şi le luase din prevedere. Dar cînd era vorba de spirite, atunci la ce-i mai foloseau?

Rîsese atît de mult acolo, la tribunal, încît şi acum se mai vedeau semnele rîsului pe faţa lui mare şi congestionată.

Cu toate astea însă, din pricina discuţiilor purtate şi a pălăvrăgelilor avocatului Zummo, o slabă furnicătură de teamă parcă tot simţea el în stomac.

Şi cînd te gîndeşti cîtă lume, lume luminată, fără prejudecăţi, care declarase de mai multe ori în faţa lui că nu crede în asemenea bazaconii, acum era gata să recunoască — datorită înflă-

căratei profesiuni de credință a avocatului, a faimei numelor și probelor citate — că... în sfîrșit, ceva adevărat putea să fie, trebuia să fie în experiențele acelea... (căci acum nu se mai chemau bazaconii, ci *experiențe*).

Și parcă numai atît? Chiar unul dintre judecători, după ce se pronunțase sentința, ieșind din tribunal, se apropiase de avocatul Zummo care tuna și fulgera de mînie și recunoscuse — închipuiți-vă! că și lui îi dăduse de gîndit o mulțime de fapte din acestea consemnate prin diferite jurnale și susținute de neîndoielnice mărturii ale unor oameni de știință iluștri. Și pe deasupra mai adăugase că o soră de-a lui, măritată la Roma, era încă de mică vizitată, o dată sau de două ori pe an, ziua în amiaza mare, cînd era singură, de un misterios omuleț roșcovan — cum zicea ea — care-i destăinuia fel de fel de lucruri și-i făcea pînă și daruri ciudate...

Închipuiți-vi-l pe Zummo cînd a auzit așa ceva după sentința aceea! Și atunci dobitocul acela de judecător ridicase din umeri și spusese:

— Dar ce să-i faci, dragul meu, în condițiile de la noi...

Așa că tot orașul rămăsese profund tulburat de afirmațiile și revelațiile lui Zummo. Și Granella se simțea acum singur; singur și furios ca și cînd toți l-ar fi părăsit în mod laș.

Priveliștea cîmpului viran, la marginea căruia colina pe care era așezat orașul se prăbușea

oblic într-o vale întinsă, și felinarul acela singuratic a cărui flacără slabă tremura îngrozită parcă de întunericul gros care se ridica din vale, nu păreau făcute ca să dea curaj unui om cu închipuirea puțin alterată. Nu-i putea da curaj nici măcar flacăra lumînării de spermanțet care — cine știe de ce — sfîrîia pîlpîind de parcă ar fi suflat cineva în ea ca s-o stingă. (De fapt Granella nu-și dădea seama că gîfîia ca un cal și că el era cel care sufla, cu nările, în lumînare.)

Trecînd prin numeroasele camere goale, tăcute și sonore, ca să ajungă acolo unde își pusese de dormit, Granella privea țintă flacăra tremurătoare pe care o adăpostea cu palma ca să nu-și vadă umbra ce se alungea și sălta nebună pe pereți și pe dușumea.

Patul, scaunele, dulapul și lavoarul se pierduseră parcă în camera complet renovată. Puse lumînarea pe scrin, ferindu-se să privească prin ușa deschisă în celelalte camere goale, rămase în întuneric. Inima îi bătea să-i spargă pieptul. Era lac de sudoare.

Și acum ce trebuia să facă? Mai întîi să închidă ușa și să tragă zăvorul. Da, pentru că se obișnuise de mult ca înainte de a se băga în pat să zăvorească bine ușile. E adevărat însă că acuma, în camera de-alături nu era nimeni, dar... obiceiul era obicei! De ce însă după toate astea, luă lumînarea și se duse să zăvorească și

ușa camerei goale de-alături? A!... asta e! distrat ca totdeauna!...

Dar, n-ar fi fost bine acuma să deschidă puțintel ușa de la balcon? Uff! murea de căldură... Ș-apoi era un miros de vopsea... Da, da, balconul trebuia deschis, numai un pic... Și în timp ce camera se va aerisi puțin, el va așterne pe pat albiturile pe care le adusese.

Așa făcu. Dar pe cînd întindea cearșaful pe saltea i se păru că aude un fel de ciocănit în ușă. I se zbîrli părul pe cap și tresări îngrozit ca și cînd i-ar fi dat cineva o lovitură de pumnal pe la spate. Poate că se lovise tăblia patului de perete? Ascultă o clipă cu sufletul la gură. Liniște! Dar i se părea tare ciudată și însuflețită liniștea aceea...

Își adună toate puterile, își încruntă sprîncenele și trăgînd de la brîu unul din pistoale, apucă din nou lumînarea, deschise ușa și, cu părul măciucă pe cap, strigă:

— Cine-i acolo?

Vocea sa puternică bubui ca un tunet în camerele goale. Și bubuitul acela îl făcu pe Granella să se tragă înapoi. Dar își veni repede în fire; lovi cu piciorul în podea și duse înainte mîna în care ținea pistolul. Așteptă puțin, apoi începu să cerceteze, din prag, camera vecină.

În camera aceea era numai o scară rezemată de peretele din față: scara de care se folosiseră lucrătorii ca să pună tapetul pe pereți. Nimic altceva. Așadar nu mai era nici o îndoială: tăblia patului se lovise de perete.

Și Granella intră din nou în cameră, dar era atît de sleit de puteri încît pentru moment nici nu-și mai putu aranja patul. Luă un scaun și se duse să șadă în balcon, la aer.

— Țri!

Ei, lua-l-ar dracu de liliac! Căci își dădu numaidecît seama că — sigur că da — nu era decît chițăitul unui liliac atras de lumina lumînării. Și Granella rîse din pricină că de data asta nu-i fusese frică și își ridică ochii ca să descopere prin întuneric fîlfîirea liliacului. În acel moment dinspre camera vecină se auzi un foșnet. Înțelese numaidecît că foșnetul acela venea de la hîrtia cu care fuseseră tapetați de curînd pereții și făcu un haz nespus. Păi în felul acela, spiritele erau o adevărată distracție... dacă, deodată, pe cînd se întorcea, încă zîmbind, ca să se uite prin cameră n-ar fi văzut... nu înțelese dintr-o dată ce anume era: sări în picioare îngrozit; se dădu cîțiva pași îndărăt și se apucă de balustrada balconului. O limbă albă, absurdă, se întindea în tăcere pe podea, de la ușa celeilalte camere, rămasă deschisă.

Oh, blestemată să fie! Blestemată și iar blestemată! Era un rotocol de hîrtie de tapet, un rotocol de hîrtie de tapet pe care probabil că lucrătorii îl lăsaseră acolo sus, pe scară... Dar cine-l împinsese de-acolo și-l făcuse să zboare,

să se desfăşoare de-a lungul pardoselii celor două camere şi să nimerească tocmai uşa deschisă ? !

Granella nu mai putu îndura. Intră cu scaunul în cameră, închise blestemînd balconul, îşi luă pălăria, luminarea şi plecă, coborînd în goană scările. Cînd ajunse la uşă, o deschise încetişor şi privi afară : nimeni ! Trase uşa după el şi, furişîndu-se pe lîngă zid, se strecură pe potecă, în întuneric...

Ce rost avea să-şi piardă el minţile de dragul casei ?

Avea imaginaţia alterată, da, asta era... din pricina atîtor pălăvrăgeli !... Pe căldura aceea o să-i facă bine o noapte petrecută sub cerul liber. Noaptea de altfel era foarte scurtă. În zori o să se întoarcă în casă. Ziua, cu toate ferestrele deschise, n-o să mai fie, bineînţeles, cuprins de frica aceea prostească. Apoi, cînd se va face din nou seară, va fi mai obişnuit cu casa şi, fără îndoială, are să se simtă liniştit, ce naiba ! Oricum, nu trebuia să facă pe grozavul şi să vină să se culce acolo, aşa, chiar de la început !... Mîine seară însă....

Granella credea că nimeni nu ştia de fuga lui. Dar în şopronul din faţa casei, un căruţaş rămas acolo de cu seara, îl văzuse şi cînd ieşise, înfricoşat şi cu băgare de seamă, şi cînd se întorsese la revărsatul zorilor. Mirat de întîmplarea aceasta, căruţaşul vorbi prin vecini cu unii dintre aceia care, cu o zi înainte, fuseseră să depună în favoarea familiei Piccirilli. Şi martorii aceştia se duseră în mare taină la avocatul Zummo să-i povestească despre fuga lui Granella şi despre spaima lui.

Cînd primi vestea, Zummo fu în culmea fericirii.

— Am prevăzut asta ! le strigă el, privindu-i cu ochii scînteietori. Vă jur, domnii mei, că am prevăzut asta. Şi o aşteptam. Voi trimite după familia Piccirilli şi-l voi face pe Granella însuşi să mărturisească. Aşa că sîntem de acord, domnilor, nu ?

Şi pregăti pînda, chiar pentru noaptea aceea. Cinci sau şase să vină cu el, cinci sau şase ! nu trebuia să fie mai mulţi. Totul era să se ascundă bine în şopron, fără să fie văzuţi de Granella. Şi să nu facă nici un zgomot ! Iar în timpul zilei să nu sufle nici un cuvînt, nimănui.

— Juraţi !

— Jurăm !

O satisfacţie mai mare ca aceea nu-i putea da lui Zummo exercitarea meseriei sale de avocat. Chiar în noaptea care urmă, puţin după unsprezece, îl surprinse pe Granella tocmai cînd ieşea din casă, desculţ, (chiar aşa, desculţ !), în cămaşă, cu pantofii şi hainele într-o mînă în timp ce cu cealaltă îşi ţinea pantalonii la care nici nu se putuse încheia de atîta frică.

Zummo îi sări în spate din urmă, răcnind ca un tigru:

— Călătorie sprîncenată, Granella!

Bietul om, auzind chicotelile celor care veniseră să-l pîndească, lăsă să-i cadă pantofii din mînă, mai întîi unul, apoi celălalt şi, sleit de puteri, se sprijini ruşinat cu spatele de zid.

— Acum crezi, dobitocule, în nemurirea sufletului? urlă Zummo zgîlţîindu-l de piept. Justiţia e oarbă şi ţi-a dat dreptate. Dar ţie ţi s-au deschis ochii acum. Ce ai văzut? vorbeşte!

Dar bietul Granella, tremurînd din toate încheieturile, plîngea şi nu putea să spună nimic.

MAIESTATEA SA

Dar în afară de tragedia despre care povesteam [1], la Costanova a avut loc şi o farsă, atunci cînd a fost dizolvat Consiliul comunal şi a sosit de la Roma un Comisar regal ca să administreze provizoriu.

În ziua aceea Melchiorino Palí se postase în sala de aşteptare a gării şi lovindu-se-n piept cu mînuţele sale rătăcite într-o pereche de mănuşi gri, cam vechi şi cam găurite la vîrfuri, îşi uşura sufletul spunînd

— Noi... noi vom face revoluţia... *luţia.* Noi!

---

[1] În volumul al treilea — *Saltul (La rallegrata)* — din vasta culegere pirandelliană *Nuvele pentru un an (Novelle per un anno)*, nuvela *Maiestatea sa* este precedată de nuvela *Imbecilul (L'imbecile)* ale cărei tragice întîmplări se petrec tot în închipuitul orăşel Costanova (n. t.).

Colegii săi din Consiliul care fusese dizolvat (*consiliul de care s-a ales prafu'* — cum spunea îngrijitorul sălii de aşteptare, un bătrînel toscan, înscris, cum cerea pe atunci regula, în liga socialistă a căilor ferate) se deciseseră, după dezbateri îndelungate, să vină la gară ca să-l întîmpine pe oaspe, cu toate că le era adversar. Şi veniseră în redingotă şi cu ţilindru pe cap. Pali încercase să le slăbească hotărîrea, demonstrîndu-le că nu avea nici un rost să facă aşa ceva. Dar nu reuşise, şi pînă la urmă venise şi el la gară. Însă cu hainele lui ponosite, de fiecare zi. În semn de protest!

Măruntel de statură, cu o bărbuţă roşcată şi cu ochelari albaştri, turtit sub o pălărie tare, roasă şi înverzită de vreme, care-i ajungea pînă la ceafă şi-i îndoia urechile, şi strivit de un pardesiu greu, de culoarea tutunului — continua să-şi verse focul, gesticulînd furios. Dar văzînd că nici unul dintre colegi nu-l mai lua în seamă, se hotărîse să se adreseze afişelor ilustrate de pe pereţii sălii de aşteptare.

Tras mai deoparte, bătrînul îngrijitor sta şi-l privea, cu un zîmbet batjocoritor în colţul buzelor.

Dintr-un afiş, un drac de fată cu gîtul gol zîmbea vorbitorului şi, ca să-l liniştească parcă, îi oferea o halbă de bere din care se revărsa spuma. Dar degeaba.

— Revoluţie! Revoluţie! stăruia Melchiorino Pali care, în momentele lui de supărare obişnuia să repete de cîte două-trei ori ultimele silabe ale cuvintelor făcînd el însuşi pe ecoul: *luţie... luţie...*

Era indignat nu atît din pricina dizolvării Consiliului (pentru el nu făcea nici cît o ceapă... *apă...* nici cît o ceapă degerată... *rată...* treaba asta de consilier), ci din pricina spectacolului dezgustător pe care guvernul îl oferea întregii naţiuni, înhăitîndu-se fără pic de ruşine cu partidul socialist şi mergînd pîn-acolo încît să dea ţara pe mîinile celor patru derbedei din Costanova, care umblau cu garoafă roşie la butonieră şi erau sprijiniţi de Mazzarini — deputatul Colegiului care, cu toate astea, la Costanova nu obţinuse mai mult de douăzeci şi două de voturi... *oturi.*

Şi-acum, toate acestea erau, fără îndoială, o răzbunare a lui Mazzarini, care, plecînd la Roma, jurase să dea o lecţie de neuitat oraşului care-i stătuse împotrivă ca cel mai aprig duşman... *man.* Şi ce lecţie? Dizolvarea Consiliului! Dă-o-ncolo! Fleacuri! Melchiorino Pali considera lucrul acesta dintr-un punct de vedere mult mai superior... *or.* Bunăoară: nu se dădeau zece, douăzeci, treizeci de lire pe zi unui lucrător de la tramvaie sau de la căile ferate? Şi în cît timp se califică? în patru sau cinci luni! Iar un profesor de liceu, un judecător care

au trebuit să învețe douăzeci de ani și să înfrunte examene foarte grele ca să publice o nenorocită de lucrare de licență nu aveau nici pe departe cele treizeci de lire pe zi! Și totuși toate compătimirile, toată grija, numai pentru așa-zisul proletariat[1]...

În acest moment, nu se știe cum, fetișcana cu gîtul gol de pe afiș, ca și cînd s-ar fi plictisit să tot ofere halba de bere unuia care-i răspundea cu atîtea gesturi mînioase, se desprinse din perete și căzu cu zgomot pe divanul de piele unde stătea fostul primar, cavalerul Decenzio Cappadona.

— Vai de mine! A ieșit cuiul, zise bătrînul îngrijitor apropiindu-se în fugă și rînjind cu gura pînă la urechi.

Blestemînd, Cappadona sări în picioare și, repezindu-se la Melchiorino Palí, care rămăsese cu gura căscată și cu degetele răsfirate prin aer, îi dădu un brînci atît de puternic încît îl aruncă în spatele unui coleg.

— Hei, ce ai cu mine? Ce sînt eu de vină dacă a căzut cuiul? se întoarse furios Palí; apoi, postîndu-se în fața colegului de care se izbise, i se adresă apucîndu-l de un nasture de

[1] În original: „...per il così detto proletariato... ato... ato". Ecoul ultimului cuvînt însemnînd de fapt muncă, activitate *(atto)* e semnificativă repetiția cu care, în inconștiența sa, personajul argumentează împotriva propriei sale nemulțumiri (n. t.).

la redingotă: — Oare dumitale nu-ți par sfinte cauzele acestea? Pentru că, hai să zicem: dă-i treizeci de lire pe zi muncitorului de la tramvai sau de la căile ferate, dar dă-i atunci o sută judecătorului, o sută profesorului... *sorului* sau dacă nu, ce dracu, vom face noi revoluția... *luția*... ce dracu! Noi!...

Colegul astfel interpelat își privi nasturele. Avea pe cap un țilindru cam lustruit, ce-i drept, dar îl purta cu atîta demnitate și se dichisise cu atîta grijă încît acum — de teamă ca nu cumva blestematul acesta de Palí să-i facă redingota harcea-parcea — aproba discursul, pufnind și holbînd ochii. Dar neputînd răbda așa multă vreme, îl lăsă pe Palí singur și se apropie de Cappadona pe care-l rugă să se folosească de autoritatea sa și să-l facă o dată să tacă pe afurisitul acela! Era o nerușinare să strige așa, cu porcăria aia de pardesiu pe el. Îi compromitea, ce dracu!

Dar cavalerul Decenzio Cappadona care se liniștise și sta acum pierdut în gînduri, abia de făcu un gest ușor cu mîna, continuînd să-și mîngîie bărbuța regală.

I se spunea la Costanova *Maiestatea sa* pentru că părea desprins dintr-un tablou care-l reprezenta pe Victor Emanuel al II-lea în costum de vînătoare: aceeași statură, aceleași mustăți, același cioc, același nas ridicat în sus: Victor Emanuel al II-lea în sfîrșit *purus et putus, pu-*

rus et putus[1], cum obişnuia să repete notarul Colamassimo care ştia latineşte.

Şi el, cavalerul Cappadona, venise cu hainele de fiecare zi; dar ce-ar a face! toată lumea ştia că el nu-şi schimbă niciodată, nici chiar în ocaziile cele mai solemne, splendida sa haină de catifea croită după moda vînătorească, cizmele şi pălăria sa cu boruri largi şi cu pana înfiptă într-o parte, în panglică, amănunte vestimentare care erau întocmai cu cele aflate în portretul Marelui Rege Victor Emanuel al II-lea în tabloul ce servea cavalerului Decenzio ca model.

Gurile rele spuneau că, în afară de asemănarea aceea extraordinară cu regele, nu avea alte merite pentru a fi primar în Costanova, şi că în toată viaţa lui nu studiase nimic altceva decît portretul primului rege al Italiei.

Răutatea aceasta de pe urmă, cu studiile, putea să fie într-o oarecare măsură adevărată; prima însă, nu.

De fapt nici chiar pe vremea aceea nu era de ajuns să semeni cu regele ca să fii primarul unui oraş italian. E adevărat că greu se afla vreun oraş în care să nu fie cineva care să semene sau să-şi dea osteneala să semene cu Victor Emanuel al II-lea sau cu Umberto I, dar

[1] Exact şi curat, adică: în carne şi oase.

pentru asta oamenii nu erau făcuţi nici măcar consilieri ai minorităţii[1].

În realitate mai trebuia ceva.

Şi cavalerul Decenzio Cappadona avea *acel ceva*. Milionar, el putea să-şi permită luxul de a-şi cheltui toată energia morală şi materială, de care era capabil, în *profesarea* acelei asemănări.

Era rege la Costanova; casa lui, un palat regal; avea la ţară o numeroasă escortă de argaţi în uniformă care semănau cu o armată; toţi cetăţenii — în afară de cei cîţiva caraghioşi grupaţi în jurul republicanului Leopoldo Paroni — erau pentru el mai degrabă supuşi decît alegători; avea un grajd faimos, o haită de cîini de rasă; îi plăceau femeile, îi plăcea vînătoarea... Prin urmare cine putea să fie mai Victor Emanuel decît el?

În timpul ultimei sale administraţii, unul dintre asesori făcuse cîteva mici greşeli administrative. Dar cavalerul Decenzio nu ştia prea bine cum stau lucrurile: el era rege: domnea, nu guverna. Fapt este că după aceea Consiliul fusese dizolvat. Comisarul regal trebuia să sosească dintr-o clipă într-alta. Cavalerul Decenzio se obosise să vină la gară; o să-l primească politicos şi cu siguranţă că şi acesta o să devină,

[1] Minoritatea, în Consiliul comunal, era alcătuită din consilieri care aparţineau partidului înfrînt în alegeri.

cît va sta pe aici, supusul său prea devotat; se vor face noi alegeri, va fi ales iarăşi primar şi fără îndoială aclamat din nou ca rege.

Începu să sune semnalul electric. Cavalerul Cappadona căscă, se ridică, îşi bătu cizmele cu cravaşa, mişcîndu-şi gînditor buzele, şi ieşi pe peron urmat de ceilalţi. Melchiorino Pali repeta mereu că trebuie să facem noi revo... dar văzu doi carabinieri la intrarea sălii de aşteptare şi ultimele silabe îi rămaseră în gît, de unde nu ieşiră decît mai tîrziu, ca un ecou îndepărtat:

— *Luţia... luţia...*

De departe răsună goarna impiegatului — se auzi fluieratul trenului.

— Clopotul! ordonă atunci şeful gării care se apropiase cu respect de cavalerul Cappadona ca să-l salute.

Iată şi trenul, pufăind falnic. Toţi se aliniază, în aşteptare, neliniştiţi şi cuprinşi de acea tulburare pe care o produce întotdeauna sosirea trenului, cu măreţia lui zgomotoasă şi violentă. Hamalii dau fuga să deschidă uşile şi strigă: *Costanova! Costanova!* Dintr-un vagon de clasa I-a, un individ slab şi deşirat, miop, palid şi cu nişte mustăţi spălăcite lăsate pe oală, întinde un geamantan hamalului şi îi spune încet:

— Comisar regal.

Consilierii îl privesc înmuiaţi, dîndu-şi coate pe furiş, iar cavalerul Decenzio Cappadona păşeşte înainte cu înfăţişarea sa regală cînd deodată — e o glumă sau o nălucire? — de după lunganul acela miop, coboară falnic de pe scara vagonului un alt Victor Emanuel al II-lea, chiar mai Victor Emanuel al II-lea decît cavalerul Decenzio Cappadona.

Stînd faţă-n faţă, cei doi oameni se privesc înmărmuriţi. Nici unul din foştii consilieri nu îndrăzneşte să se apropie; pînă şi şeful gării, care plănuise să-l prezinte pe fostul primar comisarului regal, rămase înţepenit pe locul său. Atunci celălalt Victor Emanuel, care este comendatorul Amilcare Zegretti, chiar el, comisarul regal, trece printre toţi oamenii aceia năuciţi şi, urmat de uscatul său secretar particular, o ia glonţ spre sala de aşteptare, cu un scîrţîit ascuţit de ghete, care parc-ar exprima cumplita mînie ce-l cuprinsese.

— Chia... chia... chia...

Nu-şi mai găseşte cuvintele. Lunganul nu îndrăzneşte să ridice ochii ca să-l privească în faţă.

— Cheamă-l pe... cheamă-l pe şeful gării, te rog.

Şeful gării rămăsese pe peron şi-i privea pe membrii Consiliului dizolvat, care rămăseseră ca tîmpiţi, şi pe cavalerul Decenzio Cappadona — pierdut şi ieşit parcă din minţi. Secretarul particular se apropie sfios, împleticindu-se:

— Iertaţi-mă, domnule şef, numai o vorbă...

Şeful gării alergă prevenitor în sala de aşteptare unde-l găsi pe comendatorul Zegretti cu ochii bulbucaţi şi scăpărători şi cu o mînă proptită sub nas, într-o poziţie gînditoare, dar care părea că are şi menirea să ascundă mustăţile şi celelalte.

— Domnii... iartă-mă... domnii aceia...

— Din Consiliul dizolvat, da domnule, au venit anume ca să vă salute, domnule comendator.

— Mulţumesc, şi... este, iartă-mă, este şi... cum se numeşte?

— Fostul primar? Cavalerul Cappadona, domnule. Este chiar acela care...

— Bine, bine. Mulţumeşte-i foarte mult din parte-mi, dar spune-i că eu... eu am venit săăă... să fac şi ooo... o mică anchetă, asta e! Şi aşa căăă... n-ar fi prudent... Ne vom vedea la Municipiu. Te rog să-i spui şi secretarului meu să vină încoace. Unde e? Unde s-a ascuns?

Secretarul era pe peron, asediat de membrii Consiliului dizolvat. Melchiorino Palí pusese cu cruzime alternativa:

— Ori se rade unul, ori se rade celălalt.

Nu, nu! Nu se poate! trebuia ca noul sosit să fie silit să se radă; pentru că despre Cappadona ştia toată lumea că seamănă cu Victor Emanuel şi de aceea, dacă s-ar fi ras el şi Comisarul regal ar fi intrat în locul lui ca Victor Emanuel în Costanova, scandalul nu s-ar fi putut înlătura. Un scandal cum nu s-a mai pomenit, pentru că sosirea acelui comisar regal la Costanova însemna un adevărat eveniment. Ar fi izbucnit o huiduială generală; tot oraşul s-ar fi strîmbat de rîs; pînă şi curcile din Costanova ar fi murit de rîs; pînă şi pietrele străzilor ar fi sărit din caldarîm, dezvelindu-se ca dinţii unei guri care hohoteşte, larg căscată.

— Mazzarini! Mazzarini! ţipa Melchiorino Palí mai tare decît toţi ceilalţi. Aici e mîna lui, a deputatului Mazzarini. Iată răzbunarea pe care ne-a jurat-o! Lecţia de neuitat! El a ales, la Roma, pe comisarul regal pentru Costanova... *ova... ova!* Javra! Asta-i o profanare a memoriei şi a efigiei Marelui nostru Rege! Bătaie de joc, subminarea prestigiului autorităţilor!

Trebuia neapărat să-l împiedice; să trimită numaidecît după un bărbier de încredere: şi chiar aici, în sala de aşteptare, să-l convingă pe comisarul regal ca, mai înainte de-a intra în oraş, să-şi sacrifice măcar barbişonul şi... puţin, numai puţin din mustăţi.

Dar cine-şi lua sarcina de-a face o propunere atît de delicată comendatorului Zegretti?

Cavalerul Decenzio Cappadona se îndepărtase, mohorît, lovind cu cravaşa nevinovatele flori galbene care creşteau pe lîngă parapetul de la intrarea în gară.

— Marcocci! tună atunci comendatorul Zegretti arătîndu-şi faţa furioasă în pragul sălii de aşteptare.

Bietul secretar, strivit sub greutatea sarcinii pe care i-o dăduseră foştii consilieri, alergă pleoştit ca un ciine care miroase c-o să fie ciomăgit.

— O trăsură!

— O clipă... domnule comendator, iertaţi-mă... reuşi să spună Marcocci. — Dacă... dacă dumneavoastră aţi binevoi... spuneau domnii aceia... mai înainte de-a intra în oraş... chiar aici... spuneau domnii aceia... pentru că, nu l-aţi văzut? acela care... fostul primar... nu l-aţi văzut? Aşa că, spuneau domnii aceia...

— În sfîrşit, ce vrei! răcni Zegretti.

— Uite, domnule... chiar aicea, s-ar putea... dacă aţi binevoi... spuneau... să trimitem după un... cum îi zice? şi să văă, astaaa... puţin, măcar puţin de tot... ştiţi... mustăţile, numai mustăţile, domnule comendator, aşa spuneau domnii aceia.

— Cee!? urlă comendatorul Zegretti şi, cuprins de indignare şi de mînie, se apropie de secretar gata parcă să-l sfîşie. Ştii dumneata că acum eu sînt cea mai mare autoritate de aici?

— Da domnule, sigur, domnule! cum să nu ştiu?

— Şi atunci? O trăsură! *Marche*[1]!

Şi porni înainte, furios, cu pieptul scos în afară, cu mustăţile lui groase în aer şi cu nasul în vînt.

[1] Marş! — în limba franceză, în original.

Bineînţeles că la Costanova s-a întîmplat, din păcate, exact ceea ce prevăzuseră membrii Consiliului dizolvat.

Deputatul Mazzarini, ca socialist, nu putuse găsi o răzbunare mai crudă, nu numai contra cavalerului Decenzio Cappadona — duşmanul său de moarte — dar şi împotriva autorităţii constituite.

Oare atît de retrograd, atît de conservator era oraşul Costanova? Căci avea doi regi! Unul fiind portretul celuilalt, şi amîndoi duşmănindu-se de moarte.

Umblînd furios prin marea sală a Municipiului, ca un leu în cuşcă, comendatorul Zegretti vedea negru înaintea ochilor cînd se gîndea cum deputatul de la Roma ţinuse morţiş ca să-l numească pe el şi nu pe altul comisar regal la Costanova, cînd se gîndea la mulţumirea pe care o fi simţit-o Mazzarini după trebuşoara asta. Şi clocotind de mînie, comendatorul îşi răsucea mustăţile pînă-şi întorcea buza pe dos, îşi smulgea barba şi-şi strîngea pumnii pînă-şi sîngera carnea cu unghiile.

Cum să facă el pe comisarul regal în oraşul acela în care n-ar fi putut nici să iasă din casă fără să stîrnească hohote de rîs?

De n-ar fi fost celălalt, ar fi inspirat fără îndoială stimă cu înfăţişarea lui care dovedea devotamentul pentru monarhie, ba chiar un cult fanatic pentru memoria Marelui Rege. Dar

acum... așa... Și dacă s-ar mai găsi și cineva care să scrie la Roma, la vreun ziar? Dacă vreun deputat ar vorbi despre toate astea în Cameră?

Gîndind așa, comendatorul Zegretti simțea cum devine din ce în ce mai mînios; făcea cîțiva pași, se oprea, mai făcea cîțiva pași și iarăși se oprea, pufnind pe nas de fiecare dată și amenințînd cu pumnul.

Sala Municipiului era plină de măreție cu tavanul ei parcelat, în relief, plin de ornamente aurite. Cavalerul Decenzio Cappadona îl împodobise pe cheltuiala sa. In partea din fund trona un uriaș portret în ulei al primului rege italian, pe care însuși Cappadona îl comandase la Costanova unui pictor care se afla în trecere, pozînd ca model.

— Ce dobitoc! Ce caraghios! Așa de negru? Cînd a fost vreodată Victor Emanuel al II-lea așa de negru la față?

Blond închis și cu ochii albaștri: așa era Victor Emanuel al II-lea; adică așa cum era el, comendatorul Zegretti, care din pricina aceasta avea un drept oarecum natural să profeseze această asemănare. Căci atunci, orice derbedeu, care avea nasul puțin în sus și care-și lăsa un pic de barbă, putea să treacă drept Victor Emanuel al II-lea, dacă nu se ținea seama de culoarea părului și de culoarea ochilor.

Erau destui la Costanova care-i dădeau dreptate comisarului regal susținînd că el, cu ochii

lui de juncan, semăna cu Victor Emanuel al II-lea mai mult decît Cappadona; dar erau și alții care susțineau contrariul și discuțiile deveneau din zi în zi mai aprinse. De cum îl vedeau trecînd pe stradă ieșeau cu toții afară din prăvălie sau se grămădeau la ferestre și-l priveau.

— Phii, că frumos și mîndru mai e! Ia priviți-l!

Nimeni însă n-a putut asista la scena cea mai caraghioasă care a avut loc în sala Municipiului unde, într-o bună zi, cei doi Victori Emanueli au trebuit totuși să se afle față-n față, asistați de un al treilea, cel de pe pînză, care se distra privindu-i, de-acolo de sus, cum se înfruntă.

Aflînd de invitația pe care comisarul regal i-o făcuse lui Cappadona pentru a-i cere unele lămuriri în legătură cu fosta lui sarcină administrativă, o mulțime de oameni se adunaseră în dimineața aceea înaintea Municipiului. Inchipuiți-vă deci cum era inima cavalerului Decenzio cînd a trebuit să se ducă, înconjurat de atîta lume, la întrevederea aceea; și cum era inima comendatorului Zegretti care auzea tot zgomotul din piață.

In afară de batjocura, care se citea numaidecît pe fețele tuturor celor care veniseră să caște gura, mai era și altceva care mîhnea, pe ascuns, sufletul cavalerului Cappadona.

Deși era unul din cei mai darnici oameni din

regiune, se interesa totuşi cu multă grijă de soarta lucrurilor pe care le dăruise Comunei.

Bunăoară acum cîteva zile, trecînd pe lîngă Municipiu, văzuse larg deschise marile ferestre din faţă, tocmai ferestrele salonului. Bietele perdele — se gîndise el — bietele mobile, lăsate aşa, în soarele acela nemilos! Şi cine ştie cît praf o fi pe-acolo, cîtă dezordine!

Cînd fu introdus de secretarul Marcocci şi văzu covorul cel mare, persan, care acoperea podeaua sălii de la un cap la altul, adus într-o stare jalnică, de parcă ar fi trecut pe-acolo o turmă de porci, simţi că-l lasă picioarele. Dar îl cuprinse numaidecît furia cînd văzu că individul acela îl primea fără să-i arunce măcar o singură privire. Şi închipuiţi-vă, veneticul de-acolo, veneticul, după ce că se arătase cu totul josnic şi nedemn să stea într-un loc împodobit cu atîta artă şi cu atita fast — îndrăznea pe deasupra să mai şi maimuţărească imaginea unui rege.

Comendatorul Zegretti stătea la un birou foarte elegant, încărcat pînă la refuz cu hîrtiile pe care le adusese aici, în salon, şi scria. Şi fără să-şi ridice măcar ochii, spuse cu răceală:

— Luaţi loc!

Dar Cappadona se aşezase singur în fotoliul din faţă, fără să aştepte invitaţia.

Comisarul regal, ţinînd mai departe ochii în jos, începu să-i arate fostului primar motivul pentru care îl poftise să vină la el.

La un moment dat Cappadona, care-l privea cu mîndrie, se ridică în picioare, strîngînd pumnii.

— Iertaţi-mă — spuse el — nu s-ar putea să tragem măcar puţin ferestrele astea?

Chiar atunci, din mulţimea adunată afară, porniră cîteva fluierături.

Comendatorul Zegretti ridică în sfîrşit capul, răsucindu-şi o mustaţă cu un aer preocupat, şi zise:

— Mie — nu mi-e frică, să ştiţi!

— Dar cui i-e frică? izbucni Cappadona. Mă gîndesc la perdelele astea, săracele, la covorul ăsta, înţelegeţi?...

Comendatorul Zegretti privi perdelele, privi covorul, se răsturnă pe spătarul scaunului şi zise, mîngîindu-şi ciocul nesfîrşit:

— Eh! Ştiţi... mie-mi place să lucrez la lumina soarelui!

— De — scheună Cappadona — numai să nu se distrugă tapiţeria... Înţeleg că dumneavoastră nu vă pasă de nimic, dar permiteţi-mi să observ că mie-mi pasă, pentru că sînt lucrurile mele.

— Ale Municipiului, dacă nu vă...

— Nu, domnule, sînt ale mele, ale mele personal. Făcute cu cheltuiala mea. Al meu e scaunul pe care staţi, al meu e biroul pe care scrieţi. Tot ceea ce vedeţi aici e al meu, al meu, al meu, făcut cu banii mei, să ştiţi asta! Şi dacă doriţi să vă obosiţi puţin şi să vă apropiaţi de fereastră, vă voi arăta clădirile şcolilor pe care eu le-am

ridicat din temelie; eu le-am mobilat cu tot ce le trebuie, cu cheltuiala mea! Şi mai sînt şi şcolile tehnice pe care domnul Mazzarini, deputatul colegiului, n-a binevoit să le obţină de la guvern, cum era dator s-o facă, şi pe care le susţin tot eu, cu cheltuiala mea! Dacă vreţi să vă sculaţi puţin şi să vă apropiaţi de fereastră vă voi arăta, ceva mai încolo, o altă clădire, spitalul, construit, mobilat şi întreţinut tot de mine, cu cheltuiala mea... Şi acum, iată răsplata, dragă domnule! V-au trimis aici pe dumneavoastră; pentru ce mă rog? Credeam c-o să-mi spuneţi... să-mi explicaţi cam ce-aţi venit să faceţi aici... Dar acum văd... acum văd foarte bine...

Şi desfăcînd braţele, cavalerul Decenzio privi covorul distrus.

Comendatorul Zegretti îşi arcui sprîncenele cu mîndrie şi cu sînge rece:

— Domnule — spuse el — cred că mai degrabă eu am venit aici ca să văd ce aţi făcut dumneavoastră. Nu?

— Eu v-am spus ce-am făcut. Dovada — v-am arătat-o: tot oraşul poate să răspundă pentru mine. Dar dumneavoastră: cine sînteţi? Şi ce anume doriţi de la mine?

— Eu reprezint aici guvernul! răspunse comendatorul Zegretti întunecîndu-se la faţă şi punînd amîndouă mîinile pe birou.

Cappadona se scutură, dorind parcă să se libereze de ceva:

— Nu, domnule! Ce guvern! Să nu vă-nchipuiţi una ca asta! Vă spun eu ce reprezentaţi aici!

— Asta e culmea! strigă comisarul regal sculîndu-se în picioare şi el. Eu nu vă pot îngădui cîtuşi de puţin, domnule, să vă daţi asemenea aere în faţa mea.

Şi cei doi Victori Emanueli se priviră, în sfîrşit, în ochi, palizi şi tremurînd de furie.

— Eu, aere? rînji Cappadona. Mi se pare că dumneavoastră vă daţi aere. Nu aţi binevoit nici măcar să vă ridicaţi cînd am intrat, ca şi cînd ar fi intrat un nuştiucine, aici, unde de fapt totul îmi aparţine.

— Dar eu nu ştiu, nu vreau şi nici nu trebuie să ştiu toate chestiile astea, răspunse comendatorul Zegretti devenind din ce în ce mai furios. Aici este localul Municipiului!

— Foarte bine, al Municipiului. Şi nu o cocină de porci.

— Mă insultaţi?

— Cum credeţi...

— Aşa, va să zică? Atunci vă poftesc să ieşiţi afară!

Iar comendatorul Zegretti, plin de demnitate, arătă uşa.

Ş-atunci cei doi regi se priviră faţă-n faţă: tremurau mustăţile, tremurau barbişoanele, tremurau vîrfurile nasurilor ridicate-n sus.

— Îndrăzniți să-mi spuneți asta mie? tună Victor Emanuel provincialul.

Vocea lui se auzi pînă jos în piață și un uragan de fluierături și de strigăte nedeslușite izbucni amenințător.

— Da, domnule, chiar dumneavoastră! Pentru că nu mi-e teamă, izbucni, alb la față, comendatorul Zegretti. Și dacă găsesc aici, printre hîrtiile acestea, o neregulă...

— Mă băgați la ocnă? completă fraza Cappadona, rînjind. Numai să încercați și-o să vedeți ce-o să iasă... Dumneavoastră nu reprezentați aici decît patru derbedei pe care i-a adus la putere pungașul acela de Mazzarini, deputat socialist, dușmanul patriei și al regelui, înțelegeți? Al regelui, al regelui; și vă strig asta în nas tocmai dumneavoastră care v-ați măscuit în felul acesta!

Comendatorul Zegretti simți că-și pierde mințile.

— Eu, măscuit? spuse el. Cum?... Și dumneavoastră? Asta e un tupeu nemaipomenit! Dar hai, ce mai stați? Ieșiți afară! Eu, măscuit? Și unde, mă rog, cînd l-ați văzut dumneavoastră vreodată pe Victor Emanuel, pe care l-ați calomniat prin portretul acela de acolo? Hm? Victor Emanuel al II-lea nu era cîtuși de puțin așa de negru cum vi-l închipuiți dumneavoastră, știți asta?

— Aha, nuu? Dar cum era atunci? Roșu? negru? republican? socialist ca dumneata? protectorul pungașilor? Mai bine rade-te domnule, rade-te! O să arăți mai bine așa, ras! Și nu mai profana în halul ăsta chipul regelui. Gata, numai atîta spun. O să vedem noi, dragă domnule, la viitoarele alegeri.

Și cavalerul Decenzio Cappadona, congestionat la față, ieși tunînd și fulgerînd.

În piață fu primit cu un ropot asurzitor de aplauze. Și nu le putu spune prietenilor care-l așteptau cu nerăbdare, decît aceste cuvinte:

— O să fac vărsare de sînge, pe onoarea mea!

*

Și între cei doi regi se porni un război crîncen.

Cum era și de așteptat, înfrîngerea fu de partea comendatorului Zegretti, căci Cappadona avea de partea lui tot orașul.

Era deajuns ca Zegretti să iasă pe stradă că doi-trei indivizi îl și strigau:

— Cavalere! Domnule primar!

Mergea ce mergea și iată că un al patrulea îl ajungea din urmă și-l bătea prietenește pe umăr:

— Dragă Decenzio!

Zegretti se întorcea brusc, aruncînd flăcări din ochi.

— Ah, scuzați-mă, domnule comendator, știți, credeam că e cavalerul Cappadona... Înțelegeți...

Intra în Municipiu? De-a lungul coridorului erau o seamă de uşi zidite, aşa că rămîneau pe ici pe colo cîteva goluri, ca nişte firide; ei bine, cînd trecea comendatorul, din fiecare ascunzătoare din aceasta ieşea cîte un derbedeu. Un salut militar; un strigăt: — *„Să trăieşti, măria ta"* şi-apoi fugeau mîncînd pămîntul.

Comendatorul Zegretti îl dădu afară din slujbă pe portar, care era un biet bătrîn primit acolo din milă şi care nu avea nici o vină. El de fapt lăsa poarta în grija nevestei şi cutreiera toată ziua prin împrejurimi întrebînd, cu voce tare, dacă nu cumva dorea cineva să se bărbierească.

Aruncat în stradă, se duse la cavalerul Cappadona să se plîngă. *Maiestatea sa* îi promise că după alegerile viitoare avea să-l bage din nou în slujbă şi pînă atunci îi dădu o sumă de bani cu care să se întreţină pe el şi familia lui. Recunoscător, bătrînul arătă foarfeca cavalerului Cappadona.

— Fiţi sigur, domnule cavaler, că dacă-mi cade în mînă, îl iau de moţ şi-i retez cu toată îngîmfarea. Mustăţile şi barbişonul, domnule cavaler!

Ameninţarea aceasta ajunse la urechile comendatorului Zegretti care, din ziua aceea, începu să iasă urmat de doi agenţi. Şi să te ţii atunci fluierături, huiduieli şi tot felul de ţipete care se ridicau pînă la cer!

Fu şi mai rău cînd secretarul Marcocci — care devenise între timp galben ca turta de ceară şi mult mai miop decît în ziua sosirii — căutînd o dată nişte hîrtii într-o cămăruţă secretă îşi arse din nenorocire, cu lumînarea pe care-o ţinea în mînă, una din mustăţile sale blonde şi fu nevoit să şi-o radă şi pe cealaltă.

A doua zi, văzîndu-l aşa, ras, tot oraşul îl duse aproape pe sus pînă la Municipiu, ca şi cum bietul om s-ar fi ras ca să dea o satisfacţie oraşului Costanova şi un exemplu şefului său.

De-atunci comendatorul Zegretti nu mai fu văzut prin oraş. Ziua alegerilor se apropiase. Din prudenţă, prevăzînd marea dezlănţuire de bucurie populară cu ocazia incontestabilei victorii a lui Cappadona, ceru prefectului din capitala judeţului să-i mai trimită ceva soldaţi ca să întărească paza.

Dar populaţia din Costanova, bine plătită şi întărîtată de vinul din beciurile *maiestăţii sale*, nu se lăsă intimidată de întăririle acelea: şi în ziua fixată, izbucni într-o manifestaţie delirantă. Gardienii înconjuraseră Municipiul şi împinseră cu violenţă mulţimea, dar toţi ghionţii şi toate izbiturile ce ploua pe capul demonstranţilor care, striviţi din toate părţile, abia mai aveau răgaz să-şi tragă sufletul, nu folosiră la nimic: nebunii aceia îndrăciţi prindeau numaidecît glas şi urlau mai asurzitor decît la început:

— Jos cu Zegrettiii! Jos barbişonuuu?! Să

se radă! să se radăăă! Trăiască Cappadonaaa... Rade-te Zegrettiii!...

Un balamuc în toată regula.

Să se radă? Nu! În ruptul capului nu se va rade. Ci, dimpotrivă comendatorul Zegretti își lăsase de cîteva zile să-i crească părul și pe obraji, și asta nu de frică ci din dorința de-a nu face de rușine, prin propria lui figură, adevărata imagine a marelui rege din pricina unuia care în mod nedemn se credea portretul lui Victor-Emanuel al II-lea.

Chiar în seara aceea memorabilă, comendatorul, profund mîhnit, își luă tălpășița purtînd o barbă de călugăr capuțin, pe cînd celălalt era înscăunat din nou, cu mare alai, în Municipiul orașului Costanova mai Victor Emanuel ca oricînd.

CERTIFICATUL

„Eh, scumpul meu!" obișnuia să răspundă uscățivul judecător D'Andrea, cu voce mieroasă, gesticulînd, dînd ochii peste cap și îndoindu-se de șale ca strivit de o greutate nemaipomenită, ori de cîte ori cineva își permitea vreo aluzie ironică la modul său ciudat de-a trăi.

Era încă tînăr; n-avea mai mult de patruzeci de ani; dar ca să vă puteți face o părere cît de vagă de felul cum arăta acest specimen, care era judecătorul D'Andrea, ar trebui să vă închipuiți că la plăsmuirea lui participaseră nu numai împrejurările cele mai ciudate și mai absurde, dar și semințiile cele mai îngrozitoare, supuse, de-a lungul secolelor, la împreunări dintre cele mai misterioase. Și se părea că, în afară de umila, simpla și banala sa poveste familiară, judecătorul cunoștea destul de bine atît îngrozitoarele amestecuri de seminții de la care se ale-

sese cu părul acela bogat şi cîrlionţat, de negru, care nu se potrivea de loc cu faţa lui uscată şi spălăcită — cît şi tainicele şi secularele frămîntări care-i acoperiseră fruntea largă şi bombată cu o puzderie de cute, îi stinseseră aproape lumina ochilor mici, cenuşii, şi-i răsuciseră cu totul biata sa făptură puţintică şi ciolănoasă.

Dărîmat cum era, cu un umăr atîrnînd, umbla împleticindu-se, ca lovit în cap. În viaţă, însă, îşi alesese drumul cel mai drept — şi mai bine ca el nu mergea nimeni. Toată lumea spunea aşa.

De văzut nu putea să vadă prea bine judecătorul D'Andrea. În schimb putea să gîndească bine şi făcea treaba asta atunci cînd gîndurile vin mai triste: adică noaptea.

Căci judecătorul D'Andrea nu putea să doarmă.

Îşi petrecea mai toate nopţile la fereastră, trecîndu-şi mîna prin cîrlionţii sîrmoşi, de negru, privind stelele — unele liniştite şi limpezi ca nişte unde de lumină, altele tremurînd şi săgetîndu-şi scînteia; iar pe cele mai luminoase le grupa în ideale forme geometrice, triunghiuri şi patrate. Apoi, închizînd pleoapele pe după lentile, prindea printre gene lumina vreunei stele şi, stabilind legătura între ochi şi stea prin firicelul de lumină, îşi trimitea sufletul să vagabondeze ca un pui de păianjen rătăcit.

Dar astfel de gînduri în timpul nopţii nu prea ajută la sănătate. Tainica solemnitate pe care o

capătă meditaţia produce aproape întotdeauna, şi mai cu seamă în sufletul oamenilor frămîntaţi de anumite gînduri, siguranţa că nu pot şti nimic şi deci că nu pot crede nimic — adică un fel de constipaţie — constipaţie sufletească — se înţelege.

Şi astfel, cînd se lumina de ziuă, judecătorul D'Andrea îşi dădea seama că era în acelaşi timp caraghios şi îngrozitor faptul că el trebuie să se ducă la judecătorie ca să-şi facă datoria: să-i judece pe bieţii oameni care sînt atît de neînsemnaţi şi de îndobitociţi.

*

După cum nu dormea el, tot aşa nu lăsa niciodată să doarmă vreun dosar pe birouaşul său de la judecătorie, chiar dacă trebuia să întîrzie două sau trei ore la prînz sau să renunţe seara, înainte de cină, la obişnuita plimbare cu colegii pe drumul care ducea spre marginea tîrgului.

Această punctualitate, de care îi era imposibil să uite măcar o clipă, îl făcea să sufere şi mai cumplit. Pentru că datoria lui era nu numai să împartă dreptatea; ci şi s-o împartă fără nici o întîrziere.

Şi aşa, ca să nu se grăbească şi cînd era vorba de punctualitate, îşi făcuse socoteala că meditaţia din timpul nopţii l-ar putea ajuta întrucîtva. Dar deşi noaptea se silea pe cît putea să se gîndească la toate astea, trecîndu-şi degetele prin

păru-i de negru şi privind stelele, în minte nu-i veneau decît gînduri potrivnice celor care trebuiau să-l preocupe pe un judecător de instrucţie, aşa încît, a doua zi dimineaţa îşi dădea seama că toate gîndurile din timpul nopţii nu făcuseră decît să-i amăgească şi să-i zădărnicească punctualitatea şi, pe deasupra, să-i mai facă şi de nesuportat chinul care-l silea să fie un judecător de instrucţie fără pată.

Iată însă că de vreo săptămînă — lucru nemaipomenit! — un dosar dormea totuşi pe micul birou al judecătorului D' Andrea. Iar din pricina acestui proces care lîncezea, judecătorul era pradă unei furii nemărginite care-l strîngea parcă de gît.

Era aşa de preocupat încît, uneori, de-atîta încruntare i se închideau ochii. Stătea drept în scaun şi strîngea tocul în mînă, iar cînd nu mai putea răbda, judecătorul începea să-şi clatine capul, strîngîndu-se şi lungindu-se desperat, ca un vierme de mătase care nu-şi mai poate ţese gogoaşa.

Un zgomot sau o mişcare mai violentă, a capului, îl făcea să-şi mai vină puţin în fire. Atunci după ce arunca o privire spre dosarul care zăcea în colţul biroului, îşi ridica ochii în tavan, îşi strîngea buzele şi trăgea aer pe nări, şuierînd, cît mai mult aer pe care, după ce-l îndesa cu duşmănie pînă în plămîni, îl azvîrlea afară prin gura larg deschisă de un horcăit de silă. Apoi

imediat îşi ducea mîna la nasul încovoiat ca să-şi aşeze ochelarii care-i alunecau din pricina sudorii.

Intr-adevăr era nedrept procesul acela: nedrept pentru că ascundea o ticăloşie strigătoare la cer în ghearele căreia un biet suflet se zbătea zadarnic să scape. Şi pe deasupra victima nici nu putea să se răfuiască cu nimeni. Procesul spunea că încercase totuşi să se răfuiască cu cineva, anume cu primii doi care-i căzuseră în mînă, dar justiţia — închipuiţi-vă! — justiţia se repezise tot asupra lui să-l chinuiască fără nici un pic de milă, mărind nedreptatea în plasa căruia bietul om căzuse victimă.

Seara cînd se plimba, judecătorul D' Andrea încerca să discute cu colegii, dar aceştia, de cum îl auzeau pronunţînd numele lui Chiàrchiaro — adică ál aceluia care intentase procesul — se îngălbeneau la faţă şi se porneau numaidecît să caute o cheie prin buzunar ca să pună mîna pe ea, să facă cu arătătorul şi cu degetul mic o pereche de coarne sau să pună mîna pe brelocurile de argint, ornamentele sau pe semilunele de mărgean care împodobeau lanţul ceasului atîrnat la vestă — toate acestea fiind semne menite să înlăture duhurile rele. Ba cîte unul, fără să se mai poată abţine, izbucnea:

— Pentru numele lui Dumnezeu, nu vrei să te mai potoleşti o dată, omule?

Dar uscăţivul judecător D'Andrea nu se putea potoli. Pentru el, procesul acela devenise o idee fixă. Făcea ce făcea şi iarăşi aducea vorba de proces. Cel puţin să discute cazul aşa, în abstract — spunea el — ca să primească de la colegi o îndrumare cît de mică.

Şi nu putea să se potolească pentru că, întradevăr, era cu totul dificil şi neobişnuit cazul acelui individ cunoscut de toată lumea ca piază-rea, ce se judeca acum pentru defăimare, cu primii doi pe care-i surprinsese făcîndu-şi cruce în urma lui, pentru a înlătura duhurile necurate.

Defăimare? Despre ce soi de defăimare mai vorbea, bietul nenorocit, cînd tot tîrgul cunoştea de ani de zile faima lui de piază-rea şi cînd o mulţime de martori puteau să jure pe cruce că şi el dovedise în atîtea ş-atîtea ocazii că îşi cunoaşte faima aceasta împotriva căreia protesta acum cu violenţă.

Oare drept ar fi fost să-i condamne ca defăimători pe cei doi tineri numai fiindcă aceştia făcuseră în spatele lui semnele, pe care de atîta amar de vreme i le făceau în faţă toţi ceilalţi şi, în primul rînd — da, în primul rînd — chiar judecătorii?

Şi judecătorul D'Andrea se consuma; se consuma şi mai mult cînd se întîlnea cu avocaţii în mîinile cărora se afla soarta celor doi tineri: subţirelul şi suferindul avocat Grigli, cu profil de pasăre de pradă jumulită şi umflatul Manin Baracca cel care, purtînd cu fală pe burtă un enorm corn de vînătoare cumpărat de ocazie, şi scuturîndu-şi de rîs toată slănina lui de porc elocvent, promitea tuturor că în curînd va avea loc la tribunal o petrecere de pomină.

*

Şi ca să nu dea tîrgului prilej de a se distra la această „petrecere de pomină" pe spinarea unui biet nenorocit, judecătorul D'Andrea se hotărî, în cele din urmă, să trimită un portărel acasă la Chiàrchiaro ca să-l cheme la judecătorie. Chiar dacă ar fi trebuit să suporte el cheltuielile, judecătorul era hotărît să-l facă pe Chiàrchiaro să renunţe la proces, arătîndu-i că de-ar fi făcut şi pe dracu-n patru, justiţia tot n-ar fi putut să-i condamne pe cei doi tineri şi, desigur, că după achitarea lor, tot el ar fi tras ponoasele, stîrnind şi mai mult ura tuturor împotrivă-i.

Pe lumea asta, vezi Doamne, e mult mai uşor să faci rău decît bine, nu numai pentru că rău poţi să faci tuturor pe cînd bine numai la cei care au nevoie de el, ci şi pentru că această nevoie de a face bine îi supără pe cei cărora le vrei binele — fapt care-ţi înăbuşă orice pornire generoasă. Şi de toate astea judecătorul D'Andrea îşi dădu numaidecît seama cînd ridică ochii de pe hîrtiile sale ca să-l privească pe Chiàrchiaro care intrase în birou. Tresări mînios şi, aruncînd hîrtiile din mînă, sări în picioare şi strigă:

— Dar bine omule, ce comedie mai e ş-asta ? Nu ţi-e ruşine ?

Chiàrchiaro îşi compusese o expresie de piază-rea care te lăsa cu gura căscată. Pe obrajii verzui şi scofîlciţi lăsase să-i crească în voie o barbă încîlcită şi zbîrlită, pe nas avea o pereche de ochelari cu rame groase, de os, care-i dădeau un aer de bufniţă, iar pe umeri îşi pusese o haină croită parcă din piele de şobolan şi îngrozitor de lăbărţată. La izbucnirea judecătorului, nu-şi pierdu cumpătul. Îşi dilată nările, îşi scrîşni dinţii galbeni şi spuse cu voce joasă :

— Va să zică, dumneavoastră nu credeţi ?

— Dar bine omule — repetă judecătorul D'Andrea — termină o dată cu glumele astea ! Sau ţi-ai ieşit din minţi ? Ia aşază-te, aşază-te aici.

Şi se apropie de Chiàrchiaro, pregătindu-se să-i pună mîna pe umăr. Dar în clipa aceea Chiàrchiaro se smuci cu violenţă mugind :

— Să nu m-atingeţi, domnule judecător, să nu m-atingeţi dacă vă e dragă lumina ochilor ! Altfel, asta mi-e crucea, o să deveniţi orb, orb ca o cîrtiţă !

D'Andrea îl privi o clipă cu răceală, apoi îi spuse :

— Cînd o să te linişteşti... Te-am chemat de fapt pentru binele dumitale. Ai lîngă dumneata un scaun ; poţi să şezi.

Chiàrchiaro se aşeză şi răsucindu-şi, cu palmele pe genunchi, bastonul de trestie ca pe un făcăleţ, începu să clatine din cap.

D'Andrea se aşeză şi el şi zise :

— Ai vrea să spun că există piază-rea ? Bine, există. Eşti mulţumit ?

— Nu, domnule, se repezi tăios Chiàrchiaro cu tonul omului care nu admite glume. Trebuie să credeţi cu-adevărat şi trebuie să arătaţi asta instruind procesul.

— Asta o să fie puţin cam greu, surîse cu tristeţe D'Andrea. Dar mai bine să ne înţelegem, dragul meu. Aş vrea să te fac să pricepi că drumul, pe care-ai apucat, n-o să te scoată niciodată la lumină.

— Drum ? Lumină ? Ce lumină şi ce drum ? întrebă Chiàrchiaro, plin de mînie.

— Nici drumul pe care vrei să mergi acum, nici cel pe care ţi-l va da procesul, răspunse D'Andrea. Şi unul şi altul — iartă-mă că-ţi spun — sînt cam aşa... Şi judecătorul D'Andrea îşi puse cap la cap degetele arătătoare ca să arate că cele două drumuri îi păreau opuse.

Chiàrchiaro se aplecă şi îşi băgă degetul său butucănos, solzos şi nu prea curat între cele două arătătoare ale judecătorului.

— Nu e adevărat nimic din toate astea, domnule judecător ! spuse el agitîndu-şi degetul.

— Cum nu ? se miră D'Andrea. Mai întîi vii şi depui plîngere împotriva unor tineri fiindcă

te cred piază-rea și pe urmă tot dumneata vii și te prezinți în fața mea întocmai ca o piază-rea, pretinzîndu-mi chiar să fiu și eu convins că ești într-adevăr piază-rea!

— Chiar așa!

— Și nu ți se pare că e o contradicție la mijloc?

Chiàrchiaro își clătină de cîteva ori capul, cu gura strîmbă de un rînjet mut de compătimire disprețuitoare și rîse:

— Ba mai degrabă, domnule judecător, mai degrabă mi se pare că nu pricepeți nimic!

D'Andrea îl privi cîtva timp năucit.

— Atunci spune, dragul meu, spune!... Poate că în vorbele dumitale se ascunde marele adevăr. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, fii bun și vorbește mai lămurit că nu înțeleg o iotă.

— Da, domnule, am să vorbesc, spuse Chiàrchiaro, trăgîndu-și scaunul mai aproape de judecător. O să vă arăt nu numai că nu pricepeți nimic, dar și că dumneavoastră îmi sînteți cel mai mare dușman. Da, da, dumneavoastră domnule, dumneavoastră! Dumneavoastră care credeți că-mi faceți un bine. Dușmanul meu de moarte! Căci în definitiv, ia spuneți: știți sau nu știți că cei doi pîrîți și l-au luat apărător pe avocatul Manin Baracca?

— Da. Știu.

— Ei bine, la avocatul Manin Baracca eu, chiar eu, Rosario Chiàrchiaro — m-am dus să-i furnizez probe asupra faptului; și nu m-am mărginit să-i spun numai cum mi-am dat seama că de mai bine de un an toată lumea făcea coarne în urma mea, dar i-am adus și probe, probe sigure și mărturii exacte asupra unor fapte înspăimîntătoare pe care am clădit solid, foarte solid — mă înțelegeți, domnule judecător? — faima mea de piază-rea.

— Dumneata? Lui Baracca?

— Da, domnule, eu!

Judecătorul îl privi mai nedumerit ca oricînd.

— Pricep din ce în ce mai puțin! Și cum asta? De ce? Ca să-i poată achita cît mai repede pe cei doi tineri? Și-atunci de ce i-ai mai dat în judecată?

La aceste cuvinte, Chiàrchiaro sări în picioare și, azvîrlindu-și mîinile în aer, izbucni cu mînie împotriva judecătorului D'Andrea, care înțelegea așa de greu:

— Pentru că îmi trebuie, domnule judecător, îmi trebuie o recunoaștere oficială a puterii mele, nu puteți pricepe? Vreau ca să fie recunoscută oficial această putere distrugătoare, care este singurul meu capital!

Și gîfîind, întinse brațul înainte, izbi furios cu bastonul în podea și rămase o clipă încremenit în această poziție de-o măreție grotescă.

Atunci, judecătorul D'Andrea se rupse parcă de la mijloc și, luîndu-se cu mîinile de cap, spuse cu glas tînguitor:

— Ce nenorocit eşti, dragul meu, ce nenorocit... Frumos capital!... Şi ce-o să faci cu el, ce-o să faci cu el?...

— Ce-o să fac cu el? repetă gîfîind Chiàrchiaro. Dar dumneavoastră, stimate domn, pentru a vă exercita meseria asta de judecător — chiar şi aşa prost cum o exercitaţi — n-a trebuit oare să căpătaţi mai întîi o diplomă?

— O diplomă? Ba da!

— Atunci vreau şi eu un certificat, domnule judecător. Un certificat, în care să scrie că sînt piază-rea. Şi să aibă timbre! Timbre în regulă! Piază-rea cu certificat eliberat de Tribunalul maiestăţii sale.

— Şi pe urmă?

— Pe urmă? Pe urmă o să-l adaug ca pe un titlu la cărţile mele de vizită. Da! Căci altceva nu mai am de făcut, domnule judecător! M-au omorît! Lucram undeva la o bancă. Eram copist. Dar m-au dat afară, pe motiv că din pricina mea nu mai venea nimeni să depună sau să ceară bani cu împrumut. M-au aruncat în stradă cu nevasta paralizată de trei ani şi cu două fete de măritat la care nu se mai uită nimeni pentru că sînt fetele mele; şi de-atunci trăim din ce ne trimite un băiat al meu de la Neapole, care are şi el familie grea, cu patru copii, şi n-o să se poată lipsi aşa multă vreme pentru noi.

Nu mi-a mai rămas altceva, domnule judecător, decît să fac pe piaza-rea. M-am gătit şi eu aşa, mi-am pus ochelarii şi haina asta; mi-am lăsat barbă: nu mai aştept acum decît certificatul ca să intru în acţiune. Dumneavoastră mă întrebaţi cum? Mă întrebaţi de ce? Vă repet: mă întrebaţi pentru că îmi sînteţi duşman.

— Eu?

— Da, domnule, pentru că nu vreţi să credeţi în puterea mea. Dar din fericire cred alţii, ştiţi? Toţi cred! Absolut toţi! Şi în ţinutul acesta sînt destule case în care se joacă jocuri de noroc. O să fie de ajuns să-mi arăt mutra; n-o să fie nevoie să spun nimic. O să-mi plătească numai ca să plec! O să dau tîrcoale prin jurul tuturor fabricilor; o să mă postez în uşile tuturor prăvăliilor şi toţi, domnule, toţi îmi vor plăti taxa — taxa prostiei, spuneţi? nu, eu zic taxa salvării. Pentru că în sufletul meu s-a adunat, domnule judecător, atîta venin şi atîta ură împotriva lumii acesteia spurcate, încît cred că într-adevăr am în ochi destulă putere ca să pot nărui din temelii, cu o singură privire, un oraş întreg.

Judecătorul D'Andrea, cu capul în mîini, aşteptă o clipă să se liniştească şi să-i piară nodul din gît care-l împiedica să vorbească. Dar coardele sale vocale nu mai voiau să vibreze şi atunci, strîngîndu-şi puţin ochii plumburii pe după lentilele ochelarilor, întinse mîinile şi, apucîndu-l pe Chiàrchiaro, îl strînse la piept timp îndelungat.

Acesta se lăsă îmbrățișat.

— Îmi vreți într-adevăr binele? îl întrebă el. Atunci instruiți în grabă procesul în așa fel încît să pot căpăta cît mai repede ceea ce doresc.

— Certificatul?

Chiàrchiaro întinse din nou brațul, izbi podeaua cu bastonul de trestie și, ducîndu-și cealaltă mînă la piept, repetă cu o tragică solemnitate:

— Certificatul

EREZIA CATARA

Lăsîndu-și pleoapele peste ochii arși de oboseală și — așa cum obișnuia în momentele sale solemne — cuprinzîndu-și, frămîntat, căpățîna osoasă în mîinile sale subțiri și nervoase care păreau să aibă în loc de unghii niște scoici trandafirii și lucioase, Bernardino Lamis, profesor titular de Istoria religiilor, anunță celor doi studenți, singurii care nu lipseau niciodată de la cursul lui:

— Lecția viitoare vom vorbi, domnilor, despre erezia catară[1].

Ciotta, unul dintre studenți — un băiat scurt și îndesat, feciorul unui țăran din Guarcino —

[1] Sectă religioasă din Evul Mediu în care domina credința în două principii: al binelui și al răului, în luptă între ele. Principiul binelui se confundă cu ideea de Dumnezeu în Noul Testament. (Numele sectei vine de la un cuvînt grec care înseamnă *curat, pur).*

își arătă dinții surîzînd încîntat și se porni să-și frece palmele cu înfrigurare. Vannicoli însă, celălalt băiat, palid, cu părul blond și țepos ca niște paie de ovăz și cu o mutră de parcă sta să-și dea sufletul, își țuguie buzele, își lăsă ochii în jos mai obosit ca oricînd și strîmbă din nas ca izbit de un miros urît, vrînd să arate că i se rupea inima gîndindu-se la chinul pe care avea să-l îndure bunul profesor atunci cînd va trata această temă, despre care i se plînsese atîta în particular. (Pentru că Vannicoli credea că profesorul Lamis, pe care el și Ciotta îl conduceau întotdeauna pînă acasă pe o stradă foarte ocolită, i se adresa întotdeauna numai lui, singurul în stare să-l priceapă.)

Intr-adevăr, Vannicoli știa că de vreo șase luni apăruse în Germania (Halle a.S.[1]) o mastodontică monografie a lui Hans von Grobler despre *Erezia catară,* ridicată în slăvile cerului de critică, și că despre același subiect Bernardino Lamis scosese cu trei ani mai înainte două volume mari despre care von Grobler nu se învrednicise să țină seama decît într-o scurtă notă, care și aceea era injurioasă.

Bernardino Lamis fusese jignit profund. Dar mai mult decît aceasta îl întristase și-l indignase faptul că și critica italiană elogiase cu ochii închiși tratatul german, și nu spusese o vorbă despre lipsa de delicatețe pe care o dovedise un savant german față de un savant compatriot. Așteptase mai mult de două luni ca cineva, fie chiar unul dintre foștii săi elevi, să se ridice să-l apere; apoi — deși lucrul acesta nu i se părea potrivit cu felul său de-a fi — se apărase singur enumerînd într-o lungă și minuțioasă dare de seamă, agrementată de o fină ironie, toate erorile mai mult sau mai puțin grosolane pe care le comisese von Grobler și toate pasajele pe care savantul german le împrumutase din lucrarea lui, fără să menționeze nicăieri. Și, în sfîrșit, cu ocazia asta putea să-și reafirme cu noi și indestructibile argumente opiniile sale împotriva cărora se ridicase istoricul german.

Dar apărarea aceasta, din pricină că era prea lungă și ar fi putut plictisi pe cei mai mulți dintre cititori, fusese refuzată de două reviste; o a treia o păstra de mai bine de-o lună la dosar și probabil că avea de gînd s-o țină acolo mult și bine dacă luăm în considerație răspunsul destul de nepoliticos pe care i-l dăduse directorul la insistențele profesorului.

Ieșind de la Universitate, Bernardino Lamis avea așadar dreptate să se plîngă celor doi tineri credincioși care-l conduceau acasă, ca de obicei. Le vorbea despre șarlatania nerușinată care trecuse cu pași mari din politică în literatură la început și de-acolo, uite, chiar în sfîntul și inviolabilul lăcaș al științei, le vorbea despre josnica

[1] *Halle an der Salle* — oraș în Saxonia.

servilitate care prinsese rădăcini în sufletul poporului italian care preţuieşte numai ceea ce vine de peste Alpi şi de peste mare; în sfîrşit amintea de cele mai puternice argumente pe care le avea împotriva adversarului său şi pe care urma să le dezvolte lecţia viitoare.

Gîndindu-se cu cîtă plăcere avea să asculte argumentaţia bătăioasă şi ironică a profesorului, Ciotta îşi frecă din nou mîinile, pe cînd Vannicoli, copleşit de tristeţe, oftă.

Cînd Lamis tăcu şi îşi luă o înfăţişare uşor stînjenită şi gravă, cei doi studenţi înţeleseră că profesorul doreşte să fie lăsat singur.

Ca să se mai destindă puţin, obişnuia ca după fiecare lecţie să coboare spre piaţa Panteonului, să urce apoi spre piaţa Minervei, să traverseze prin *Via dei Cestari* şi să iasă în *Corso Vittorio Emanuele*. Înfăţişarea aceea ciudată o căpăta de obicei cînd ajungea în piaţa *San Pantaleo* şi asta pentru că mai înainte de-a intra în *Via del Governo Vecchio*, unde locuia, obişnuia să intre (pe furiş, credea el) într-o cofetărie de unde ieşea, după puţin timp, cu un cornet în mînă.

Cei doi studenţi ştiau că profesorul Lamis nu avea nevoie să-şi cumpere nici un capăt de aţă şi nu puteau pricepe care era rostul acelui misterios cornet, cumpărat de trei ori pe săptămînă.

Împins de curiozitate, Ciotta intrase într-o zi în cofetărie ca să întrebe ce tot cumpăra de-acolo profesorul.

— Pricomide, bezele şi fursecuri!

Şi pentru cine le cumpăra?

Vannicoli presupunea că pentru nepoţi. Dar Ciotta ar fi pus mîna în foc că profesorul le cumpăra pentru sine însuşi, pentru că odată îl surprinsese pe stradă cum scotea din buzunar o bezea ca s-o bage în gură. Şi probabil că şi în gură avea o bezea, căci nici nu putuse să-i răspundă la salut.

— Ei bine, chiar aşa să fie, şi ce vezi rău în asta? Slăbiciuni, ce vrei! îi spusese plictisit Vannicoli, privind cu ochii săi obosiţi pe bătrînul profesor care se îndepărta încet-încet, pîş-pîş, tîrşindu-şi pantofii.

Nu numai fleacurile astea dar şi multe alte lucruri puteau fi iertate acestui om care, jertfindu-se pentru ştiinţă, se cocîrjase de tot, umblînd încovoiat de spate şi cu umerii lăsaţi de parcă erau gata să alunece de pe el dacă n-ar fi fost ţinuţi, cu mare greutate, de gîtul lung, întins înainte, ca sub un jug. Pe porţiunea dintre pălărie şi ceafă, chelia profesorului Lamis strălucea ca o jumătate de lună pieloasă; pe ceafă îi fluturau cîteva fire de păr argintiu care, ocolindu-i pe de-o parte şi de alta urechile, îi ieşea în faţă pe maxilare şi pe sub bărbie prefăcîndu-se într-o coleretă. Dar nici Ciotta nici Vannicoli n-aveau de unde să ştie că profesorul Bernardino Lamis ducea acasă, în cornetul acela, toată mîncarea sa pe o zi.

Cu doi ani în urmă, îi căzuse pe cap, de la Neapole, familia unui frate de-al său care murise pe neașteptate: cumnata — talpa iadului — cu șapte copii, dintre care cel mai mare avea abia unsprezece ani. Și trebuie să ținem seama că profesorul Lamis nu voise să se însoare ca să nu fie tulburat în nici un fel de la studiile sale. Cînd, fără nici o veste, se pomeni pe palierul scării, în fața ușii lui, cu armata aceea urlătoare, încălecată pe o grămadă de cufere și cufărașe, profesorul rămăsese ca trăsnit. Neputînd să fugă pe scară, se gîndise o clipă să se arunce pe fereastră. Cele patru cămăruțe ale modestei sale locuințe fuseseră invadate; iar descoperirea grădiniței din jurul casei — singurul și dulcele locșor de odihnă al unchiului — stîrnise o veselie fără margini în sufletele celor șapte „orfani amărîți", cum le spunea voluminoasa cumnată din Neapole. După o lună nu mai rămăsese fir de iarbă în grădiniță. Iar profesorul Lamis devenise umbra lui însuși; se învîrtea pe lîngă birou ca ieșit din minți, ținîndu-și chiar capul cu mîinile ca nu cumva să-i zboare cu adevărat de pe umeri din pricina strigătelor, văicărelilor și a balamucului aceluia care amenința de dimineață pînă seară să dărîme casa. Supliciul durase un an și cine știe cît ar mai fi durat dacă profesorul, ducîndu-se într-o zi în grădiniță, n-ar fi surprins-o pe cumnată — nemulțumită de salariul pe care i-l dădea în întregime la fiecare șapte ale lunii — cum îl ajuta pe cel mai mare dintre copii să se cațere pînă la fereastra biroului său — închis din prudență cu cheia — ca să-i fure cărți:

— Să fie mai groase Gennarie', mai groase și mai noi; auzi tu?!

Jumătate din biblioteca sa fusese vîndută pe cîțiva bănuți la dughenele anticarilor.

Chiar în ziua aceea, profesorul Bernardino Lamis, furios la culme, își încărcase cărțile care-i mai rămăseseră în trei coșuri și luîndu-și cu el trei rafturi nedate la rindea, un enorm crucifix de carton, un cufăraș de albituri, trei scaune, un fotoliu de piele, pupitrul de scris și un lavoar se dusese să locuiască — singur — în cele două odăițe din *Via Governo Vecchio*, după ce-i pusese cumnatei în vedere să nu mai dea niciodată ochi cu el.

De atunci, printr-un om de serviciu de la Universitate, îi trimitea regulat salariul, din care își oprea numai strictul necesar pentru el.

Nu voise să angajeze nici măcar o femeie care să-i facă curat, de teamă ca nu cumva aceasta să intre-n legătură cu cumnata. De altceva nu mai avea nevoie. Nu-și luase nici măcar patul: își punea un șal pe umeri, se înfășura într-o pătură groasă de lînă și se culca în fotoliu. Nu-și gătea. Adept, în felul său, al teoriei lui Fletcher[1], mînca puțin și mesteca mult. Își deșerta faimo-

[1] Fiziolog german.

sul cornet cu dulciuri în buzunarele largi ale pantalonilor, jumătate într-unul, jumătate în altul, şi în timp ce scria sau studia, în picioare — cum îi era obiceiul — ronţăia o picomidă, o bezea sau un fursec. Dacă îi era sete — apă. După anul acela de infern se simţea acum ca-n paradis.

Dar venise von Grobler cu blestemata aceea de carte despre *Erezia catară* şi se dusese naibii toată tihna.

*

In ziua aceea, de cum se întoarse acasă, Bernardino Lamis se puse numaidecît pe treabă. Avea la dispoziţie două zile ca să aştearnă pe hîrtie lecţia care-l preocupa atît de mult. Dorea să fie strălucită. Fiecare vorbă trebuia să fie o împunsătură de săgeată pentru neamţul acela. Obişnuia să-şi scrie lecţiile pe coli ministeriale umplîndu-le cu scrisul său mărunt de la început pînă la sfîrşit. La Universitate le citea apoi cu voce domoală şi gravă, dînd capul uşor pe spate, încreţind fruntea şi făcînd ochii mari ca să poată vedea prin lentilele ochelarilor de pe nasul dintr-ale cărui nări ieşeau două smocuri ţepoase şi dese de păr aproape alb. Cei doi elevi credincioşi aveau timp să scrie lecţia aproape cuvînt cu cuvînt. Lamis nu se suia niciodată la catedră: stătea, sfios, la măsuţa care se afla puţin mai jos. In aulă băncile erau aşezate pe patru şiruri, în amfiteatru. Aula era întunecoasă, fapt

pentru care Ciotta şi Vannicoli stăteau în ultimul rînd, unul într-un colţ, altul în celălalt colţ al încăperii, sub cele două ferestruici cu gratii tăiate sus, aproape de tavan. Profesorul nu-i vedea niciodată în timpul lecţiilor: auzea numai cum scîrţîie, grăbite, peniţele lor.

Acolo, în aula aceea, fiindcă nimeni nu se ridicase să-i ia apărarea, Lamis avea să se răzbune pe josnicia neamţoteiului, dictînd o lecţie memorabilă.

Mai întîi va expune succint şi clar originea, scopul, esenţa, importanţa istorică şi consecinţele ereziei catare, rezumîndu-le din cele două volume ale sale; apoi se va avînta în polemică, supunînd unei riguroase cercetări critice cartea lui von Grobler. Stăpîn, cum era, pe materie şi avînd în cap ideile aşa cum trebuiau redactate, nu mai întîmpina decît o singură greutate: aceea de a-şi ţine pana în frîu. Sub presiunea mîniei ar fi putut să scrie în două zile alte două tomuri mai voluminoase decît primele.

Dar trebuia să se mărginească la o expunere lentă care să dureze doar ceva mai mult de-o oră: adică să nu umple mai mult de cinci sau şase coli ministeriale, cu scrisul său mărunt. Două le şi scrisese. Celelalte trei sau patru trebuiau să cuprindă partea polemică a lecţiei.

Mai înainte de a se cufunda în lucru, dori să recitească schiţa studiului său critic despre cartea lui von Grobler. O scoase din sertarul birou-

lui, suflă praful care se aşternuse pe ea şi cu ochelarii pe nas, se duse să se lungească în fotoliu.

Încetul cu încetul lectura îl captivă într-atîta încît numai printr-o minune nu se ridică în picioare pe fotoliu; şi fără să-şi dea seama, în mai puţin de o jumătate de oră mîncă una după alta toate bezelele care trebuiau să-i ţină două zile. Întristat, îşi întoarse buzunarele pe dos ca să le scuture de firimituri.

Şi astfel începu să scrie cu intenţia de-a rezuma acel studiu critic şi de-a scoate esenţialul. Dar în timp ce scria se lăsă puţin cîte puţin pradă tentaţiei de-a introduce tot studiul în lecţie, deoarece se convinse că nu era de prisos nimic, nici măcar o virgulă sau un punct. Cum să renunţe, în definitiv, la anumite expresii de-o subtilitate aşa de spontană şi atît de eficace? sau la anumite argumente atît de potrivite şi de hotărîtoare? Şi scriind, îi veneau în cap alte şi alte argumente, mai limpezi, mai convingătoare, de care nu se putea lipsi în nici un caz.

În dimineaţa celei de a treia zi, în care trebuia să-şi dicteze lecţia, Bernardino Lamis îşi dădu seama că pe biroul lui, în loc de şase, se aflau cincisprezece file scrise de sus pînă jos.

Se zăpăci.

Foarte conştiincios în slujba sa, obişnuia ca la începutul fiecărui an să dicteze planul materiei pe care avea s-o dezvolte în timpul cursului, plan

pe care-l respecta cu sfinţenie. Din pricina blestematei aceleia de cărţi scoase de von Grobler făcuse în anul acela o primă concesie mîndriei sale rănite vorbind, fără nici un rost aproape, de erezia catară. Şi era destul! Aşadar, nu putea să prăpădească mai mult de-o lecţie. Nu voia nici în ruptul capului să se spună că de necaz sau din dorinţă de răzbunare, profesorul Lamis vorbea fără rost sau mai mult decît trebuie despre un subiect care nu intra decît foarte pe departe în materia din timpul anului.

Aşa că trebuia neapărat ca în puţinele ore care îi mai rămăseseră să reducă la opt sau cel puţin la nouă cele cincisprezece feţe pe care le scrisese.

Operaţia aceasta îi ceru un efort atît de mare încît nici nu băgă de seamă grindina, fulgerele şi trăsnetele unui violent uragan care se abătuse pe neaşteptate asupra Romei. Cînd se pregăti să iasă cu enormul sul de hîrtie sub braţ, ploua cu găleata. Şi mai erau zece minute pînă la ora cînd trebuia să înceapă lecţia! Ce era de făcut? Urcă din nou scările ca să se înarmeze cu o umbrelă şi-o porni prin potopul acela, ferind cel puţin sulul de hîrtie, „excepţionala" lui lecţie.

Cînd ajunse la Universitate era murat ca un şoarece şi arăta ca vai de lume. Lăsă umbrela în ghereta portarului; se scutură puţin de ploaie, tropăind din picioare, şi intră în sală. Îşi şterse faţa şi se sui pe estradă.

Întunecoasă și cînd era soare, aula părea în ziua aceea o catacombă; abia vedeai la doi pași. De cum intră, profesorul Lamis își aruncă ochii prin sală — cum nu făcuse în viața lui — și zărind o înghesuială neobișnuită, fu cuprins de bucurie și mulțumi în sinea sa celor doi elevi credincioși care, după cum se vede, răspîndiseră printre colegii lor vestea despre lecția aceea extraordinară care-l costase pe bătrînul profesor atîta trudă și-n care pusese, cu o pricepere nemaiîntîlnită, un tezaur de cunoștințe dintre cele mai alese.

Pradă unei vii emoții, își atîrnă pălăria în cuier și ca niciodată, se urcă, în ziua aceea, la catedră. Mîinile lui firave tremurau în așa hal încît abia reuși să-și pună ochelarii pe vîrful nasului. În aulă domnea o liniște deplină și profesorul Lamis, desfăcînd sulul de hîrtie, începu să citească cu o voce puternică și răsunătoare de care se miră el însuși. Oare la ce notă se va ridica vocea lui atunci cînd, după introducerea pe care o citea, ce-i drept cam tare, se va lansa în polemică? Dar în clipa aceea profesorul Lamis nu mai era stăpîn pe sine. Mușcat parcă de viperele stilului său, simțea un fel de cuțit care i se răsucea în măruntaie și, ridicînd din ce în ce mai mult glasul, da din mîini ca un ieșit din minți. Profesorul Bernardino Lamis, de obicei atît de sobru și de reținut, în ziua aceea gesticula! Prea mult venin i se adunase în suflet

timp de șase luni, prea multă supărare îi pricinuise slugărnicia și muțenia criticii italiene; și clipa aceasta era pentru el — da! era pentru el, clipa răfuielii! Căci toți tinerii aceia de nădejde care se strînseseră să asculte cu atîta religiozitate, vor vorbi cîndva despre lecția sa, vor povesti cum el, Bernardino Lamis, se urcase în ziua aceea la catedra Universității din Roma, ca să dea un răspuns plin de măreție nu numai lui von Grobler, ci întregii Germanii.

Citea așa de vreo trei sferturi de oră devenind din ce în ce mai aprins și mai emoționat cînd studentul Ciotta, care în drum spre Universitate fusese surprins de un torent de ploaie și se adăpostise într-un gang, crăpă puțin ușa sălii și privi înăuntru speriat. Sperase că profesorul Lamis nu avea să vină să-și țină lecția pe o vreme atît de vrăjmașă. Ș-apoi jos, în ghereta portarului, găsise un bilețel de la Vannicoli care-l ruga să-l scuze față de iubitul lor profesor pentru că „ieșind din casă în seara trecută, călcase greșit, se rostogolise pe scară și își scrîntise o mînă și — spre marea lui mîhnire — nu putea să vină la curs".

Atunci cui vorbea cu atîta entuziasm profesorul Bernardino Lamis?

Se strecură binișor pe ușă, în vîrful picioarelor, și-și aruncă ochii prin sală! Venea de la lumină așa că în primul moment zări și el o grămadă de studenți și rămase uluit. Oare vedea

bine? Căută să se încredinţeze. Vreo douăzeci de pelerine de ploaie erau întinse ici şi colo pe bănci ca să se usuce. Acesta era în ziua aceea tot auditorul profesorului Bernardino Lamis.

Ciotta îl privi zăpăcit pe profesor şi simţi că îi îngheaţă sîngele în vine cînd îl văzu cu cîtă înflăcărare îşi citea lecţia în faţa unor mantale de ploaie. Se retrase numaidecît speriat.

După ce se termină ora, din aula vecină ieşiră gălăgioşi nişte studenţi de la drept, care erau poate proprietarii mantalelor de ploaie.

Numaidecît Ciotta, care nu-şi venise încă în fire, se postă în faţa uşii cu braţele întinse înainte ca să acopere intrarea.

— Nu intraţi, vă rog, nu intraţi! Înăuntru este profesorul Lamis.

— Şi ce face acolo? întrebară studenţii uimiţi de expresia ciudată de pe faţa lui Ciotta.

Acesta îşi duse un deget la buze şi spuse încet, privindu-i desperat:

— Vorbeşte singur!

Studenţii izbucniră într-un hohot de rîs asurzitor.

Ciotta închise încet-încet uşa aulei, implorîndu-i din nou:

— Linişte, pentru Dumnezeu, linişte. Nu-i pricinuiţi durerea asta bietului bătrîn! Vorbeşte despre erezia catară!

Dar studenţii, după ce promiseră că au să fie cît se poate de liniştiţi, ţinură morţiş ca uşa să fie deschisă, cît de puţin, ca să poată privi barem din prag spectacolul acela în care bietele lor mantale de ploaie ascultau, încremenite şi picurînd prin întuneric, formidabila lecţie a profesorului Bernardino Lamis.

— *...dar manicheismul, domnilor, manicheismul ce este în fond? Spuneţi dumneavoastră! Acum, dacă cei dintîi albigesi, după cum ne spune ilustrul nostru istoric german, domnul Hans von Grobler...*

O LUME DE HÎRTIE

În colț, pe Via Nazionale izbucni un strigăt și lumea se strînse numaidecît să-i vadă pe cei doi care se luaseră la harță: un băietan de vreo cincisprezece ani și un domn zbîrlit, cu o față gălbejită de parcă era tăiată în miez de cantalup, pe care lucea o pereche de ochelari, mari și groși ca niște funduri de sticlă.

Vociferînd răgușit, domnul se căznea să arate tuturor că el avea dreptate și-și agita fără încetare mîinile în care jucau, amenințătoare, un bastonaș cu măciulia de fildeș și cogeamite ceaslovul ieșit dintr-o veche tiparniță.

La rîndul său, băietanul făcea un zgomot asurzitor călcînd în picioare cioburile unei statuete ieftine de teracotă cu piedestal de ghips, dat cu bronz.

În jurul lor trecătorii se opriseră să privească: unii rîdeau zgomotos, alții priveau jalnic sau cu milă, iar ștrengarii cățărați pe stîlpii felinarelor lătrau, fluierau sau trîmbițau cu palma făcută pîlnie la gură.

— E a treia! a treia! striga domnul. Știe că merg pe stradă citind, mă pîndește mereu cînd trec și-mi pune în cale porcăriile lui de statuete ca să dau peste ele și să le sfărîm. Asta e a treia. Se ține scai de mine. Le pune tocmai pe unde trec eu! Odată, pe Corso Vittorio, altă dată pe Via Volturno; acum aici.

Supărat și jurîndu-se pe toți sfinții că nu e vinovat, vînzătorul de statuete încerca și el să-i convingă pe cei din jur că are dreptate.

— Da'ce! El e de vină! Nu-i adevărat că citește! Dă peste mine! Eu nu știu: ori nu vede, ori merge cu capul în nori, vorba e că...

— Bine, dar trei? De trei ori? întrebau cei din jur printre hohote de rîs.

În cele din urmă, doi sergenți de stradă asudați și suflînd din greu reușiră să-și facă loc prin gloată; și deoarece, la vederea lor, cei doi scandalagii începură să țipe și mai tare, încercînd să arate fiecare că el avea dreptate, sergenții se gîndiră că, pentru a pune capăt spectacolului aceluia, cel mai bun lucru era să-i suie pe amîndoi într-o trăsură și să-i ducă la cea mai apropiată secție de poliție.

Dar de cum fu suit în trăsură, domnul cu ochelari se îndreptă din șale, începu să-și răsucească brusc capul în toate părțile și, frîngîn-

du-se din nou de mijloc, deschise terfeloaga şi-şi cufundă în ea faţa pînă cînd atinse paginile cu vîrful nasului. După o clipă îşi săltă dintr-o dată capul, cu faţa descompusă, îşi ridică ochelarii pe frunte şi îşi cufundă din nou faţa în carte ca să vadă dacă poate citi cu ochii liberi. După toată mimica aceasta se porni să se frămînte cuprins de furie şi să se schimonosească la faţă ca-n ghearele celei mai cumplite desperări.

— Ochii, Dumnezeule! Ochii!!... Nu mai văd!... Nu mai văd de loc!

Birjarul opri caii numaidecît. Speriaţi, sergenţii şi vînzătorul de statuete nu ştiau dacă domnul vorbea serios sau înnebunise, şi o bucată de vreme rămaseră încremeniţi şi cu feţele înţepenite într-un fel de zîmbet prostesc, de neîncredere.

Se opriseră tocmai lîngă o farmacie şi domnul cu ochelari fu luat de subsuori şi dus mai mult mort decît viu înăuntru, prin mulţimea de oameni care se ţinuseră după trăsură sau se opriseră să caşte gura.

Domnul gemea. Cînd îl aşezară pe un scaun începu să-şi clatine capul şi să-şi plimbe mîinile pe genunchii care-i tremurau, fără să-l ia în seamă pe farmacist care voia să-i cerceteze ochii, fără să ia în seamă încurajările, îndemnurile şi sfaturile care veneau din toate părţile: să se liniştească; nu era nimic; o tulburare tre-

cătoare; mînia îi împăienjenise pentru o clipă ochii. Apoi încetă deodată să-şi mai clatine capul, ridică mîinile şi începu să-şi strîngă şi să-şi desfacă degetele:

— Cartea! Cartea! Unde mi-e cartea?

Toţi cei de faţă se priviră miraţi; apoi rîseră. Aha, avea o carte cu el? Avea curajul, cu ochii lui, să meargă pe stradă citind? Cum, trei statuete? Da? Şi băiatul cine era? I le punea înainte dinadins? Hm, frumoasă treabă! frumoasă de tot!

— Il denunţ! strigă atunci domnul, sărind în picioare cu mîinile întinse şi dîndu-şi ochii peste cap cu o strîmbătură jalnică şi caraghioasă.

— In prezenţa tuturor celor de faţă, îl denunţ. Imi va plăti ochii! Criminalul! sînt doi sergenţi aici. Să ia numaidecît numele, şi-al meu şi-al lui. Sergent, scrie: Balicci. Aşa mă cheamă: Balicci. Da, Valeriano Balicci, Via Nomentana 112, la ultimul etaj. Şi numele acestui blestemat care este? E aici? Ţineţi-l bine! De trei ori, domnilor, profitînd de vederea mea slabă, de neatenţia mea... trei porcării de statuete! Ah, minunat, mulţumesc, cartea, da, vă rămîn îndatorat! O trăsură, vă rog! Acasă, vreau să mă duc acasă!

Şi o porni spre uşă, cu mîinile întinse; se clătină, fu susţinut, urcat în trăsură şi condus pînă acasă de doi oameni miloşi.

*

Acesta a fost epilogul comic și zgomotos al unei nenorociri care se consuma pe tăcute de ani de zile. In repetate rînduri doctorul îl amenințase că dacă nu se va lăsa de citit va rămîne pînă la urmă orb de-a binelea. Dar de fiecare dată Balicci îl asculta pe doctor cu zîmbetul acela vag cu care se răspunde la o propunere glumeață.

— Nu vrei să m-asculți? întrebase doctorul. Bine, atunci citește mai departe, și ai să-mi dai dreptate pînă la urmă. Pierzi vederea, ai să vezi. Și pe urmă să nu spui așa și pe dincolo; eu ți-am atras atenția!

Frumoasă prezicere! Dar ce să-i faci dacă pentru el cititul acesta însemna viața. Nemaiputînd să citească, însemna să moară.

Fusese apucat de mania aceea furioasă de cînd învățase să silabisească. Îngrijit de multă vreme de o bătrînă servitoare care-l iubea ca pe propriul ei copil, ar fi putut trăi foarte bine cu averea lui, dacă nu s-ar fi înglodat în datorii din pricina atîtor cărți pe care le cumpăra și care-i ocupau toată casa, aruncate claie peste grămadă. Și nemaiputînd cumpăra altele noi, se apuca să le citească a doua oară pe cele vechi, să le înghită din nou pe toate, de la prima pagină pînă la ultima. Și asemenea acelor animale care, pentru a se apăra, își schimbă și culoarea și năravurile după locul în care se găsesc, profesorul Balicci se transformase cu timpul într-o ființă ale cărei mîini, față, barbă și păr păreau tăiate din hîrtie. Coborînd treaptă cu treaptă scara miopiei, în ultima vreme ajunsese să mănînce cărțile chiar și la propriu — atît și le apropia de față ca să poată citi.

Condamnat de medic, după atacul acela îngrozitor, să stea patruzeci de zile în întuneric, nu-și făcu nici un fel de iluzie că tratamentul acela putea să-i folosească la ceva și, de cum putu să iasă din cameră, ceru să fie dus în birou și așezat lîngă primul dulap cu cărți. Căută pipăind o carte, o luă, o deschise, își cufundă fața în ea, mai întîi cu ochelarii, apoi fără ei, așa cum făcuse atunci în trăsură, și începu să plîngă în tăcere pe paginile cărții. Apoi, încet-încet o porni de-a lungul sălii largi, netezind ici și colo cu mîinile rafturile dulapurilor cu cărți. Aici era toată lumea lui. Și de-acum încolo nu va mai putea trăi decît cu amintirile — puține! care-i mai rămăseseră.

Nici nu-și trăise viața ca lumea: putea spune, pe drept cuvînt, că nu văzuse niciodată nimic: la masă, în pat, pe stradă, pe băncile grădinilor publice, mereu și pretutindeni, nu făcuse altceva decît să citească și iar să citească. Acum era orb și pentru realitatea vie pe care n-o văzuse niciodată cît și pentru realitatea reprezentată în cărțile pe care nu le mai putea citi.

Harababura în care își lăsase întotdeauna cărțile, aruncate pe unde da Dumnezeu sau chitite

în vrafuri pe scaune, pe podea, pe măsuțe, în dulapuri, îl umplea acum de desperare. De attea ori își propusese să facă puțină ordine în babilonia aceea, să aranjeze cărțile pe materii, dar niciodată nu se apucase de-așa ceva, ca nu cumva să piardă timpul. Dacă ar fi făcut-o, acum, cînd se apropia de dulapuri, s-ar fi simțit mai puțin nenorocit și mai puțin dezorientat.

Se gîndi să angajeze pe cineva priceput să-i facă ordine în bibliotecă și dădu un anunț la ziar. După două zile se prezentă un tinerel cu aere de cunoscător, care rămase uimit cînd își dădu seama că cel care vrea să-și aranjeze biblioteca era un orb care, pe deasupra, mai poftea să dea și ordine. Dar nu după mult tînărul înțelese că nu putea fi întreg la minte omul acesta care, de cum auzea titlul unei cărți, începea să țopăie de bucurie și să plîngă, cerîndu-i cartea, mîngîindu-i paginile și strîngînd-o la piept ca pe un prieten regăsit.

— Domnule profesor — pufnea tînărul — gîndiți-vă că în felul acesta nu mai terminăm niciodată.

— Da, da, ai dreptate, recunoștea numaidecît Balicci. Dar pune-o aici pe asta; ba nu, stai, du-mă să pipăi unde ai pus-o. Bine, e bine aici, ca să știu unde s-o găsesc.

În cea mai mare parte erau cărți de călătorii, cărți despre obiceiurile și moravurile diferitelor

popoare, cărți de științe naturale și de literatură distractivă, cărți de istorie și filozofie.

Cînd treaba fu dusă la bun sfîrșit, lui Balicci i se păru că bezna din jurul său lăsase locul unor umbre mai puțin înspăimîntătoare, ca și cînd lumea lui s-ar fi separat din haos și o bucată de vreme rămase ghemuit de parcă ar fi vrut să clocească această lume.

▪

Cu fruntea rezemată de cotoarele cărților rînduite pe rafturi, își petrecea zilele stînd, ca și cînd s-ar fi așteptat ca, prin contactul acela, tot ce era tipărit acolo să-i intre în cap. Îi reveneau în minte, precise și cu multă claritate, fel de fel de scene, episoade și fragmente de descrieri; și cu tot întunericul din lumea lui, revedea pînă și amănuntele unor lucruri care i se fixaseră mai bine în minte din timpul repetatelor lui lecturi: patru felinare roșii aprinse încă, la revărsatul zorilor, într-un port maritim pustiu, în care ancora o singură corabie ale cărei catarge legate cu funii se desprindeau scheletic de pe fondul deschis-plumburiu al zorilor... în capătul unei străzi singuratice, pe fondul înväpăiat al unui apus de toamnă, doi cai negri și uriași stăteau cu sacul de fîn legat de bot...

Dar nu putu trăi prea mult în liniștea aceasta chinuitoare. Dorea ca lumea lui să prindă din

nou glas, ca lumea lui să-i vorbească singură, să se arate aşa cum e şi să nu-l mai lase să stăruie în amintirile lui confuze. Avea nevoie de cineva care să-i citească şi mai dădu un anunţ în ziar. Se pomeni cu o domnişorică, toată numai tremur şi nedumerire. Cutreierase, fără astîmpăr, pămîntul jumătate, şi prin felul său de-a vorbi îţi da impresia unei vrăbiuţe rătăcite care, domolindu-şi uneori zborul, nehotărîtă, se oprea deodată bătînd speriată din aripi, sărind şi întorcîndu-se în toate părţile.

Năvăli în birou, strigîndu-şi numele:

— Tilde Pagliocchini. Dumneavoastră? Ah da... îmi amin... da, sigur, Balicci, era scris în jurnal, chiar şi pe uşă... Oh, Doamne, uite ce, domnule profesor, vă rog să nu faceţi aşa cu ochii. Mă sperii. Ah nu, nu-i nimic, iertaţi-mă, am plecat...

Aceasta fu prima intrare. Şi nu plecă. Bătrîna servitoare o încredinţă, cu lacrimi în ochi, că acela era un locşor făcut tocmai pentru ea.

— Nu e nici un pericol?

Da de unde pericol? Nici pomeneală. Numai că Balicci devenise puţin cam ciudat din pricina cărţilor. Da, că din cauza terfeloagelor acelora blestemate nici ea, bătrîna asta nenorocită care vorbea, nu mai ştia dacă mai e femeie sau frecător de podele.

— Numai să i le citiţi bine.

Domnişoara Tilde Pagliocchini o privi contrariată şi, proptindu-şi arătătorul în piept:

— Eu? se miră dînd drumul unui glăscior cum nu găseai un altul nici în paradis.

Dar cînd fu în faţa lui Balicci şi făcu prima încercare, cu tot felul de inflexiuni, modulări, plutiri, încetiniri şi opriri şi alunecări de glas, întovărăşite de o mimică pe cît de volubilă pe atît de fără rost, bietul om se luă cu mîinile de cap şi se trase cu spaimă îndărăt, ca şi cînd s-ar fi ferit de o haită de cîini care voiau să-l sfîşie.

— Nu! nu aşa! Nu aşa, pentru Dumnezeu! strigă el cît îl ţineau plămînii.

Şi domnişoara, cu aerul cel mai nevinovat de pe pămînt:

— Nu citesc bine?

— Nu e vorba de asta, dar trebuie să citiţi mai încet, pentru Dumnezeu! Cît puteţi de încet! Aproape fără glas! Eu citeam numai cu ochii, domnişoară, numai cu ochii, înţelegeţi?

— Aa, foarte rău, domnule profesor! Numai cititul cu voce tare face bine. Ş-apoi cel mai bine e să nu citeşti de loc! Căci în definitiv — iertaţi-mă — ce să faci cu asta? Ascultaţi: *(ciocăneşte cu degetul în carte)*. Nu sună. E mută. Dar ia gîndiţi-vă, domnule profesor, că v-aş săruta!

Balicci încremeni, galben la faţă.

— Vă interzic!

— A nu, nu, iertaţi-mă. Vă e teamă că vă sărut într-adevăr? A nuuu... Spuneam aşa, că să vă arăt cît de mare e deosebirea. Uite, o să încerc să citesc încet, abia şoptit. Dar să ştiţi, domnule profesor că eu cînd citesc aşa, îl şuier pe „s".

Cînd încercă din nou, Balicci se răsuci şi mai rău ca la început. Şi îşi dădu seama că nu era nimic de făcut; cu oricare altă lectoră sau lector i s-ar fi întîmplat la fel. Orice glas, care nu era al lui, făcea să-i pară străină lumea cărţilor.

— Domnişoară, dacă sînteţi bună, încercaţi vă rog să citiţi numai cu ochii, fără glas.

Domnişoara Tilde Pagliocchini se uită la el zăpăcită.

— Cum spuneţi? Fără glas? Ş-atunci cum? Numai pentru mine?

— Da, chiar aşa, numai pentru dumneavoastră.

— Vă foarte mulţumesc, izbucni domnişoara, sărind în picioare. — Vă bateţi joc de mine? La ce-mi foloseşte mie cititul ăsta, dacă dumneavoastră nu vreţi s-ascultaţi?

— Binişor, o să vă explic, răspunse calm Balicci cu un surîs amar. Imi face plăcere ca cineva să citească aici, în locul meu. Dumneavoastră poate că n-o să înţelegeţi plăcerea aceasta. Dar v-am spus: aceasta e lumea mea! Mă simt bine numai cînd ştiu că nu e pustie, că cineva trăieşte în ea. Eu am să vă aud întorcînd paginile, am să ascult tăcerea dumneavoastră preocupată, am să vă întreb din cînd în cînd ce anume citiţi şi dumneavoastră îmi veţi spune... oh, e de ajuns să-mi daţi un amănunt cît de mic... şi eu am să-l dezvolt din memorie. Glasul dumneavoastră, domnişoară, îmi strică totul...

— Dar vă rog să credeţi, domnule profesor, că vocea mea e foarte frumoasă, protestă mîniată domnişoara.

— Cred, domnişoară, adică sînt sigur, spuse repede Balicci. Nu vreau să vă jignesc. Dar îi daţi o cu totul altă culoare, înţelegeţi? Şi eu am nevoie ca nimic să nu fie schimbat; ca fiecare lucru să-mi rămînă aşa cum îl ştiu. Citiţi numai, citiţi. Am să vă spun eu ce trebuie să citiţi. Sînteţi aici?

— Da, sigur că sînt aici. Daţi-mi să citesc.

Şi îndată ce Balicci îi dădu cartea să citească, domnişoara Tilde Pagliocchini o şterse din birou în vîrful picioarelor şi se duse dincolo să stea de vorbă cu bătrîna servitoare. In timpul acesta Balicci trăia cartea pe care i-o dăduse şi se bucura de bucuria pe care îşi închipuia că o simte fata. Din cînd în cînd o întreba: „Ei, îţi place?" sau: „Ai întors pagina?" Şi neauzind nici măcar respiraţia fetei, îşi închipuia că se

cufundase în lectură și că nu-i răspundea ca să nu se întrerupă.

— Da, citiți, citiți... o îndemna el încet, cu voluptate aproape.

Cîteodată, întorcîndu-se în birou, domnișoara Pagliocchini îl găsea pe Balicci stînd cu coatele rezemate pe brațele fotoliului și cu fața ascunsă în palme:

— La ce vă gîndiți, domnule profesor?

— Văd... îi răspundea el cu o voce ca de pe lumea cealaltă. Apoi, revenindu-și în fire, suspina: — Și-mi amintesc că erau de piper!

— Ce erau de piper, domnule profesor?

— Niște arbori, niște arbori pe o alee... Vedeți acolo, în despărțitura a treia din raftul al doilea, cartea antepenultimă, mi se pare.

— Dumneavoastră ați dori să caut acum arborii aceștia de piper? îl întreba domnișoara cu vocea întretăiată de spaimă.

— Dacă vreți să-mi faceți plăcerea.

Căutînd, domnișoara făcea să foșnească paginile cam tare și pentru că Balicci îi spunea să umble cu grijă, simțea că o apucă furiile. Începea să se sature, da! Ea era obișnuită să zboare, să gonească, să gonească cu trenul, cu automobilul, cu bicicleta, cu vaporul. A goni, înseamnă a trăi. În lumea aceea de hîrtie simțea că se sufocă. Și într-o zi, cînd Balicci îi dădu să citească niște amintiri din Norvegia, nu se mai putu abține. La o întrebare a lui dacă îi plăcea pasajul în care se descria catedrala din Trondhjem[1] lîngă care se afla, înconjurat de arbori, cimitirul, unde rudele celor morți se adunau în fiecare sîmbătă seara ca să aducă flori, Tilde se repezi, descărcîndu-și toată furia:

— Nu-i adevărat! nu-i adevărat! nu-i adevărat! Ce, n-am fost eu acolo? Și pot să vă spun că nu e de loc așa cum scrie aici!

Balicci se ridică în picioare, tremurînd de indignare:

— Vă interzic cu desăvîrșire să spuneți că nu este așa cum scrie în carte! strigă el, ridicîndu-și mîinile amenințător. — Puțin îmi pasă mie că dumneavoastră ați fost acolo. Este așa cum spune cartea, și gata! Așa trebuie să fie! Vreți să mă omorîți? Imediat să plecați din casa mea! Nu mai vreau să mai stați aici nici o clipă. Vreau să fiu singur. Afară!

Rămas singur, Valeriano Balicci dibui pe pipăite cartea pe care domnișoara o azvîrlise pe jos și cu ea în mînă, se duse și se prăbuși în fotoliu. Deschise cartea, mîngîie cu mîinile tremurînde paginile mototolite, apoi își cufundă în ele fața și rămase așa timp îndelungat, absorbit de viziunea orașului Trondhjem cu catedrala sa de marmură de lîngă cimitirul în care credin-

[1] Oraș din Norvegia.

cioşii aduceau în fiecare sîmbătă flori — întocmai cum spunea cartea. Aşa trebuia să rămînă. Frigul, zăpada, florile acelea proaspete şi umbra albăstruie a catedralei. Nu trebuia schimbat nimic. Aşa era lumea în care trăia el şi gata! O lume de hîrtie. Alta nu mai avea.

SOMNUL BĂTRÎNULUI

În timp ce în salonul doamnei Venanzi se discuta aprins, în diferite limbi, despre problemele cele mai felurite, Vittorino Lamanna se gîndea la cele două veşti pe care stăpîna casei i le dăduse de cum intrase. Una era bună, cealaltă — rea. Cea bună era că în ziua aceea, la lectura comediei lui, avea să asiste şi Allessandro De Marchis, venerabilul bătrîn care răspîndise în lume atîta lumină prin cărţile sale de ştiinţă şi filozofie şi pe care patria îl considera acum, pe drept cuvînt, una din gloriile sale cele mai de seamă. Vestea rea era că „scînteietorul" ziarist Casimiro Luna, proaspăt întors de la Londra unde se dusese să „ia un interviu" unui tînăr om de ştiinţă italian, care făcuse o mare descoperire ştiinţifică, avea să-şi împărtăşească impresiile în adunarea lor, mai-nainte ca „interviul" să fie publicat în ziarele de seară.

Lamanna nu-l invidia pe Luna pentru calitățile sale de salon care în cîțiva ani îl făcuseră răsfățatul publicului, în special feminin, dar îl invidia pentru norocul lui. Prevedea că după cîteva clipe toate privirile aveau să se îndrepte cu simpatie către elegantul și efemerul ziarist și nimeni n-avea să-l mai ia în seamă pe el. Și încet-încet se lăsă copleșit de indispoziția pe care i-o sporea, fără să mai fie nevoie, un anume domn pe care gazda i-l dăduse pe cap: un individ rău de gură, chel, al cărui nume nu și-l mai amintea, dar care amintea el numele tuturor celor de față, vorbindu-i pe toți de rău.

— Credeți, domnule, că din toată lumea asta de-aici o să înțeleagă cineva ceva din comedia dumneavoastră? Dar n-aveți grijă. Va fi de ajuns să se știe că a fost citită în *intelectualul* salon al doamnei Venanzi. O să vorbească ziarele, și-n ziua de azi asta-i totul. După cum vedeți, cea mai mare parte din invitați sînt străini, care abia o rup pe italienește. E drept că habar n-au cum se scrie cuvîntul *ban* dar își dau numaidecît seama dacă banul e fals și știu mai bine decît noi cît prețuiesc cinci parale. Iscusința străinilor? Idee greșită, domnul meu! Pentru că...

Din fericire apăru doamna Alba Venanzi și astfel scăpă de tortură. Sosise marchiza Landriani căreia doamna Venanzi voia să i-l prezinte.

— Marchiză, iată-l pe amicul nostru Vittorino Lamanna, gloria de mîine a teatrului italian.

— Doamnă Venanzi! se apără Vittorino Lamanna roșind, înclinîndu-se și zîmbind.

Bătrîna și grasa marchiză Landriani, cu o permanentă expresie de buimăceală, tocmai își scotea de pe nas ochelarii de soare și, mai înainte de a-i pune pe cei de vedere, rămase-o clipă cu ochii închiși și cu un surîs înghețat și sleit pe buzele-i livide.

— Cunosc, cunosc — zise ea cu voce moale dar ajutați-mă să-mi amintesc unde am citit eu de curînd o chestie de-a dumneavoastră.

— Ei, fleacuri, făcu Lamanna, flatat, căutînd să-și amintească. Nu știu la ce anume vă referiți.

Totuși aminti numele cîtorva reviste în care publicase cîte ceva în ultima vreme.

— Da, da, așa e. Desigur. Nu-mi aminteam prea bine. Citesc atît de mult, atît de mult, încît pînă la urmă le încurc. Da, da, tocmai. Foarte bine, foarte bine.

Și-l privi prin lentilele ochelarilor cu surîsul ei înghețat și tot sleit pe buze.

— Cine, marchiza? spunea ceva mai tîrziu la urechea lui Lamanna, domnul chel care se ținea scai de el. Marchiza? O cîrtiță, vă spun eu! Nu cunoaște nici alfabetul și cu toate astea o ține morțiș că-i cunoaște pe toți, c-a citit tot. Nu-i așa că v-a spus asta și dumneavoastră? Să nu

credeţi pentru nimic în lume aşa ceva! O cîrtiţă de prima clasă, vă spun eu.

În clipa aceea intră Casimiro Luna. Vittorino Lamanna îl cunoştea foarte bine încă din vremea cînd era, ca şi el, un necunoscut. Poate că de aceea Luna catadixi cu atîta greutate să-l salute.

— Miro! Miro!

Îl strigau cu toţii aşa, familiar, din toate colţurile, şi el avea un surîs şi un compliment pentru fiecare. Făcu un gest ca şi cum ar fi vrut să smulgă un trandafir de pe pieptul unei doamne ş-apoi el însuşi tresări de mirare şi indignare din pricina îndrăznelii pe care-o arătase, ceea ce-o făcu pe doamnă să rîdă încîntată. Amfitrioana nu mai trebui să-l prezinte nimănui. Îl cunoşteau cu toţii.

Văzîndu-l atîta de dezmierdat şi ridicat în slava cerului de toată lumea, Vittorino Lamanna se gîndi cu cîtă uşurinţă trebuia să reuşească Luna în viaţă, cu picătura de inteligenţă pe care-o avea. În *„viaţă?"* se întrebă totuşi în sinea lui. „Dar mă rog, ce fel de viaţă ducea omul acesta? O continuă şi dezgustătoare schimonoseală. Asta e! Nici o privire, nici un gest, nici o vorbă sinceră. Nu mai era om, ci paiaţă. Şi trebuie să te comporţi neapărat aşa, ca să te căpătuieşti în ziua de astăzi?"

Gîndind astfel, simţi un profund dispreţ chiar şi pentru sine însuşi, care se îmbrăcase şi se

pieptănase după ultimul jurnal şi simţi cum îi ard obrajii de ruşine la gîndul că venise să ceară aplauze, ajutor şi protecţie de la oamenii aceia care nici nu-l luau în seamă.

La un moment dat în salon se făcu linişte şi toate privirile se aţintiră spre uşă.

Intra, sprijinit de braţul soţiei, Allessandro de Marchis.

Gîfîia ilustrul bătrîn. Era scurt şi îndesat, cu capul mare şi pleşuv sub a cărui piele lucios-gălbuie zvîcneau firişoarele vinelor umflate. Soţia, o femeie cu părul roşcat şi aranjat cu mare artă, îl sprijinea, dreaptă şi semeaţă, privind în stînga şi-n dreapta şi surîzînd cu buzele ei strident vopsite.

Invitaţii salutară cu tot respectul.

Lăsîndu-se să cadă greu în fotoliul pregătit anume pentru el, Allessandro De Marchis surîdea cu gura ştirbă, fără mustăţi şi fără barbă, emiţînd un fel de grohăit printre gîfîielile pricinuite de grăsime şi bătrîneţe, privind cu ochii săi decoloraţi, apoşi şi aproape stinşi.

Dar, puţin după aceea, în timp ce Casimiro Luna relata cu fraze „scînteietoare" discuţia sa cu tînărul inventator italian despre faimoasa descoperire, oaspeţii doamnei Venanzi, privindu-l pe gloriosul bătrîn, avură prilejul să încerce o altă impresie, mai apăsătoare decît prima:

Allessandro De Marchis, care era şi el un celebru fizician, ale cărui cărţi fuseseră cu siguranţă cercetate şi consultate de tînărul inventator, adormise acum cu capul căzut în piept.

Vittorino Lamanna fu printre primii care-şi dădu seama şi sîngele ii îngheţă în vine. Casimiro Luna continua să vorbească, dar, la un moment dat, urmărind privirile celorlalţi şi văzîndu-l şi el pe De Marchis cufundat în somn, făcu o mutră atît de compătimitoare, încît o parte din invitaţi, neputîndu-se abţine, chicotiră pe înfundate.

— Iertaţi-mă, dar la optzeci şi şase de ani — observă încet, la urechea lui Lamanna, acelaşi domn rău de gură — la optzeci şi şase de ani, în pragul morţii, în ce măsură l-ar mai putea interesa, dragă domnule, pe Allessandro De Marchis faptul că Guglielmo Marconi a descoperit telegrafia fără fir ? Uitaţi-vă la el : n-o mai duce mult. E ca şi mort.

Vittorino Lamanna, palid şi tulburat, se întoarse ca să-i spună să tacă o dată din gură ; dar întîlni privirea doamnei Venanzi care, după ce-i făcu semn, se ridică şi ieşi din salon. Se ridică şi el numaidecît şi o urmă în salonaşul de alături.

O găsi trăgînd cu lăcomie dintr-o ţigară pe care abia o aprinsese.

— Fumează, fumează Lamanna, fumează şi

dumneata — îi spuse, întinzîndu-i o cutie de ţigări. — Că eu dacă n-aş fuma acum, aş muri.

Din salon străbătu, prin uşa de sticlă, un zgomotos hohot de rîs.

— Oh, minunat om acest Luna ! Auzi ? Reuşeşte să stîrnească buna dispoziţie chiar şi cînd vorbeşte de o descoperire ştiinţifică. Să sperăm că se trezeşte ! suspină ea, referindu-se la De Marchis. — Cine ştie cît trebuie să sufere biata Cristina.

— Cristina ? întrebă Vittorino Lamanna, clipind mirat din ochi.

— Soţia lui, îi explică doamna Venanzi. N-ai văzut-o ? — atît de frumoasă ! Poate că acum mai dă şi ea cu ceva farduri... Oh, a fost un mare păcat să sacrifice atîta frumuseţe pentru gloria acestui bătrîn. Proastă socoteală şi-a făcut, şi după cum vezi, gloriosul bătrîn stă acolo lipsit de viaţă şi uitat de moarte. Evident că biata Cristina s-a gîndit că sacrificiul frumuseţii pentru glorie n-o să ţină cît lumea şi că lumina acestei glorii se va răsfrînge apoi şi mai îmbelşugată asupra frumuseţii ei. Dar n-a fost aşa ! Şi acum, sărăcuţa, vrea să tragă toate profiturile posibile din gloria pentru care s-a sacrificat : se ţine peste tot după soţul ei şi mă mir cum nu şi-a pus pînă acum la gît toate decoraţiile pe care bătrînul le-a primit în ţară şi în străinătate. Dar bătrînul, nu vezi ! bătrînul se răzbună şi el : adoarme pe ori-

unde se duce şi doarme dus. Dar tot e bine că nu sforăie.

Vittorino Lamanna simţea că se învîrteşte pămîntul cu el. Cum o să-şi citească piesa, în timp ce bătrînul dormea? Şi gîndindu-se la un celebru scriitor de comedii franceze care spunea că în timpul lecturii sau reprezentării unei drame somnul trebuie considerat ca o opinie, şopti fără să vrea!

— Of, Doamne, ş-atunci ?...

La oftatul acesta atît de naiv, doamna Venanzi rîse din toată inima.

— Fii pe pace, dragă, nu-ţi fie teamă, îi spuse ea. O să încercăm să-l ţinem treaz. Dar o să vezi că nu e nevoie. Arta dumitale va face minuni.

— Dar dacă spuneţi că aşa doarme el, întotdeauna...

— Ei nu, chiar întotdeauna nu! Dar dacă totuşi doarme, atunci o să-l aşezăm lîngă el pe Gabrini: ştii? Acela care te tot pisează pe dumneata. E foarte bine aşa. Gabrini este extraordinar. Ar fi în stare să-l ciupească pe ascuns. Las' pe mine.

Flora, frumoasa fiică a doamnei Venanzi, intră în momentul acela ca să-şi cheme mama. Casimiro Luna îşi terminase expunerea „interviului" şi plecase.

Doamna Venanzi îşi mîngîie fermecătoarea copilă în prezenţa tînărului, îi aranjă părul şi-i netezi cutele bluzei de mătase pe sînul frumos împlinit. Flora se lăsă mîngîiată şi după ce-i surîse tînărului, se întoarse către doamna Venanzi şi-i spuse:

— Ştii mamă că doamna Cristina a plecat şi ea?

Atunci mama îşi ieşi din sărite:

— A plecat? Şi-mi lasă pe cap mausoleul acela adormit? Ah! Asta mi se pare cam mult. Unde s-a dus?

— Ştiu eu?! făcu fiica. A spus însă că va reveni curînd.

Apoi se întoarse din nou spre Lamanna şi adăugă:

— Fii fără grijă, îl trezesc eu numaidecît cu o ceaşcă de ceai.

Lamanna, în ale cărei vine sîngele clocotea, ar fi preferat s-o roage pe doamna Venanzi s-o lase-ncolo de lectură şi să-i îngăduie să se facă nevăzut. Dar doamna Alba o şi pornise spre salon urmată de fiica sa.

Cînd peste puţină vreme Flora cu o ceaşcă de ceai într-o mînă şi cana de lapte în cealaltă, o rugă pe englezoaica de lîngă De Marchis să-l tragă puţin de mînă ca să-l deştepte, Vittorino Lamanna, pradă unei nervozităţi fără seamăn ar fi vrut să strige: „Dar lăsaţi-l să doarmă, pentru Dumnezeu". Căci aşa, cei care nu ştiau că bătrînul obişnuia să doarmă întotdeauna ar fi putut spune că bătrînul adormise din pricina lui

Luna şi nu pentru că trebuia să citească el o comedie.

Trezit, Allessandro de Marchis o privi pe faţă buimăcit:

— Ah da... Guglielmo... Guglielmo Marconi...

— Nu, iertaţi-mă, domnule senator, îi spuse Flora, surîzînd. Doriţi cu lapte sau fără ?

— Cu... cu lapte, da, mulţumesc.

După ce bău ceaiul, rămase treaz. Atunci Vittorino Lamanna, care se pregătea să citească, îşi făcu iluzia că piesa lui o să înlănţuiască cu siguranţă atenţia bătrînului, precum doamna Venanzi îl făcuse să nădăjduiască, şi citi, cu voce tare titlul comediei: *Conflict.*

Citi numele personajelor, citi descrierea scenei şi îşi aruncă repede ochii spre De Marchis. Bătrînul încrunta din sprîncene şi părea foarte atent. Lamanna stărui în iluzia sa şi plin de curaj începu să citească prima scenă.

Îşi propusese să reprezinte un conflict sufletesc, spunea el. Un bătrîn binefăcător, încă plin de vigoare, se căsătorise cu pupila sa. Puţin după aceea fata se îndrăgostise de un tînăr şi se zbătea între sentimentul datoriei, al recunoştinţei, şi dezgustul pe care i-l producea îndeplinirea obligaţiilor sale de soţie, în timp ce inima sa era plină de dragoste pentru tînăr. Să-l trădeze pe bătrîn nu putea ; să-şi mintă sufletul, cu atît mai puţin.

Şi, cine ştie! Poate că De Marchis ar fi putut întrezări în situaţia aceea dramatică un caz asemănător cu al său şi ar fi ascultat cu atenţie pînă la sfîrşit. Aşa că Lamanna citi mai departe cu multă căldură.

Cu toate astea la un moment dat înţelese după figurile ascultătorilor că De Marchis adormise din nou. Nu îndrăzni să-l privească pe bătrîn ca să se convingă. Căută în schimb ochii lui Gabrini şi-i întîlni pironiţi asupra lui, lucind batjocoritor.

„La optzeci şi şase de ani... în pragul morţii" i se păru că citeşte în privirea aceea şi numaidecît simţi cum îi năvăleşte sîngele în obraz de furie. Se înecă, se încurcă, pierdu tonul, timbrul, măsura : şi ameţit, cuprins de o desperare care creştea din ce în ce, îşi citi în mod jalnic comedia pînă la capăt.

Fu un chin nemaipomenit pentru el şi pentru ceilalţi, un chin care părea că durează un secol. După ce isprăvi, rămase ca pe ghimpi, pînă cînd putu să alerge acasă ca să rupă în mii de bucăţi blestemata de piesă *într-un act* care fusese pentru el instrumentul unei atît de cumplite torturi.

După o jumătate de oră, în salonul doamnei Venanzi nu mai rămăsese decît bătrînul savant care dormea în fotoliu, cu capul pe piept, cu buzele fleşcăite, din care se prelingea pe vestă un fir de scuipat.

În salonaşul de-alături, mama şi fiica discutau despre Lamanna care făcuse o impresie atît de proastă, şi ronţăiau în răstimpuri cîte-o violetă zaharisită.

— Oh! izbucni dintr-o dată mama. Şi Cristina nu mai vine o dată. Trebuie să-l sculăm pe bătrîn.

Se duseră în salon şi rămaseră o clipă să-l privească, cu un fel de milă amestecată cu dezgust pe gloriosul somnoros, pe faţa căruia, de la o vreme, se stinsese orice licăr de inteligenţă.

Îl zgîlţîiră întîi încet, apoi mai tare. De Marchis se simţi destul de prost cînd îşi dădu seama că soţia îl lăsase singur.

— Dacă doriţi — îi spuse doamna Venanzi — pun pe cineva să vă conducă pînă acasă.

— Nu, nu... răspunse bătrînul, încercînd de mai multe ori să se ridice din fotoliu. Ajunge... ajunge pînă jos, la piciorul scării. Apoi o să iau o trăsură.

Reuşi în sfîrşit să se ridice; o privi pe Flora şi-o mîngîie pe obraz.

— Eşti puţin cam palidă, îi spuse. Ce s-a întîmplat, fetiţa mea? Dragostea e de vină, dragostea?

Fără să roşească, Flora ridică din umeri şi zîmbi.

— Vai, domnule senator, se poate!

— Rău! continuă atunci De Marchis. Nouăsprezece ani e vîrsta dragostei. Şi crede-mă, drăguţo, că nimic nu e mai frumos.

Se apropie încet de o consolă ca să-şi afunde faţa într-un buchet de trandafiri; apoi, îndreptîndu-se de şale, oftă:

— Biet bătrîn...

Coborî scara încet şi cu mare greutate, sprijinit de feciorul din casă; se urcă în trăsură şi, de cum se urcă, adormi şi acolo, fără să aibă cea mai mică bănuială că seara, în „notele mondene", cele mai mari ziare aveau să vorbească de el, despre marea satisfacţie cu care primise vestea descoperirilor lui Guglielmo Marconi, despre marea lui simpatie pentru Casimiro Luna şi chiar despre bunăvoinţa lui părintească pentru tînărul Vittorino Lamanna în care comedia italiană îşi punea toate speranţele.

NASTURELE DE LA SURTUC

Nu ţipară; nu făcură scandal. Piept în piept, abia şoptind vorbele, îşi scuipară pe rînd ocara în faţă:

— Iscoadă!

— Pungaşule!

Şi urmară aşa — iscoadă! pungaşule! ca şi cînd n-ar mai fi vrut să termine, lungindu-şi gîturile de fiecare dată, aşa cum fac cocoşii cînd se bat şi sprijinindu-se din ce în ce mai cu nădejde unul pe *s* din iscoadă, celălalt pe *a* din pungaşule.

Pomişorii, răsăriţi ici şi colo pe după zidurile care făceau loc străduţei înguste şi bolovănoase printre cîmpuri, păreau că urmăresc amuzaţi scena. Pentru că cei de aici ştiau de unde coborîse cu puţin înainte Meo Zezza, iar cei de dincolo unde pîndise ascuns pînă atunci don Filiberto Fiorinnanzi.

Şi de-o parte şi de alta, vrăbii, piţigoi şi becaţe se adunaseră ca şi cînd ar fi primit veste de la pomişorii care stăteau de strajă, şi acompaniau cu un cor de o voioşie nestăvilită cearta aceea pe-nfundate, rămasă cu îndîrjire la acele două cuvinte care în loc să urce, ascuţite, se lungeau trase în toate părţile de ură:

— Issscoadă!

— Pungaaaşule!

— Issscoadă!

— Pungaaaşule!

Şi în cele din urmă, cînd amîndoi simţiră că ş-au vărsat veninul şi cînd fiecare îşi dădu seama că pusese pe mutra celuilalt stampila ruşinii cuprinse în vorba aceea repetată de atîtea ori şi cu atîta tărie, îşi întoarseră spatele şi plecară: Meo Zezza o luă într-o parte şi don Filiberto Fiorinnanzi într-alta, clocotind de mînie, gîfîind şi aruncînd săgeţi veninoase din ochi, lungindu-şi gîturile, trăgîndu-şi nervoşi vestele şi slobozind printre buzele care tremurau, uscate de furie, unul: „Iscoadă... iscoadă... iscoadă..." — celălalt: „Pungaşule... pungaşule... pungaşule..." Acestea fiind ultimele pîlpîiri ale pîrjolului.

*

Dar furia şi năduful se aprinseră din nou în sufletul lui don Filiberto Fiorinnanzi de cum trecu pragul odăii sale.

El iscoadă?

Se simţea spurcat din cap pînă-n picioare de vorba aceasta; şi pufnind de ciudă, îşi scoase surtucul. Aşa va să zică, el, om cinstit, e iscoadă fiindcă a îndrăznit să prindă un hoţ care fură ca-n codru de ani de zile?

Şi cu mîinile încă tremurînde, îşi netezi surtucul înainte de a-l pune în dulap.

Dar mă rog, cui şi cînd a vorbit el despre repetalele pungăşii ale tîlharului aceluia? Niciodată nu suflase o vorbă cuiva, absolut niciodată! Pînă mai zilele trecute se mulţumise numai să-l observe; da, chiar aşa, să-l privească într-un anumit fel pe Meo Zezza ori de cîte ori acesta, cu un aer mulţumit, de fiară sătulă, se apropia de el — cu ochii şi dinţii lucind scîrbos — şi încerca să-l atingă cu labele lui moi şi păroase.

Aspru şi neclintit, don Filiberto reuşise să se ferească de atingerea mîinilor lui şi cu o privire tăioasă şi necruţătoare îl sfredelise cu ochii săi mari şi puţin îngălbeniţi de atîta venin ascuns, ca să-i dea de-nţeles că ştie tot.

— Pungaşul... pungaşul... repetă el învîrtindu-se prin cameră numai în cămaşă şi pipăind cu degetele nesigure şi tremurătoare toate lucrurile care-i veneau mai la-ndemînă.

În cele din urmă se aşeză pe marginea patului, mort de oboseală, şi privi buimac la lumînarea care ardea liniştit pe măsuţa de noapte şi care-l invita, ca-n orice seară, să se culce.

Nu-şi aminti s-o fi aprins.

Se dezbrăcă şi se vîrî sub aşternut; dar în noaptea aceea nu putu să închidă ochii.

*

Cu ani în urmă, după îndelungate şi profunde meditaţii, crezuse că a reuşit să găsească explicaţii mulţumitoare pentru toate lucrurile sau cel puţin să-şi formeze o părere despre lume. Cu vremea însă, pătrunzînd în taina lucrurilor, îşi pierduse siguranţa şi ajunse să trăiască cu teama că o întîmplare neprevăzută şi tragică ar putea să-l dea dintr-o dată peste cap.

Acum devenise pentru toată lumea un model de cumpătare şi de chibzuinţă în afaceri, în discuţiile de la cafenea sau, în sfîrşit, în orice alte prilejuri, cum ar fi bunăoară în felul de-a se îmbrăca sau de-a merge pe stradă. Şi Dumnezeu ştie cu cîtă greutate izbutea el să poarte închis pînă la gît, chiar şi vara, surtucul acela cam vechi, ce e drept, dar elegant şi impunător, şi cum putea să-şi ţină atît de mîndru căpăţîna aceea osoasă şi străbătută de vine care se înţepenise pe gîtul lui lung, şi toate astea numai ca să-şi menţină aspra austeritate a ţinutei.

Ar fi dorit ca privirea şi chipul său să vădească în orice împrejurare o avertizare sau o dojană fără cuvinte; să fie în acelaşi timp oglindă, ajutor, stavilă şi îndemn. E drept că întotdeauna, de teamă ca oglinda să nu fie cumva aburită de

răsuflarea brutală a bădăranilor și ca ajutorul să nu fie aruncat la gunoi, obișnuia să stea oarecum gata, și din toată inima, să dea o mînă de ajutor, să apere sau să potolească pe cineva, după cum era cazul.

Îl furnicau cumplit vîrfurile degetelor cînd vedea pe cîte cineva umblînd descheiat la haină sau cu nodul de la cravată pe umăr; și ar fi plătit el, din punga lui, un lucrător ca să tragă o vopsea la brîul de lemn care înconjura fațada prăvăliei de peste drum de cafenea, brîu făcut din scînduri noi și lăsate așa, nici măcar trase la rindea; și în fiecare seară se întorcea de la plimbarea făcută pînă la marginea satului, supărat și bombănind de necaz că Municipiul — după atîtea luni! tot nu înlocuise un geam spart la felinarul acela din capul satului. Și ca și cînd tot universul s-ar fi învîrtit în jurul acelui felinar, don Filiberto Fiorinnanzi nu-și mai găsea liniștea.

Neglijența și delăsarea altora îl indispuneau; cînd se repetau îl scoteau din sărite, iar ca să se liniștească și ca să-și salveze vechea lui părere despre ordinea din univers, născocise cu timpul fel de fel de scuze pentru toate aceste neglijențe și delăsări.

Pînă la urmă reușea, dar reușea în așa fel încît judecata lui, acceptînd toate scuzele, își pierdea severitatea, se întuneca și începea să se împletească în așa hal încît don Filiberto simțea

deodată nevoia să sară în sus și să se scuture, cuprins de mînie.

Sfinte Dumnezeule, ajunsese chiar pînă acolo încît să admită furtul! Da, dar cel puțin cu o oarecare discreție; așa fel încît hoțul să crească cu timpul în ochii oamenilor cinstiți și să se vadă că, în definitiv, nu e de vină cel care fură ci dobitocul care se lasă furat.

Cazul lui Meo Zezza era într-adevăr grav. Într-un timp foarte scurt, individul acesta prinsese atîta curaj — din pricina banilor furați — încît începuse să pretindă cu neobrăzare un respect pe care nu-l merita cituși de puțin, iar pe deasupra să se poarte familiar și să se tutuiască chiar cu oamenii care prin rang, prin vîrstă și prin educație îi erau și trebuiau să-i rămînă superiori. Pe de altă parte nu se putea admite în ruptul capului că stăpînul de la care fura Meo Zezza era prost. Se știa chiar și la Forni că marchizul Di Giorgi-Decarpi administra nemărginitele sale pămînturi atît de bine, încît an de an elevii școlilor comerciale erau aduși de profesorii lor să învețe în birourile marchizului adevăratul fel de-a administra o moșie.

Cu vreo treizeci de ani în urmă, tatăl Marchizului își băgase toți banii în marea acțiune de secare a mlaștinilor rîului Irbio și murise mai înainte de-a se bucura de izbîndă. Fiul său, foarte tînăr pe-atunci, locuia acum la oraș unde beneficia de veniturile uneia din cele mai vaste

și mai roditoare moșii din sudul Italiei. Nu venise niciodată s-o vadă, e drept, dar cu toate astea numai lui i se datora faptul că treburile mergeau de minune. Moșia era împărțită în sectoare; fiecare sector avea la rîndul său cîte zece ferme și era condus de un administrator. Meo Zezza era unul dintre acești administratori.

Și atunci cum se putea ca o conducere atît de strălucită să nu-și dea seama de pungășiile repetate și fără margine ale acestui șarlatan? Orb să fi fost și tot ai fi văzut; și Zezza — spurcatul acesta de Zezza, nerușinat și lacom ca un animal de pradă — nu se obosea nici să se ascundă măcar.

Sculîndu-se a doua zi de dimineață, cu figura încă vărgată de șfichiul cuvîntului acela: *iscoadă*, don Filiberto Fiorinnanzi se hotărî. Strînse dinții; strînse pumnii. Să se termine o dată — la dracu — cu această murdărie dezgustătoare, cu această obrăznicie fără margini!

Va să zică îl făcuse iscoadă? Foarte bine! Primea lupta și avea să întocmească un denunț în regulă cu toate furturile comise pînă atunci de pungașul acela.

Lucră la treaba asta vreo zece zile-n șir. Cînd isprăvi, își puse mai solemn ca niciodată frumosul său surtuc și, cu denunțul sub braț, fără să se ascundă de nimeni, se urcă în trăsura care-l duse la gară și plecă la oraș.

*

De cum ajunse se duse drept la birourile marchizului Di Giorgi-Decarpi.

Intrînd, se simți numaidecît cuprins de atîta admirație și respect, încît nu numai că nu se amărî din pricina greutăților pe care le întîmpină pînă să fie primit de domnul Marchiz, dar le și aprobă chiar și se supuse de îndată la toate, înclinîndu-se și surîzînd încîntat.

Intrase în regatul ordinei! Totul mergea ca ceasul aici. Totul era clar și precis. Portari în livrea, scări de marmură, coridoare cu pardosele care luceau ca oglinda, cu calorifere și cu candelabre grele, luminate electric... și peste tot, tăblițe: Secția I-a, Secția a II-a, Secția a III-a, iar pe fiecare ușă scria ce birou este.

Prea nobilul Marchiz nu acorda audiențe decît în zilele și în orele fixate: miercuri și sîmbătă, de la zece la unsprezece; și ca să fii primit trebuia să faci cerere cu două zile înainte, completînd un formular tipărit care se afla pe prima măsuță din camera a doua a secretariatului particular, etajul I, Secția I-a, al doilea coridor pe dreapta. Iar pentru cine era grăbit și nu putea să aștepte ziua fixată exista biroul comunicărilor urgente, la același etaj, aceeași secție, primul coridor pe stînga, ușa a treia.

—A, nu, nu... spuse don Filiberto. Comunicările pe care avea să le facă erau mai mult importante decît urgente și dorea să stea de vorbă cu Marchizul în persoană.

— Veniţi de la Forni anume pentru asta ? îl întrebă portarul şef.

— Da, domnule, vin anume pentru asta de la Forni.

— Bine, dar astăzi este joi.

— Nu e nimic. Dacă aşa e regula am să aştept pînă sîmbătă, la zece.

Atunci portarul-şef se întoarse către un fecior, îmbrăcat şi el în livrea :

— Du-te sus şi adu un formular.

Dar don Filiberto Fiorinnanzi nu vru în ruptul capului să admită aşa ceva.

— Nu, nu, vai de mine, dar se poate ? Mă duc eu, mă duc eu.

Şi urcă scările ca să completeze formularul tipărit, pe prima măsuţă din a doua cameră a secretariatului particular de la primul etaj, Secţia I-a, al doilea coridor pe dreapta.

In cele două zile care urmară se pregăti pentru audienţă, orînduindu-şi cu grijă toate ideile. O introducere, scurtă pentru că, desigur, Marchizul nu avea prea mult timp la dispoziţie ca să asculte vorbe ce nu se referă direct la fapte ; trebuia totuşi mai înainte de toate să arate sentimentele şi motivele care l-au determinat să facă denunţul ; apoi, punct cu punct, va expune faptele. Era fericit că-şi putea folosi, în mod dezinteresat, toate forţele în lupta împotriva acelui pungaş care se îndîrjea cu atîta neobrăzare să

dea peste cap orînduiala aceasta atît de minunat statornicită.

In dimineaţa de sîmbătă, cu zece minute înainte de ora fixată, aştepta în anticamera secretariatului particular. Era primul înscris pe listă, şi, cînd ceasul bătu de zece ori, fu introdus la Marchiz.

Di Giorgi-Decarpi era un omuleţ a cărui îmbrăcăminte, de-o rafinată eleganţă, accentua, în loc să ascundă, expresia sa aspră şi cam ţărănească. Spătarul jilţului pe care stătea la birou se ridica cu o palmă deasupra capului său. Abia dădu din cap ca răspuns la adînca plecăciune a vizitatorului şi îi făcu semn cu mîna să ia loc. Apoi îşi puse un cot pe braţul scaunului şi-şi sprijini capul în palmă, ascunzîndu-şi un ochi.

Celălalt ochi, de după severul monoclu înrămat în baga, îl privea atît de necruţător, de duşmănos şi de persistent pe don Filiberto, încît acesta simţi cum îi îngheaţă sîngele în vine şi cum i se încurcă în gît toate cuvintele din scurta sa introducere pe care o pregătise cu atîta grijă.

Ochiul acela se îndoia ; ochiul acela nu credea în bunele lui intenţii ; ochiul acela îl prevenea să nu spună nimic care să nu fie întemeiat pe fapte precise şi, cu o pătrundere necruţătoare, îi cerceta fiecare cuvinţel care-i ieşea din tremurul buzelor.

Dar la un moment dat Marchizul își luă mîna de la frunte și își descoperi și celălalt ochi: un ochi sleit, un ochi de cîine bătut, un ochi care — ca să zicem așa — se pironea spre vizitator holbîndu-se ca și cum ar fi cerșit îndurare.

În acel moment don Filiberto Fiorinnanzi simți cum i se năruie pămîntul sub picioare.

Ochiul acela, ochiul acela care-i vîrîse în suflet atîta spaimă era deci... fals? De sticlă? Oh, Doamne, chiar de sticlă! Și Marchizul deci, ținînd acoperit ochiul adevărat, nu numai că nu-l cercetase și amenințase pînă acum, cu privirea, dar nici nu se obosise să bage de seamă că intrase să-i vorbească și poate că nu ascultase nimic din tot ce spusese cu atîta foc.

— Dar să trec... domnule Marchiz... să trec la fapte... bîlbîi el, zăpăcit și pierdut cu totul.

— Da, sigur, chiar vă rog, mieună Marchizul.

Și punînd acum pumnul pe birou, își sprijini fruntea de el. Rămase așa multă vreme. Văzîndu-l, don Filiberto Fiorinnanzi se gîndi că a adormit. Dar, pînă la urmă, Marchizul își ridică fruntea și spuse:

— Îmi dați voie?

Și întinse mîna după foaia cu denunțul, o apucă distrat și vîrîndu-și mîna în buzunar, scoase o legătură de chei, deschise o casetă din dulapul ce se afla lîngă birou și luînd din el o hîrtie, o puse alături de foaia cu denunțul, și pe măsură ce citea începu să facă însemnări cu un creion albastru. Cînd termină, fără să spună nici un cuvînt, îi întinse lui don Filiberto Fiorinnanzi foaia cu însemnări și hîrtia scoasă din dulap.

Încremenit, năucit, don Filiberto privi pe rînd dosarul și hîrtia, apoi pe Marchiz, apoi din nou dosarul și hîrtia și-și dădu seama că în hîrtia aceea erau arătate, aproape în aceeași ordine, toate pungășiile lui Zezza pe care venise să le dea pe față.

— Ah, va să zică... spuse el după ce se mai dezmetici puțin — va să zică domnul... prea nobilul nostru domn Marchiz... știa...

— După cum se vede, îl întrerupse cu răceală Marchizul. Ba mai mult, dacă vă uitați cu atenție în hîrtia mea, o să vedeți că sînt înșirate multe alte pungășii care nu figurează în denunțul dumneavoastră.

— Da... da... văd... cum să nu văd, recunoscu, mai uluit ca niciodată, don Filiberto. Totuși...

Micul Marchiz își sprijini dn nou cotul de rezemătoarea scaunului, ascunzîndu-și cu mîna ochiul sănătos, obosit și indiferent.

— Dragă domnule — suspină el — și de ce vrei să mă intereseze pe mine toate astea?

Înspăimîntătoarea fixitate a ochiului de sticlă, de după monoclul înrămat în baga, era în puternic contrast cu oboseala suspinului.

— Sînt lucruri — urmă el — care n-au nimic de-a face cu administrația mea.

— Nuu?

— Sigur că nu. Pe noi nu ne privește aici decît Zezza administratorul. Și ca administrator, nu are nici un cusur. Zezza omul nu ne privește, dragă domnule. Ba încă și mai mult: este chiar în avantajul nostru că el este atît de hoț, sau mai degrabă, atît de dornic să se îmbogățească. Să mă explic. Administratorii care, de bine de rău, se mulțumesc numai cu leafa lor, nu sînt de loc interesați ca fermele să producă ceva mai mult decît produc de obicei. Zezza, în schimb, este interesat de așa ceva pentru că, în afară de ceea ce îi cerem noi, vrea să mai scoată și pentru el ceva. Rezultatul este că nici unul din sectoare nu dă atît cît dă acela pe care-l administrează Zezza.

— Așadar... făcu din nou don Filiberto, ca și cînd ar fi sughițat.

— Așadar — îi spuse Marchizul, sculîndu-se ca să-l conducă — în orice caz, eu vă mulțumesc, dragă domnule, pentru faptul că v-ați obosit: deși... ce naiba!... ar fi trebuit să vă gîndiți că într-o administrație ca a mea lucrurile astea nu s-ar fi putut întîmpla fără să știu eu. Astea și multe altele, după cum ați putut vedea. Dar, oricum, eu vă mulțumesc și mărturisesc că vă sînt foarte recunoscător. Mergeți cu bine, dragă domnule.

Don Filiberto Fiorinnanzi ieși pieziș din clădirea administrației, simțind că-i vîjîie capul.

— Așadar...

Concluzia o avea în mînă.

Un nasture de la surtuc. Auzind ce spunea Marchizul, își răsucise nasturele acela de atîtea ori pe piept, încît pînă la urmă se rupsese și-i rămăsese în palmă.

Dar de-acum încolo la ce-i mai folosea, mă rog?

Putea foarte bine să meargă pe stradă cu surtucul descheiat, ba chiar pus pe dos, cu mînecile întoarse și cu pălăria potrivită pe cap cu fundul în sus. Căci din clipa aceea pentru don Filiberto Fiorinnanzi întreg universul se năruise cu desăvîrșire și pentru totdeauna.

O ADIERE DE VÎNT

Strălucire de ochi, de bucle aurii, de mînuţe şi de picioruşe goale, hohote de rîs care, deşi erau stăpînite cu dinţii strînşi, tot mai scăpau în cîte-un ţipăt mic şi ascuţit — împieliţata de Titti intră şi se repezi la balcon ca să deschidă uşa.

Dar abia apucă să răsucească mînerul că un mîrîit răguşit şi duşmănos ca de fiară surprinsă în vizuină o opri brusc şi o făcu să se întoarcă înspăimîntată ca să privească în cameră.

Beznă.

Obloanele balconului rămăseseră închise.

Orbită încă de lumina din care venea, nu văzu nimic; dar, cuprinsă de spaimă, simţi prin întuneric prezenţa bunicului care stătea în jilţul lui: un balot enorm de perne, de şaluri gri în carouri, de pleduri aspre şi păroase, răspîndind un iz de bătrîneţe care se obrinteşte şi se descompune, pironită de paralizie.

Dar nu prezenţa aceea o îngrozea. O îngrozea faptul că putuse să uite pentru o clipă, că acolo, în bezna obloanelor mereu închise, se găseşte bunicul şi că ea călcase, fără să-şi dea seama, regula aceea severă pe care părinţii o stabiliseră de mult şi pentru toată lumea, şi-anume că nu trebuie să intri în camera aceea fără să baţi la uşă şi fără să întrebi... (cum se spune?) : *„Se poate, bunicuţule?"* (da, chiar aşa!) şi abia după aceea să intri, încetişor, în vîrful picioarelor, fără să faci nici cel mai mic zgomot.

Hohotul de rîs de la început se transformă dintr-o dată într-un gîfîit întretăiat de sughiţuri.

Atunci fetiţa speriată, neştiind că bătrînul obişnuit cu întunericul acela orb o văzuse, se îndreptă spre uşă încet-încet, călcînd în vîrful picioarelor. Dar tocmai cînd să atingă pragul, bătrînul o chemă deodată cu un: „vin'aici!" poruncitor şi aspru.

Fetiţa se apropie, tot în vîrful picioarelor, zăpăcită, speriată şi ţinîndu-şi respiraţia. Acum începea şi ea să distingă cîte ceva prin întuneric şi, cînd desluşi ochii pătrunzători şi răutăcioşi ai bunicului, îşi lăsă privirile-n jos.

În ochii aceia cufundaţi în pungile pleoapelor lăbărţate şi zemoase a căror roşeaţă murdară te făcea să-ţi aminteşti cu scîrbă de măruntaiele animalelor înjunghiate, părea că se ghemuise — pîndind terorizat şi stăpînit de o

ură mută și cruntă — sufletul bătrînului, alungat din tot restul trupului năpădit și țintuit de moarte.

Atîta mai putea: să încerce să-și miște o mînă — stînga — după ce-și ațintea îndelung ochii asupra ei, de parcă ar fi vrut să-i comunice mișcarea. Efortul de voință, transformîndu-se în mișcare, abia reușea să ridice mîna aceea de pe pleduri; o clipă numai și mîna recădea înțepenită.

Bătrînul se încăpățîna să repete acest exercițiu de voință, pentru că mișcarea slabă pe care putea s-o mai facă însemna pentru el viața, viață, viață în care toți ceilalți puteau să-și miște cu ușurință toate încheieturile, și la care mai putea participa și el, dar uite, numai cu mișcarea aceasta neputincioasă.

— De ce... balconul? bolborosi el către nepoată, cu limba împleticită.

Fetița nu răspunse. Continua să tremure. Dar în tremurul acela, bătrînul observă imediat ceva nou. Observă că nu era obișnuitul fior de teamă, pe care micuța și-l stăpînea cu greu ori de cîte ori tata sau mama o sileau să se apropie de el. Era teamă, dar mai era și altceva, nou, care se ascundea sub teama aceasta pricinuită de chemarea lui aspră și neașteptată: ceva nou care transformase fiorul fetiței într-un tremur. Un tremur ciudat.

— Ce ai? o întrebă el.

Micuța, abia îndrăznind să ridice ochii, răspunse:

— Nimic.

Dar pînă și în glasul, pînă și în respirația ei, bătrînul observă ceva neobișnuit. Și repetă, din ce în ce mai necăjit:

— Ce ai?

Izbucnind în sughițuri, fetița se trînti pe podea și începu să tremure, să țipe și să se înece în plîns cu o desperare care-i umplu cu atît mai mult inima bătrînului de mînie cu cît toate acestea îi păreau neobișnuite.

Intr-o clipă, năvăli în cameră nora bătrînului, strigînd:

— Doamne sfinte, Titti, ce s-a întîmplat? Ce cauți aici? Ce-ți este? Hai scoal'... scoal'!... Sus cu mama... Cum ai intrat aici?... Ce spui? Rău? Cine e rău? Cine? Ah... bunicul e rău?... Tu ești rea! Bunicul, bunicul care ține atîta la tine... Dar ce s-a întîmplat?

Bătrînul, căruia i se adresă această ultimă întrebare, privi cu ură gura roșie și rîzătoare a nurorii, apoi strălucitoarea ei șuviță de păr blond-auriu de care micuța, luată în brațe, trăgea din răsputeri, zbătîndu-se ca să poată scăpa numaidecît din camera aceea.

— Ei, Titti! părul... Doamne Dumnezeule... o să-mi rupi părul din cap, copil rău ce ești! Vezi ce-ai făcut? Ia uite... i-ai smuls părul mamei... tot părul mamei tale... vezi?... vezi?.

Şi, dintre degetele micuţei, scoase unul după altul mai multe fire de aur, repetînd:

— Vezi ?... vezi ?...

Fetiţa, crezînd într-adevăr că smulsese tot părul mamei, îşi privi speriată mînuţa, cu ochii plini de lacrimi. Dar nevăzînd nimic şi auzind doar rîsul cristalin şi vesel al mamei, începu să se zbată mai tare ca la-nceput, silind-o pe mamă s-o scoată afară.

Bătrînul gîfîia să-i iasă sufletul. O întrebare îl rodea pe dinăuntru, aţîţîndu-i din ce în ce furia.

„Dar ce au, Dumnezeule, ce au ?"

În ochii, în glasul, în rîsul nurorii chiar, precum şi în gestul acela cu care trăsese dintre degetele fetiţei, unul după altul, firele rupte de păr, descoperise ceva neobişnuit, ceva nemaiîntîlnit pînă atunci.

Nu, nici fetiţa, nici nora nu erau ca-n celelalte zile. Atunci, ce aveau ?

Şi în timp ce furia creştea în sufletul lui, descoperi deodată că pe pledul care-i acoperea picioarele se agăţase un fir auriu din părul nurorii. Poate că rîsul femeii îl făcuse să zboare în aer şi, plutind încet, venise să se aşeze aici, pe picioarele lui moarte.

Vreme îndelungată se căzni cu mici smucituri să-şi împingă mîna spre genunchi ca să poată apuca firul acela de păr care-l irita ca o batjocură. Şi aşa, sleit de efortul acesta care se prelungi, cu îndîrjire, dar fără nici un folos, vreo jumătate de oră, îl găsi fiul său care trecea pe la el să-l salute în fiecare dimineaţă, înainte de-a pleca de acasă, după treburi.

— Bună ziua, tată!

Bătrînul îşi ridică fruntea. O privire tulbure, de teamă amestecată cu mirare, îi dilată dintr-o dată ochii. Cum, şi fiul ?

Acesta crezu că tatăl îl privea aşa ca să-i arate că nepoţica îl supărase cu poznele ei, şi de aceea se grăbi să-i spună:

— Drăcoaica aia mică, hm ? Te-a supărat! Auzi ? Plînge. Am cam certat-o. La revedere, tată. Mă grăbesc. E cam tîrziu, ce să-i faci ? O să vină îndată Nerina.

Şi se duse.

Bătrînul îl urmări pînă la uşă cu privirea încă plină de mirare şi de teamă.

Va să zică şi el, băiatul lui! Nu-i mai spusese niciodată pe tonul acesta: „Bună ziua, tată." De ce ? Ce aştepta ? Se înţeleseseră cu toţii împotriva lui ? Ce se întîmplase ? Mai întîi fetiţa aceea dînd buzna nebuneşte... apoi mama, care rîdea ca o proastă din pricina firelor de păr smulse... iar acum fiul, fiul lui, cu acel vesel: „Bună ziua, tată."

Ceva trebuie să se întîmple sau poate că se şi întîmplase în ziua aceea şi numai lui nu voiau să-i spună. Dar, ce anume ?

Fiul, nora şi nepoţica se făcuseră stăpîni pe lume; pe lumea creată de el, pe care el însuşi le-o dăruise. Şi nu numai atît; dar se făcuseră stăpîni şi pe timp, ca şi cînd în timpul acesta n-ar fi existat şi el! Ca şi cînd n-ar fi fost şi al lui timpul, ca şi cînd nu l-ar fi respirat, nu l-ar fi gîndit şi el. Ba respira, vedea tot şi chiar mai mult, vedea mai mult decît ei şi se gîndea la toate!

Un vîrtej de imagini, de amintiri, ca într-o răbufnire de vînt, îi năpădi sufletul. La Plata, *pampas*; fluviile îndepărtate cu mlaştinile lor albinde de sare, nenumăratele cirezi care tropăiau, nechezau, mugeau. Din nimic, în patruzeci şi cinci de ani făcuse acolo avere, folosindu-se de orice mijloc, de orice tertip, nelăsînd nici un moment prielnic să-i scape, pregătind şi urzind în minte cu o şiretenie îndelung răbdătoare calea de a se strecura unde trebuie; fusese mai întîi păzitor de turme, apoi colonist, apoi asociat la marile întreprinderi feroviare, apoi constructor. Întors în Italia după primii cincisprezece ani se căsătorise şi după naşterea singurului său fiu se întorsese în pampă singur. Soţia îi murise fără s-o mai fi revăzut vreodată; copilul, încredinţat rudelor din partea mamei, crescuse fără ca tatăl său să-l cunoască. Cu patru ani în urmă se întorsese în ţară bolnav, cu un picior în groapă; umflat în mod dezgustător de hidropizie, sclerozat, cu rinichii distruşi, cu inima distrusă; dar nu se dădu bătut; şi aşa, cu zilele şi chiar cu ceasurile numărate, voise să cumpere nişte pămînt la Roma pentru construcţii noi şi pe dată începuse lucrările, aşezat într-un jeţ pe rotile şi cărat pe şantiere, ca să trăiască în mijlocul lucrătorilor, în forfota muncii, colţuros ca o stîncă, buhăit, diform; la fiecare cincisprezece zile îşi scotea litri întregi de lichid din burtă şi apoi iar se întorcea pe şantier pînă cînd un atac de apoplexie — acum doi ani — îl trăsnise acolo în scaunul lui, fără să-l răpună însă. Fericirea de-a muri dintr-o dată, nu-i fusese hărăzită. De doi ani, cu mădularele sleite, se consuma în aşteptarea sfîrşitului definitiv, urîndu-l de moarte pe fiul acesta atît de deosebit de el, pe care aproape că nici nu-l cunoştea şi care, fără nici un rost, oprind lucrările şi investind în rente uriaşele capitaluri ale tatălui, trăia în modestele sale ocupaţii legale ca şi cînd ar fi vrut să-i interzică lui orice satisfacţie şi să-şi răzbune mama care trăise atît de singură.

Nu avea nimic comun, în ceea ce priveşte viaţa, gîndurile sau sentimentele, cu fiul său. Şi-l ura — pe el, pe nevasta lui, pe fetiţa lui, da, da, pe toţi îi ura, îi ura pentru că îşi trăiau o viaţă a lor şi pentru că... pentru că nu voiau să-i spună ce se petrecuse în ziua aceea în care toţi trei se purtau altfel decît de obicei. Ochii i se împăienjeniră de lacrimi pierzîndu-şi dintr-o

dată toată tăria lui de om de acțiune și se lăsă pradă plînsului ca un copil.

Cînd veni, puțin mai tîrziu, ca să vadă dacă nu-i trebuia ceva, Nerina, fata din casă, nu se miră cînd îl văzu că plînge. Se udase tot de lacrimi bătrînul ; nu era mare lucru dacă se smiorcăia și el nițel. Și gîndind așa, îi șterse la iuțeală obrajii, apoi luînd cana cu lapte, dumică în ea niște pesmeți de Savoia și începu să-i dea în gură :

— Hai mănîncă, mănîncă !

Mîncă pîndind-o pe fată cu coada ochiului.

La un moment dat o surprinse oftînd, dar nu de oboseală și nici de plictiseală. Nu ! Își ridică numaidecît capul și-o privi în ochi. Uite-o, era gata să mai scoată un oftat, fandosita naibii. Și băgînd de seamă că e privită, în loc să dea drumul oftatului în chip firesc, slobozi aerul pe nări, scuturîndu-și capul cu nervozitate. Și de ce se făcuse așa, dintr-o dată, roșie la față ? Avea și ea ceva în ziua aceea ?

Așadar toți, toți aveau ceva neobișnuit, toți erau schimbați ? Nu mai vru să mănînce.

— Ce ai ? o întrebă și pe ea bătrînul, cu ciudă.

— Eu, ce am ? făcu slujnica zăpăcită de întrebare.

— Da, tu... toți... ce s-a-ntîmplat ? Ce aveți ?

— Nimic... nu știu... ce vedeți la mine ?

— Oftezi.

— Eu ? Am oftat eu ? N-am oftat. Sau poate cine știe, fără să-mi dau seama... Dar n-am de ce să oftez.

Și rîse.

— De ce rîzi așa ?!

— Cum rîd ? Rîd pentru că... pentru că spuneți că am oftat.

Și continuă să rîdă din toată inima, nestăpînită.

— Pleacă de-aici ! îi strigă atunci bătrînul.

Tîrziu, cînd veni medicul să-i facă vizita obișnuită și intrară în cameră nora, fiul și nepoțica, bănuiala care-l chinuise toată ziua — chiar și în timpul cînd dormise — că trebuie să se fi întîmplat ceva, pe care ceilalți voiau să i-l ascundă, deveni siguranță : limpede, precisă.

Toți erau înțeleși : e drept că față de el vorbeau despre altceva, ca să-i distragă atenția, dar pe figurile lor se vedea numaidecît că ascund ceva. Nu-și aruncaseră niciodată priviri din acestea. Ș-apoi gesturile, glasurile și zîmbetele lor nu aveau nici o legătură cu ceea ce spuneau. Era ciudată atîta aprindere în discuția aceea pentru peruci, peruci care erau acum din nou la modă !

— Bine, dar se poate, verzi ? Verzi, violete ? striga nora roșie în obraji, făcînd pe supărata, dar atît de puțin convinsă, încît nu-și putea stăpîni rîsul.

Gura ei rîdea singură. Şi mîinile se ridicau tot singure ca să mîngîie părul, ca şi cînd părul singur şi el ar fi vrut să fie mîngîiat de mîinile acelea.

— Înţeleg, înţeleg... răspundea medicul cu o lumină de plăcere pe faţa lui mare şi rotundă ca o lună plină. Cînd cineva are un păr ca al dumneavoastră, doamnă, ar săvîrşi un mare păcat dacă l-ar ascunde sub o perucă.

Bătrînul abia se mai putea stăpîni. Ar fi vrut să-i alunge pe toţi din cameră, cu un urlet de fiară. Şi de cum plecă doctorul, pe care nora îl conduse ţinîndu-şi fetiţa de mînă, îşi vărsă mînia asupra fiului care rămăsese singur cu el.

— Ce aveţi? se năpusti bătrînul cu aceeaşi întrebare pe care o pusese în zadar fetiţei şi slujnicei. De ce sînteţi cu toţii schimbaţi, astăzi? Ce s-a întîmplat? Ce-mi ascundeţi?

— Nimic, tată! Ce vrei să-ţi ascundem? răspunse fiul uluit şi necăjit oarecum. Sîntem... ştiu eu?... la fel ca-ntotdeauna...

— Nu-i adevărat! Voi aveţi ceva: văd eu! Şi simt! Crezi că nu văd nimic, că nu simt nimic pentru că sînt aşa cum sînt?

— Dar zău, tată, zău dacă ştiu eu ce vezi tu schimbat la noi. Nu s-a întîmplat nimic; ţi-am jurat şi-ţi mai jur ş-acum. Hai, stai liniştit şi lasă asta!

Bătrînul se mai linişti puţin, îmbunat de sinceritatea cu care vorbise fiul, dar nu rămase convins.

Că era ceva la mijloc, nu mai încăpea nici o îndoială. Se simţea; se vedea în ochii lor.

„Dar ce anume?“

Cînd rămase singur în cameră, primi dintr-o dată răspunsul, pe tăcute, de la balcon.

Încă din dimineaţa aceea, după intrarea fetiţei, mînerul rămăsese răsucit şi acum, la căderea serii, iată că uşile balconului se întredeschiseră încet, împinse de o adiere de vînt.

La început bătrînul nu băgă de seamă, dar cu timpul simţi cum se umple toată camera de un parfum dulce şi îmbătător care venea de-afară, din grădină. Se întoarse şi văzu pe podea o rază de lună ca şi cînd parfumul acela străbătea întunericul camerei sub forma unei dîre luminoase.

— Ah, uite... uite...

Ceilalţi nu puteau să-şi dea seama de toate astea, nu puteau să le simtă pentru că erau încă înlăuntrul vieţii. El însă, care aproape că părăsise viaţa, putuse să le vadă, putuse să le simtă în sufletul lor!

Uite, uite pentru ce, în dimineaţa aceea fetiţa nu numai că tremura, dar fremăta toată, uite

pentru ce nora rîdea şi-şi mîngîia cu atîta plăcere părul în dimineaţa aceea, uite pentru ce ofta slujnica, uite pentru ce toţi aveau aerul acela neobişnuit şi nou, fără să-şi dea seama.

Venise primăvara.

CHIUPUL

Anul acela se dovedise a fi tare îmbelşugat. Măslinii, care şi cu un an înainte fuseseră încărcaţi, legaseră pînă la unul şi ramurile lor se frîngeau acum de greutatea roadelor, cu toate că în primăvară căzuse de cîteva ori bruma...

Zirafa dăduse o raită pe la proprietatea lui de la *Quote a Primosole* şi bănuind că cele cinci vase de pămînt smălţuit pe care le avea în pivniţă n-au să fie de ajuns pentru tot untdelemnul care o să iasă, îşi mai comandase din vreme încă un vas, al şaselea, la *Santo Stefano di Camastra* — loc vestit pentru făurirea lor. Era un vas mai încăpător şi pîntecos, înalt cît un stat de om şi arătos de parcă ar fi fost staroste peste celelalte cinci.

Nici nu mai e nevoie să spunem că Zirafa se certase cu olarul pentru vasul acesta, căci cu cine nu se certa don Lollò Zirafa! Pentru orice

fleac de nimic — cum ar fi de pildă o pietricică picată din zidul care-i împrejmuia casa sau un pai smintit de la locul lui — striga cît îl ţinea gura să i se pună şaua pe catîr că el se duce la oraş să înainteze proces. Şi aşa, cu fel de fel de petiţii şi onorarii plătite avocaţilor, dînd în judecată pe unul şi altul şi plătind despăgubiri în dreapta şi în stînga, don Lollò Zirafa îşi risipise jumătate din avere.

Ba se spunea că avocatul lui, sătul de a-l tot vedea venind la el de cîte două şi trei ori pe săptămînă, îi dăduse un cod — o cărţulie cum sînt cele de rugăciuni — ca să-şi mai găsească şi singur „fundamentul juridic" pentru toate procesele pe care dorea să le intenteze.

Ca să rîdă de el, toţi cei cu care se luau la harţă îi strigau: „Puneţi şaua pe catîr!" Asta mai la început; acum însă: „Ia cată dumneata în slovarul ăla, şi vezi, cum e?" La care don Lollò răspundea cu năduf: „Aşa? Atunci o să caut şi-o să vă ia dracu pe toţi, lepădăturilor!"

Pînă să-i găsească un loc potrivit în pivniţă — vasul cel nou — pe care dăduse patru *onze* [1], bani gheaţă! fusese aşezat deocamdată sub un şopron, lîngă teasc. Era un vas de o mărime puţin obişnuită şi văzîndu-l, vîrît într-un ungher întunecat în care plutea mirosul greu şi pătrunzător de must şi de umezeală, îţi dădea fiori.

[1] Vechi monede siciliene.

Culesul măslinilor începuse de vreo două zile şi don Lollò se dădea de ceasul morţii, neştiind cum să se împartă ca să-i supravegheze în acelaşi timp şi pe culegători, dar şi pe oamenii care aduseseră, cu catîrii, bălegar de îngrăşămînt şi-l întindeau acum în straturi groase pe coastă. Înjura ca un birjar şi ameninţa c-o să-i facă una cu pămîntul pe toţi, dacă va lipsi o măslină, o singură măslină (ca şi cînd pînă atunci ar fi stat să numere toate măslinele din pomi), sau dacă un singur strat de bălegar o să fie mai subţire decît celelalte. Cu o pălărie mare, albă, pe cap, fără haină pe el, desfăcut la cămaşă şi cu faţa roşie ca focul şiroind de sudoare, alerga de colo pînă colo aruncîndu-şi privirile peste tot şi trecîndu-şi nervos palmele peste obrajii bine raşi, sub care barba semeaţă creştea la loc, văzînd cu ochii, chiar şi sub tăişul briciului.

Era pe la sfîrşitul celei de a treia zi cînd trei dintre ţăranii culegători, intrînd în şopron ca să pună la loc nişte scări şi prăjini, descoperiră cu groază că vasul cel nou şi frumos era despicat în două, ca şi cînd cineva, mînuind de jur împrejur un cuţit foarte tăios i-ar fi retezat partea de sus.

— Ia priviţi, fraţilor!

— Care-o fi făcut treaba asta?

— Mamă, Doamne!... Ce-o să zică acum don Lollò? Păcat de vas... nou-nouţ!...

Primul, cel mai înfricoşat dintre toţi, îşi dădu cu părerea că cel mai bun lucru ar fi să lase afară scările şi prăjinile şi s-o şteargă cu toţii numaidecît, fără să sufle o vorbă. Al doilea însă:

— Ce mă, aţi înnebunit? Cu don Lollò faceţi voi de-astea? Ar fi în stare să creadă că noi i-am spart vasul. Mai bine rămîneţi cu toţii aici.

Şi zicînd acestea, ieşi din şopron, îşi făcu mîinile pîlnie la gură şi începu să strige:

— Don Lollò! Hei, don Lollòoo!...

Iată-l în vale cu descărcătorii de bălegar; gesticula furios şi se pocnea din cînd în cînd cu palmele în cap ca să-şi potrivească pălăria albă, încît, uneori, de atîta potriveală, abia mai putea să şi-o scoată de pe ochi sau de pe ceafă. Pe bolta cerului mureau ultimele lumini ale amurgului şi, peste pacea care cobora în vale o dată cu umbrele serii şi cu o dulce răcoare, se aruncau frînte gesturile omului aceluia întotdeauna mîniat:

— Don Lollò! Hei, don Lollòooo!...

Cînd veni sus şi văzu prăpădul, fu cît pe-aci să înnebunească. Se repezi numaidecît la cei trei şi apucîndu-l pe unul de gît îl izbi de perete şi strigă:

— ...Dumnezeii voştri, o să mi-l plătiţi! Dar cînd ceilalţi doi — aveau feţe pămîntii şi răvăşite de mînie — se repeziră şi ei, îşi întoarse către sine toată furia, trîntindu-şi pălăria de pămînt, plesnindu-se peste faţă cu palmele, pisînd pămîntul cu picioarele şi jeluindu-se de parcă i-ar fi murit cine ştie ce rubedenie:

— Vasul meeu!... vasul meu cel nou!... patru onze am dat pe el... şi nici măcar nu i-am făcut proba!...

Dorea să ştie cine-l spărsese! S-a mai văzut vreodată să se spargă un vas aşa... singur-singurel?... Negreşit că i-l spărsese cineva din invidie şi răutate. Dar cînd? Cum? Nu se vedea nici o urmă de lovitură! Să fi venit spart de la meşter? Nici pomeneală! Răsuna ca un clopot cînd îl ciocăneai.

De îndată ce ţăranii băgară de seamă că primele clipe de furie trecuseră, începură să-l îndemne să se mai liniştească. La urma urmei, vasul se putea lipi. Nu era spart chiar aşa de rău. Un meşter priceput l-ar fi făcut la loc, ca nou. Şi chiar era unul: Zi' Dima Licasi, care născocise o pastă de lipit nemaipomenită (nu ţi-ar fi spus cum o face să-l pici cu ceară!); o pastă care nu mai crăpa nici dacă o izbeai cu ciocanul. Dacă don Lollò ar fi poruncit, uite, chiar mîine, de cum s-ar crăpa de ziuă, Zi' Dima Licasi ar fi aici şi cît ai bate din palme ar face vasul mai bun decît era la început.

Mai întîi don Lollò se arăta potrivnic, zicînd că totul e în zadar şi că vasul nu mai are leac, dar pînă la urmă se lăsă înduplecat şi a doua zi, la revărsatul zorilor, Zi' Dima îşi făcu apariţia la Primosole cu coşul de unelte în spate.

Era un moşneag crăcănat, cu încheieturile înţepenite şi noduroase, ca un trunchi bătrîn de măslin sălbatic. Ca să-l faci să vorbească trebuia să-i tragi vorbele din gură cu cleştele. În trupul său scălîmb, parcă se răsucise o durere fără margini sau se cuibărise poate încredinţarea că nimeni n-ar putea înţelege şi preţui cum se cuvine meritele sale de inventator — fără brevet deocamdată. Lăsa să vorbească faptele pentru el. Ş-apoi trebuia să ia bine seama întotdeauna, ca să nu-i fure cineva secretul.

— Ia să-ţi văd pasta aia — se repezi dintr-odată don Lollò, după ce-l măsură cu neîncredere din cap pînă-n picioare.

Zi' Dima se împotrivi scuturînd din cap cu demnitate.

— O să vezi după ce-oi face treaba.

— Da'... o să prindă bine?

Zi' Dima puse coşul jos, scoase din el o basma de bumbac roşie şi cam ponosită, în care era legat ceva, începu s-o deznoade cu răbdare şi în cele din urmă — urmărit de ochii curioşi ai tuturor — scoase nişte ochelari prăpădiţi, fără hulube şi legaţi cu sfoară, şi oftă adînc în timp ce ceilalţi izbucniră în rîs. Dar bătrînul nu-i luă în seamă şi după ce îşi şterse cu grijă palmele de fundul pantalonilor, îşi puse ochelarii pe nas şi începu să cerceteze cu luare-aminte vasul, care fusese transportat pe arie.

— ...O să prindă.

— Dar să ştii că numai cu pasta aia n-am încredere, hotărî Zirafa din capul locului. Vreau să-i pui şi copci!

— Atunci plec! i-o tăie scurt Zi' Dima, ridicîndu-se şi încărcîndu-şi în spinare coşul cu unelte.

Don Lollò îl înhăţă de braţ.

— Încotro? Aşa-ţi faci tu treaba, spurcăciune? Ia priviţi la ăsta, parc-ar fi Carol Magnu! Trebuie să pricepi, hodorogule, cap de măgar ce eşti, că eu pun untdelemn în vasul ăsta şi untdelemnul poate să curgă! Auzi dumneata, dita-mai spărtură s-o lipească numai cu pastă-acolo!... Vreau şi copci, înţelegi! Pastă de-aia de-a ta şi copci! Eu comand aici.

Zi' Dima închise copleşit ochii, strînse buzele şi clătină încet din cap. Toţi sînt la fel! Va să zică nu-i lăsau nici măcar bucuria asta: să facă o treabă ca lumea, cu migală şi cu grijă, după cum cere meseria, şi să arate cît de bună era pasta aceea a lui.

— Dacă vasul — încercă el — n-o să răsune din nou ca un clopot...

— Nu vreau s-aud nimic! îl întrerupse don Lollò. Copci! Copci am zis! plătesc pasta şi copcile! Cît trebuie să plătesc?

— Dac-ar fi numai cu pastă...

— La dracu, cap tîmpit! strigă don Lollò. Cu cine vorbesc eu aici? Cu pereţii? Ţi-am spus că

vreau copci! O să ne înțelegem noi la urmă cu banii. Ș-acum dă-i bătaie, n-o să stăm șapte ceasuri la taifas!

Și se duse la treburile sale. Zi' Dima se puse pe lucru cu sufletul întunecat de mînie și amărăciune. Abia incolțite, mînia și amărăciunea începură să crească cu fiecare gaură dată cu sfredelul în cele două părți ale vasului, ca să facă loc copcilor de fier. Și însoțind scrîșnetul sfredelului cu mîrîituri din ce în ce mai dese și mai puternice, fața i se făcu mai verde decît fierea, iar ochii i se aprinseră cu flăcări mari de ură.

Terminînd cu găuritul, azvîrli sfredelul în coș, potrivi gîtul spart peste cealaltă parte a vasului ca să vadă dacă găurile cădeau bine una peste alta, apoi tăie cu cleștele dintr-o bucată de sîrmă groasă atîtea bucăți cîte copci trebuiau și chemă pe unul dintre țăranii care culegeau, ca să-i ajute.

— Lasă Zi' Dima, nu-ți face sînge rău, îl încurajă țăranul, văzîndu-l atît de posomorît.

Zi' Dima făcu un gest mînios cu mîna.

Deschise cutia de tinichea în care ținea pasta, îi scoase capacul și-o ridică spre cer agitînd-o ca și cînd ar fi vrut s-o dăruiască barem lui Dumnezeu, dacă oamenii nu voiau s-o primească; apoi începu să întindă pasta cu degetul de jur împrejur pe toată spărtura. După asta luă cleștele și bucățelele de sîrmă pregătite, se vîrî în

burta vasului și-i porunci țăranului să așeze gîtul vasului așa cum făcuse și el mai înainte.

— Ia trage de el! strigă Zi' Dima dinlăuntrul vasului către țăran, înainte de-a prinde copcile. Trage din răsputeri! Ei, se mai desprinde?... Numai un prost ar mai putea să se îndoiască!... Lovește, lovește!... Așa-i că sună ca un clopot chiar cu mine înăuntru?... Ai putea să te duci să-i spui lui stăpînu-tău!

— Ehei, Zi'Dima — oftă țăranul — parcă dumneata nu știi vorba aia că ăl cu banii poruncește!... Așa că mai bine prinde copcile și lasă...

Și Zi' Dima se porni să petreacă bucățelele de sîrmă groasă prin găurile vasului — una deasupra, cealaltă dedesubtul spărturii, răsucindu-le capetele cu cleștele.

Îi trebui o oră ca să le dea gata pe toate și de pe frunte sudoarea îi curgea gîrlă. Lucrînd, înjura și-și blestema soarta, încurajat de țăranul care-i ținea isonul.

— Gata — oftă în cele din urmă Zi' Dima — acum ajută-mă să ies.

Dar vasul era tot atît de strîmt la gură pe cît era de larg la mijloc. De-atîta supărare, Zi' Dima nu se gîndise la asta. Și acum, cu toate încercările lui, nu mai putea să iasă. Iar țăranul, în loc să-i sară în ajutor, se ținea cu mîna de burtă și rîdea să se prăpădească. Ce comedie! Prizonier, prizonier aici, în vasul reparat chiar de el și care acum

trebuia — că altceva nu mai era de făcut ca să iasă de acolo — să-l spargă din nou și de tot.

Atras de rîsete și de țipete, apăru don Lollò. Înăuntru vasului Zi' Dima se zbătea ca un cîine turbat.

— Scoateți-mă de aici... Dumnezeii voștri, răcnea el. Vreau să ies numaidecît, ce stați!

În primul moment don Lollò rămase încremenit. Nu-i venea să-și creadă ochilor:

— Cum dracu! Înăuntru? A rămas înăuntru?

Se apropie de vas și strigă bătrînului:

— Să te scot? Cum dracu să te scot, bătrîn idiot? Se poate una ca asta? Trebuia să-ți dai seama de la început! Da' ia încearcă, hai, sus!... scoate mîna... aașa!... acum capul... așa, sus!... nu, nu, încet!... nuuu!... dă-o jos, așa, stai puțin... Nu așa... jos, jos!... oh!... Da' cum dracu ai făcut, omule? Ș-acum vasul... vasul ăsta... iar!... Calm, calm, caalm!... se porni el să-i îndemne pe toți ca și cînd ceilalți și nu el și-ar fi pierdut calmul. — Dumnezeule, îmi crapă țeasta!... Și ăsta în definitiv e un caz nou! Șaua pe catîr!

Se apropie de vas și-l ciocăni ușor. Ce e drept, răsuna ca un clopot.

— Treaba e bine făcută. Vasul e ca nou... Trebuie să aștepți însă, spuse prizonierului. Apoi se întoarse spre țăran: — Du-te și pune șaua pe catîr.

Și scărpinîndu-se-n cap cu toate zece degetele, își zise: „Ca să vezi, domnule, ce întîmplare nenorocită! Asta nu mai e un vas ca orice vas; sigur că nu e! Aici și-a băgat dracu coada!"

— Potolește-te dracului o dată!

Și alergă să îndrepte vasul în care Zi' Dima se zbătea ca o sălbăticiune prinsă-n cursă:

— Asta nu-i un caz ca oricare altul, frățioare, numai avocatul poate să-i dea de rost, că nu merge așa, cu una cu două. Catîrul! să-mi aducă catîrul! Mă întorc numaidecît, ai răbdare. În interesul tău... Și pînă atunci, stai colo liniștit. În definitiv fiecare cu ce-l doare. Eu îmi fac mai întîi datoria: îmi apăr drepturile. Și ca să ne înțelegem: îți plătesc munca, o zi de muncă: cinci lire. E bine?

— Nu vreau nimic! strigă Zi' Dima. Vreau să ies de-aici!

— O să ieși. Da' mai întîi să-ți plătesc. Uite cinci lire.

Scoase banii din buzunarul vestei și-i aruncă în vas. Apoi întrebă îngrijorat:

— Da'... de mîncat, ai mîncat? Dați-i ceva să ia în gură. Aa, nu vrei? Aruncă la cîini, atunci! Ce-mi pasă mie! E de ajuns că ți-am dat.

Puse totuși pe cineva să-i ducă ceva de mîncare, sări în șa și galopă nebunește pînă la oraș. Văzîndu-l, aveai impresia că aleargă să se interneze singur la balamuc, atît se zbătea și da din mîini ca un ieșit din minți.

Din fericire nu-l așteptă prea mult pe avocat, dar trebui să aștepte o bucată de vreme pînă ce

acesta să-şi potolească rîsul care-l apucase, aflînd toată povestea.

Lui don Lollò rîsul acesta nu-i prea plăcu:

— Şi ce e de rîs aici, dacă nu vă supăraţi? Dumneavoastră puţin vă pasă, dar vasul e al meu!

Dar avocatul continua să rîdă şi dorea să-i mai povestească o dată cum se întîmplase ca s-o ia cu rîsul de la cap. Inăuntru, ai? Se prinsese înăuntru? Şi el, don Lollò, ce pretindea acum? Să-l... să-l ţi... să-l ţină acolo înăuntru... ha, ha, ha... hi, hi, hi... să-l ţină acolo înăuntru ca să nu piardă vasul?...

— Da' de ce să-l pierd! întrebă Zirafa, strîngîndu-şi pumnul, furios. Să-mi plătească despăgubiri!

— Bine, dar ştii cum se cheamă asta? îl întrebă în cele din urmă avocatul. Asta se cheamă sechestrare de persoană.

— Sechestrare? dar cine l-a sechestrat? strigă Zirafa. S-a sechestrat singur! Ce vină am eu?

Avocatul îl lămuri că problema avea două aspecte: pe de o parte el, don Lollò, trebuia să-l scoată degrabă pe meşter ca să nu poată fi acuzat de sechestru de persoană, pe de altă parte meşterul trebuia să dea socoteală de paguba pe care o pricinuise din nepricepere sau nepăsare.

— Aha... răsuflă uşurat Zirafa. Va să zică plătindu-mi vasul...

— Stai uşor, observă avocatul. Plăteşte dar nu ca şi cînd ar fi nou, bagă de seamă.

— Şi de ce?

— Cum, de ce? Fiindcă era spart!

— Spart? Ba nu e spart de loc, domnule. E foarte bun. Mai bun ca înainte, spuse chiar meşterul, şi dacă mă duc acum să-l sparg din nou, atunci s-a zis cu el pentru vecie! Un vas pierdut, domnule avocat, asta e.

Dar avocatul îl asigură că, dacă l-ar asculta pe el, l-ar face pe meşter să plătească atît cît face vasul în starea de acum.

— Şi, ca să fii mai sigur — îl sfătui el — pune-l chiar pe meşter mai înainte să-l evalueze.

— Vă sărut mîinile, zise don Lollò şi plecă în goană.

Cînd se întorse, către seară, îi găsi pe toţi ţăranii strînşi să se veselească în jurul vasului locuit. Ba se veselea chiar şi cîinele din curte sărind şi lătrînd. Zi' Dima nu numai că se potolise, dar prinsese şi el gust de petrecere din pricina ciudatei lui întîmplări şi făcea haz de necaz, cum fac uneori cei peste care s-a abătut năpasta.

Zirafa îi dădu pe toţi la o parte şi se aplecă să privească înlăuntrul vasului.

— Ei, cum te simţi acolo?

— De minune! E răcoare şi bine aici — răspunse celălalt. Mai bine ca acasă.

— Foarte bine. Numai să ştii că vasul ăsta

cînd l-am făcut m-a costat patru *onze*. Cam cît crezi tu că face acum?

— Cu mine înăuntru? întrebă Zi' Dima.

Ţăranii se porniră pe rîs.

— Linişte! strigă Zirafa, apoi adresîndu-se meşterului: — Ascultă, din două una: sau pasta ta nu face doi bani şi atunci eşti un pungaş, sau e bună şi dacă e bună atunci vasul, aşa cum e acum, trebuie să valoreze ceva. Aşa că spune tu: cît face?

Zi'Dima, după ce se gîndi puţin spuse:

— Uite ce e: dacă m-aţi fi lăsat să-l repar numai cu pastă, cum am vrut la început, atunci eu n-aş fi acum aici înăuntru şi vasul ar fi avut, aşa cum se vede, acelaşi preţ ca la 'nceput, dar aşa pocit cu copcile astea pe care am fost forţat să le prind de aici dinăuntru, ce preţ poate să mai aibă? Cam de vreo trei ori mai puţin.

— De trei ori? întrebă Zirafa. Va să zică o onză şi treizeci şi trei?

— Mai puţin poate, dar mai mult în nici un caz!

— Bine — zise don Lollò — fie cum zici tu; dă-mi o onză şi treizeci şi trei.

— Cum? făcu Zi' Dima, ca şi cînd n-ar fi înţeles bine.

— Sparg vasul ca să poţi ieşi — răspunse don Lollò — şi tu, după cum spune avocatul, trebuie să plăteşti cît ai spus: o onză şi treizeci şi trei.

— Să plătesc? hohoti Zi' Dima. Poate vreţi să

rîdeţi de mine. Mai bine stau aici pînă mi-or putrezi oasele.

Şi scoţînd din buzunar, cu un gest mînios, pipa lui încrustată, o aprinse şi începu să pufăie din ea trimiţînd clăbuci de fum prin gîtul vasului.

Don Lollò încremeni. Situaţia asta cu totul neaşteptată în care Zi' Dima nu mai vrea să iasă din vas — n-o prevăzuse nici el şi nici avocatul. Ş-acum ce era de făcut? Era cît pe-aci să strige din nou: „Catîrul", dar îşi dădu seama că se întunecase de-a binelea.

— Aşaa, va să zică? se repezi el. Vrei să domiciliezi în vasul meu! Sînteţi martori cu toţii. Nu vrea să iasă dumnealui, ca să nu plătească; eu sînt gata să-l sparg, dar pentru că se încăpăţînează să rămînă înăuntru, mîine dimineaţă îl dau în judecată pentru domiciliere abuzivă şi pentru că mă împiedică să folosesc vasul.

Zi' Dima trimise afară un colac de fum şi răspunse placid:

— Nu, domnule, nu vreau să vă împiedic de fel. Credeţi că de plăcere stau eu aici? Scoateţi-mă afară şi plec cu dragă inimă. Încă de plătit, nu plătesc în ruptul capului!

Atunci don Lollò, într-o pornire furibundă, ridică piciorul, gata să facă vasul fărîme, dar stăpînindu-se la timp, îl cuprinse în schimb cu amîndouă braţele şi-l zgîlţîi, mugind.

— Vedeţi ce mai pastă? îl fripse Zi' Dima.

— Banditule — urlă Zirafa — ia spune, cine

e de vină? Eu sau tu? Şi de ce să plătesc eu, ai? O să te las să crapi de foame acolo înăuntru. Şi-o să vedem noi, cine-o să cîştige pînă la urmă.

Şi plecă fără să se mai gîndească la cele cinci lire pe care le aruncase acolo de dimineaţă. Cu ele — dacă-i aşa! Zi' Dima se gîndi să petreacă în seara aceea cu ţăranii care, din pricina nemaiauzitei întîmplări rămăseseră să-şi petreacă noaptea acolo, pe cîmp, sub cerul liber.

Cineva se duse să cumpere cîte ceva de la o cîrciumă din apropiere. Şi, într-adins parcă, luna lumina de se vedea ca ziua.

Tîrziu, don Lollò, care se dusese să se culce, fu trezit de o hărmălaie infernală. Ieşi pe un balcon al fermei şi văzu pe cîmp o horă drăcească: ţăranii, beţi, ţinîndu-se de mîini, dănţuiau în jurul vasului. Înăuntru, Zi' Dima cînta cît îl ţinea gura. Don Lollò, văzînd toate astea, nu mai putu răbda; coborî ca ieşit din minţi şi, mai înainte ca ţăranii să-l poată opri, se repezi şi îmbrînci vasul cu toată puterea, răsturnîndu-l şi făcîndu-l să se rostogolească pe coastă. Rostogolindu-se, întovărăşit de rîsetele ţăranilor, vasul se făcu ţăndări, izbindu-se de un măslin.

Şi cîştigă Zi' Dima.

CUPRINSUL

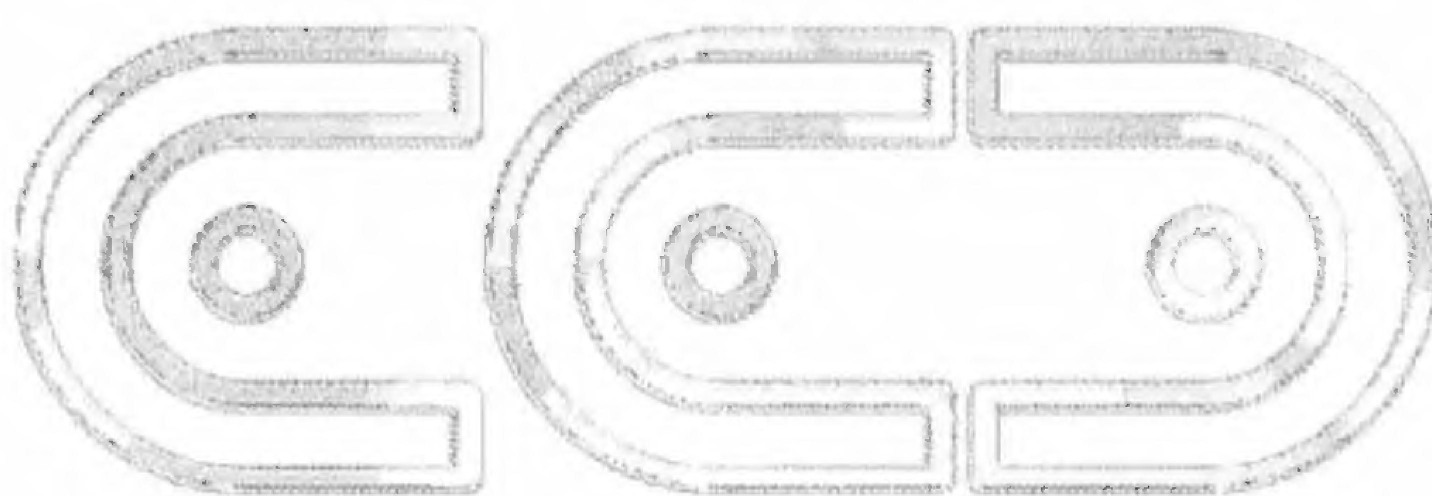
T. 2.541

Responsabil de carte: Constanța Frunzetti
Tehnoredactor: Aurica Vîntu
Corector: Neli Teodosiu

Dat la cules 15.10.956. Bun de tipar 24.01.57. Tiraj 20.110 ex. Hîrtie cărți școlare de 65 gr./m.p. Ft. 700×1000/32. Coli ed. 6,21. Coli de tipar 5,62. Ediția I. Comanda 2929. A. nr. 04221. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 85-32=R.

Tiparul executat sub com. nr. 1498 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I .V. STALIN".
București — R.P.R.

Scanare și prelucrare digitală

de

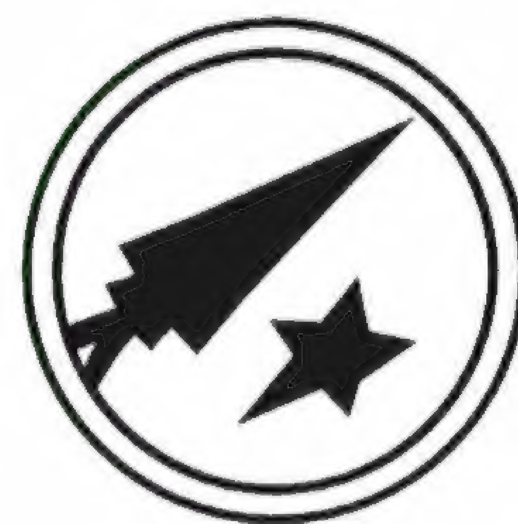
Anonim

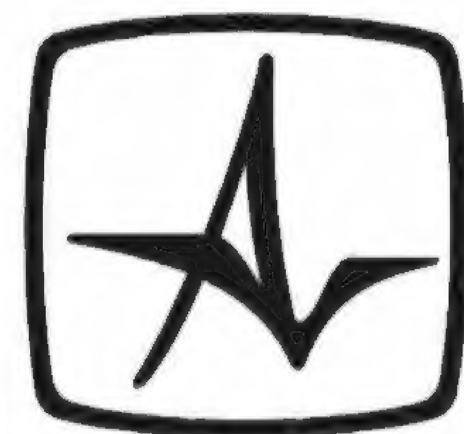
și

CAT Graur

Antwerpen

2023

